

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

دکتر سعید رضا عاملی
عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران

و همکاران:

دکتر محمد سمیعی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران
دکتر یاسر عبدالزهر الحجاج، رایزن علمی و فرهنگی عراق در تهران
دکتر هاشم زهی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد
مسعود شجره، موسسه اسلامی حقوق بشر لندن
ابراهیم محسنی آهویی، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی، دانشگاه تهران
دکتر ناهید پوررستمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران
زهره حاجی جعفری، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی، دانشگاه تهران
حنانه خوارزمی، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی، دانشگاه تهران
دکتر زهره خوارزمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران
دکتر مسعود رهگذر، عضو هیئت علمی دانشکده برق و کامپیوتر، دانشگاه تهران
دکتر احمد رضا عاملی
حسین پوررستمی
دکتر زینب قاسمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران
دکتر فاطمه کدخدایی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران
دکتر سید علی مرتضویان، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد
منصوره حجاری
مریم رازانی

اسفند ۱۳۹۶

**تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی:
ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی**

© مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی دانشگاه تهران، ۱۳۹۶

همه حقوق محفوظ است. بدون مجوز کتبی ناشر نمی‌توان هیچ بخشی از این متن را چاپ یا تولید مجدد کرد یا در هر شکلی یا توسط هر وسیله الکترونیکی، مکانیکی یا دیگر ابزارها که تا اکنون شناخته شده و یا در آینده اختراع خواهد شد، از جمله فتوکپی و ضبط یا برای ذخیره در سیستم‌های اطلاعاتی یا بازیابی مورد استفاده قرار داد.

دانشگاه تهران

مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی

SCCcr.ir

SCCcr.ir

فهرست مطالب

IX.....	سپاسنامه
۱.....	مقدمه
۲.....	«اربعین» در آیات و روایات
۵.....	مبنای تاریخی اربعین
۹.....	زیارت امام حسین(ع) در روز اربعین
۱۲.....	زیارت امام حسین(ع) با پای پیاده
۱۳.....	سیر تطور عزاداری‌های شیعیان
۱۵.....	زیارت اربعین
۱۹.....	ابعاد تمدن‌ساز اربعین
۳۱.....	جامعه و جمعیت پیمایش
۳۱.....	حجم و روش نمونه‌گیری
۳۳.....	تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران
۳۵.....	تحلیل توصیفی
۶۹.....	تبیین روابط متغیرها
۶۹.....	متغیرهای موثر بر تعداد فعات مشارکت در راهپیمایی اربعین
۷۴.....	متغیرهای موثر بر نگرش سنجی فلسفه راهپیمایی اربعین
۷۹.....	متغیرهای موثر بر نگرش سنجی نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین
۸۱.....	متغیرهای موثر بر نگرش سنجی مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین
۸۵.....	متغیرهای موثر بر نگرش سنجی دستاوردهای راهپیمایی اربعین
۸۸.....	متغیرهای موثر بر نگرش سنجی راجع به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین
Error! Bookmark not defined.	نتایج حاصل از تحلیل
۱۰۳.....	کتابنامه

فهرست نمودارها

۳۵	نمودار ۱: فراوانی سن
۳۶	نمودار ۲: فراوانی سن طبقه‌بندی شده
۳۶	نمودار ۳: فراوانی جنسیت
۳۶	نمودار ۴: فراوانی وضعیت تاهل
۳۷	نمودار ۵: فراوانی وضعیت اشتغال
۳۷	نمودار ۶: فراوانی نوع شغل
۳۸	نمودار ۷: فراوانی سطح تحصیلات
۳۹	نمودار ۸: فراوانی طبقه اقتصادی و درآمدی
۳۹	نمودار ۹: فراوانی تعداد دفعات شرکت در راهپیمایی اربعین
۳۹	نمودار ۱۰: فراوانی مشارکت با خانواده
۴۰	نمودار ۱۱: فراوانی مشارکت از طریق کاروان
۴۰	نمودار ۱۲: فراوانی محل سکونت
۴۱	نمودار ۱۳: فراوانی زبان
۴۲	نمودار ۱۴: فراوانی شهر محل سکونت
۴۳	نمودار ۱۵: میزان موافقت با گزاره‌های فلسفه راهپیمایی اربعین
۴۳	نمودار ۱۶: فراوانی و تنوع نظرات ابراز شده در خصوص فلسفه راهپیمایی اربعین
۴۹	نمودار ۱۷: میزان موافقت با گزاره‌های نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین
۵۶	نمودار ۱۸: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین
۵۷	نمودار ۱۹: میزان موافقت با گزاره‌های مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین
۵۷	نمودار ۲۰: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مسائل و مشکلات برگزاری راهپیمایی اربعین
۵۸	نمودار ۲۱: میزان موافقت با گزاره‌های مهم‌ترین دستاوردها در راهپیمایی اربعین
۵۹	نمودار ۲۲: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مهم‌ترین دستاوردها در راهپیمایی اربعین
۶۰	نمودار ۲۳: میزان موافقت با گزاره‌های مهم‌ترین نمادها در راهپیمایی اربعین
۶۰	نمودار ۲۴: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مهم‌ترین نمادها در راهپیمایی اربعین
۶۲	نمودار ۲۵: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص سایر جنبه‌های راهپیمایی اربعین

- نمودار ۲۶: رابطه دویبعدی سن و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۰
- نمودار ۲۷: رابطه دویبعدی جنسیت و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۱
- نمودار ۲۸: رابطه دویبعدی وضعیت تاهل و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۱
- نمودار ۲۹: رابطه دویبعدی وضعیت اشتغال و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۲
- نمودار ۳۰: رابطه دویبعدی نوع شغل و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۳
- نمودار ۳۱: رابطه دویبعدی سطح تحصیلات و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ۷۳
- نمودار ۳۲: تاثیر سن بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۵
- نمودار ۳۳: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۶
- نمودار ۳۴: تاثیر وضعیت تاهل بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۶
- نمودار ۳۵: تاثیر وضعیت اشتغال بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۷
- نمودار ۳۶: تاثیر نوع شغل بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۷
- نمودار ۳۷: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۸
- نمودار ۳۸: تاثیر سطح درآمد بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۸
- نمودار ۳۹: تاثیر دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین ۷۹
- نمودار ۴۰: تاثیر سن بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین ۸۰
- نمودار ۴۱: تاثیر وضعیت تاهل بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین ۸۱
- نمودار ۴۲: تاثیر وضعیت اشتغال بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین ۸۱
- نمودار ۴۳: تاثیر سن بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین ۸۳
- نمودار ۴۴: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین ۸۳
- نمودار ۴۵: تاثیر تحصیلات بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین ۸۴
- نمودار ۴۶: تاثیر دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین ۸۴
- نمودار ۴۷: تاثیر سن بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین ۸۶
- نمودار ۴۸: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین ۸۶
- نمودار ۴۹: تاثیر اشتغال بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین ۸۷
- نمودار ۵۰: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین ۸۷
- نمودار ۵۱: تاثیر جنسیت بر نگرش سنجی تاثیر گذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین ۸۹
- نمودار ۵۲: تاثیر اشتغال بر نگرش سنجی تاثیر گذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین ۸۹
- نمودار ۵۳: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش سنجی تاثیر گذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین ۹۰

فهرست جداول

جدول ۱: آمارهای اعلام شده از تعداد راهپیمایان اربعین سال ۱۳۹۶	۳۲
جدول ۲: آماره‌های متغیرهای پنج‌گانه جمعیت‌شناختی	۳۴
جدول ۳: محورها و مقولات ارائه شده در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین	۵۵
جدول ۴: شدت همبستگی متغیرهای جمعیت‌شناختی و تعداد فعات مشارکت در راهپیمایی	۶۹
جدول ۵: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی فلسفه راهپیمایی اربعین	۷۵
جدول ۶: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین .	۸۰
جدول ۷: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین	۸۲
جدول ۸: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی دستاوردهای راهپیمایی اربعین ...	۸۵
جدول ۹: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین	۸۸

سپاسنامه

خدای سبحان را سپاسگزارم که همواره ما را غرق در نعمت‌ها و آلاء بی‌کرانش نموده و از جمله سپاسگزاران قرار داد. بطور حتم توفیق تحقیق پیرامون اربعین حسینی ریشه در لطف الهی و توجه خاص اهل بیت علیهم‌السلام دارد. خدمت به آستان حضرت سیدالشهداء و اهل بیت عصمت و طهارت که جوهره کانونی هستی‌اند نیز شرافت الهی است که جز عنایت الهی چنین توفیقی حاصل نمی‌شود.

بعد از حمد الهی، از همه عزیزانی که مشوق معنوی این تحقیق بوده‌اند از جمله جناب حجه‌الاسلام و المسلمین آقای دکتر قمی و جناب آقای دکتر مصطفوی و همچنین همکاری بی‌دریغ جناب آقای دکتر یاسر عبدالزهر الحجاج، رایزن علمی و فرهنگی عراق در تهران تشکر وافر دارم. همچنین سپاسگزار حمایت معاون محترم پژوهشی دانشگاه تهران جناب آقای دکتر رحیمیان و همچنین قائم مقام ایشان جناب آقای دکتر ستوده هستم. این تحقیق محصول کار جمعی است که پرسشنامه آن به چهار زبان فارسی، انگلیسی، عربی و ترکی استانبولی تهیه شده و توسط دانشگاه تهران و مرکز الکربلا للبحوث و الدراسات به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته است. همکاران ما در کربلا موفق به جمع‌بندی پژوهش با حدود ۴۵۰۰ پرسشنامه شده‌اند و گزارش مستقلی را به زبان عربی تهیه و تدوین نموده‌اند. همکاران ایرانی پژوهش نیز گروه تحقیقاتی دیگری را تشکیل داده‌اند که این گزارش محصول تلاش آنهاست و موفق به جمع‌بندی پژوهش با ۸۳۶ پرسشنامه شده‌اند.

از همه عزیزان، برادران و خواهران در مرکز آموزشی و پژوهشی کربلا و همکاران دانشگاه تهران و دو همکار عزیز در دانشگاه تهران سپاسگزاری خاص دارم. بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در انجام تحقیقات اولیه و جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق مشارکت داشته‌اند با ذکر نام تشکر نمایم. بطور خاص از آقای حسین پوررستمی، خانم دکتر ناهید پوررستمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان

دانشگاه تهران، خانم زهرا حاجی جعفری، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی دانشگاه تهران، خانم حنا خوارزمی، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی دانشگاه تهران، خانم دکتر زهره خوارزمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران، آقای دکتر مسعود رهگذر، عضو هیئت علمی دانشکده برق و کامپیوتر دانشگاه تهران، آقای دکتر محمد سمیعی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران، آقای دکتر احمد رضا عاملی، آقای دکتر یاسر عبدالزهره الحجاج، رایزن علمی و فرهنگی عراق در تهران، خانم دکتر زینب قاسمی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران، دکتر فاطمه کدخدایی، عضو هیئت علمی دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران، آقای ابراهیم محسنی آهویی، پژوهشگر مرکز پژوهشی سیاست‌های فضای مجازی دانشگاه تهران، آقای دکتر سید علی مرتضویان، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد و آقای دکتر هاشم زهی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد تشکر ویژه دارم. همچنین از خانم‌ها مریم رازانی، منصوره حجاری و نرجس خان و آقای عباس عاملی که در جمع آوری اطلاعات پرسشنامه‌ای ما را یاری کردند کمال تشکر را دارم. امیدوارم در نسخه بعدی این پژوهش، داده‌های همکاران ما در مرکز آموزشی و پژوهشی کربلا و داده‌های این تحقیق ادغام شود و خروجی‌های آماری آن مورد تحلیل مجدد قرار گیرد. در پایان لازم به ذکر است که این پژوهش، یک فعالیت داوطلبانه بوده، هیچ نوع حمایت مالی نداشته است و هزینه‌های مربوطه به صورت شخصی پرداخت شده است. پژوهشگران محترم که در جمع‌آوری اطلاعات همکاری کرده‌اند نیز به صورت داوطلبانه در تحقیق مشارکت کرده‌اند که از خدای سبحان اجر وافر را برای همه آنها آرزو مندم.

سعید رضا عاملی - ۲۲ اسفند ۱۳۹۶

مقدمه

اربعین از مناسبت‌های مذهبی شیعیان و ایام مهم تاریخ شیعه است. چهلمین روز شهادت حضرت امام حسین (ع) و واقعه عاشورا، که مصادف با روز بیستم ماه صفر است با نام اربعین، ارزش و اهمیت خاصی در میان پیروان اهل بیت (ع) دارد.

در سال‌های اخیر گسترش حرکت راهپیمایی اربعین، توجه جامعه شیعی را در درجه اول و به تبع آن برخی رسانه‌ها و اشخاص غیرشیعه و حتی غیرمسلمان را به این روز معطوف کرده است. ابعاد مختلف اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی این راهپیمایی باید مورد توجه قرار گیرد و در نسبت با باورهای مذهبی، فرهنگ و تفکر شیعی بررسی شود.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در توصیف این حرکت فرموده‌اند: «این حرکت حرکت عشق و ایمان است؛ هم در آن ایمان و اعتقاد قلبی و باورهای راستین، تحریک کننده و عمل کننده است؛ هم عشق و محبت. تفکر اهل بیت و تفکر شیعی همین جور است؛ ترکیبی است از عقل و عاطفه، ترکیبی است از ایمان و عشق؛ ترکیب این دو»^۱.

این حرکت از سویی ریشه در باورهای اعتقادی شیعیان و مفهوم ارزشمند «زیارت» دارد و از سوی دیگر در شرایط کنونی جهان اسلام، بزرگترین گردهمایی مسلمانان و به ویژه شیعیان است. به تعبیر دیگر «زیارت اربعین» در این سال‌ها تبدیل به محملی برای ارتباط هر چه بیشتر مسلمانان از زبان‌ها، اقوام و ملیت‌های مختلف حول محور زیارت امام حسین (ع) شده است. در همین رابطه رهبر انقلاب اشاره‌ای به ارتباط میان مردم ایران و عراق در خلال زیارت اربعین می‌کنند: «راهپیمایی مراسم روز اربعین یک نمونه از این ارتباط دوستانه است به گونه‌ای که مردم عراق در پذیرایی از زائران ایرانی، از

^۱ بیانات در ابتدای درس خارج فقه درباره پیاده‌روی اربعین ۱۳۹۴/۰۹/۰۹

انفاق و محبت و ارادت چیزی کم نمی‌گذارند^۱». ایشان همچنین در مناسبت‌های مختلف و با تعبیر گوناگون از مهمان‌نوازی و پذیرایی مردم و دولت عراق در ایام زیارت اربعین تشکر کردند^۲ و فرصت زیارت اربعین را ظرفیتی عظیم معرفی کردند که لازم است دولت‌های ایران و عراق از آن بهره‌کافی را ببرند^۳.

ارتباط مردم از اقوام و ملیت‌های مختلف در محدودیت زمانی و مکانی «زیارت اربعین» موجب شکل‌گیری تأثیرات فرهنگی و اجتماعی دوجانبه و چندجانبه میان زائران و به ویژه شیعیان می‌شود. هر چند اغلب زائران از کشور عراق و پس از آن ایران هستند و عمده روابط از دیدگاه ایرانیان، بین دو ملت ایران و عراق در حال شکل‌گیری است اما نمی‌توان ماهیت جهانی این پدیده را نادیده گرفت. حضور عمده افراد از کشورهای مختلف نیازمند بررسی دقیق به منظور کشف آثار و نتایج ارتباطات موجود است.

«اربعین» در آیات و روایات

در فرهنگ دینی اهمیت برخی اعداد در رویدادهای تکوینی طبیعت و زندگی مادی و معنوی انسان‌ها بویژه مسلمانان جلوه داشته و در آیات و روایات متعددی نیز بر آنها تأکید شده است. عدد ۴۰ نیز یکی از اعداد مقدس در فرهنگ اسلامی و شیعی است. این عدد جایگاه ویژه‌ای در بلوغ و تکامل روحی، بروز استعدادها و نهادینه‌سازی سجایای اخلاقی، طی مسیر سیر و سلوک و جلب فیوضات الهی، به کمال رساندن ارزش‌ها و ... دارد و در آموزه‌های قرآن کریم و کلام ائمه اطهار (ع) بارها بدان اشاره شده است.

واژه «اربعین»، ۴ مرتبه در آیات قرآن کریم به کار رفته است. این واژه در سوره‌های بقره، مائده، اعراف و احقاف ذکر شده است که موضوع آیات در سه سوره اول به ماجرای حضرت موسی (ع) و همچنین قوم ایشان مرتبط می‌باشد. در آیات سوره بقره و اعراف به داستان میقات ۴۰ روزه حضرت

۱. دیدار رئیس جمهوری عراق با رهبر انقلاب ۱۳۹۴/۰۹/۰۳

۲. دیدار نخست‌وزیر عراق با رهبر انقلاب ۱۳۹۴/۰۳/۲۷؛ بیانات در ابتدای درس خارج فقه درباره پیاده‌روی اربعین ۱۳۹۴/۰۹/۰۹؛

دیدار رئیس و اعضای اصلی تحالف ملی شیعیان عراق با رهبر انقلاب ۱۳۹۵/۰۹/۲۱

۳. دیدار رئیس جمهوری عراق با رهبر انقلاب ۱۳۹۴/۰۹/۰۳

موسی (ع) اشاره شده است، و در سوره مائده جریان ۴۰ سال سرگردانی و حیرانی بنی اسرائیل و عدم مجوز برای ورود به ارض مقدس به علت سرپیچی آنها مورد نظر است. در سوره اعراف «خدای تعالی مواعده‌ای را که با موسی بسته بود ذکر نموده، و اصل آن را سی شب گرفته و با ده شب دیگر آن را تکمیل نموده، آن گاه فرموده که جمعا مواعده با وی چهل شب بوده، و در حقیقت این آیه، آیه سوره بقره را تفسیر می‌کند که می‌فرمود: "وَإِذْ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً" و توضیح می‌دهد که آن عدد، مجموع دو مواعده اصلی و تکمیلی است. برگشت معنای آیه به این است که خدای تعالی موسی (ع) را برای مدت سی شب به درگاه خود و برای گفتگوی با وی نزدیک ساخته و ده شب دیگر برای اتمام آن گفتگوها بر آن مدت افزوده و در نتیجه میقات پروردگارش چهل شب تمام شده است» (طباطبائی، ۱۳۷۴، ص. ۳۰۳). در حقیقت این آیات به عنایت ذات باری تعالی برای تکمیل عبادت حضرت موسی (ع) در ۴۰ روز و نسبت به عدد اربعین اشاره دارد. این آیات به شرح زیر است: «وَإِذْ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ» و آن گاه که با موسی چهل شب قرار گذاشتیم آن گاه در غیاب وی، شما گوساله را [به پرستش] گرفتید، در حالی که ستمکار بودید» (سوره بقره: ۵۱).

«وَ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ» و آن گاه که با موسی چهل شب دیگر تمام کردیم. تا آنکه وقت معین پروردگارش در چهل شب به سر آمد. و موسی [هنگام رفتن به کوه طور] به برادرش هارون گفت: «در میان قوم من جانشینم باش، و [کار آنان را] اصلاح کن، و راه فسادگران را پیروی مکن.» (سوره اعراف: ۱۴۲)

«قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ: [خدا به موسی] فرمود: « [ورود به] آن [سرزمین] چهل سال بر ایشان حرام شد، [که] در بیابان سرگردان خواهند بود. پس تو بر گروه نافرمانان اندوه مخور.» (سوره مائده: ۲۶).

اربعین در آیه ۱۵ سوره احقاف دال بر بلوغ اشد و عادات ملازمه چهل سالگی با کمال عقل است «وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَ وَضَعَتْهُ كُرْهًا وَ حَمَلُهُ وَ فَصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلَىٰ وَالِدَيَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ

صَالِحاً تَرْضَاهُ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ: و انسان را [نسبت] به پدر و مادرش به احسان سفارش کردیم. مادرش با تحمل رنج به او باردار شد و با تحمل رنج او را به دنیا آورد. و بار برداشتن و از شیر گرفتن او سی ماه است، تا آن گاه که به رشد کامل خود برسد و به چهل سال برسد، می‌گوید: «پروردگارا، بر دلم بیفکن تا نعمتی را که به من و به پدر و مادرم ارزانی داشته‌ای سپاس گویم و کار شایسته‌ای انجام دهم که آن را خوش داری، و فرزندانم را برایم شایسته گردان در حقیقت، من به درگاه تو توبه آوردم و من از فرمان‌پذیرانم.»

در روایات نیز عدد ۴۰ در مورد موضوعات متعددی از جمله زیست مادی تا معنویات در زندگی انسان ذکر شده است. به عنوان نمونه در روایات ۴۰ روز نخوردن گوشت دلیلی بر بدخلقی^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، صفحه ۳۰۹) دانسته شده که دلایل علمی و فیزیولوژیک دارد یا در زندگی اجتماعی، حدود همسایگی تا ۴۰ منزل از چهار جانب منزل مسلمان دانسته شده است^۲. (کلینی، الکافی، ۱۴۰۷، ص. ۶۶۹)

در امور معنوی نیز عدد ۴۰ اهمیت خاص دارد؛ چنانکه در روایات، ۴۰ روز اخلاص برای خداوند، دعا در حق ۴۰ مومن و دعای دسته جمعی ۴۰ مومن و ... آثار خاص مادی و معنوی در زندگی انسان‌ها دارد.

پیامبر(ص) فرمودند: «مَنْ أَخْلَصَ الْعِبَادَةَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ: هر بنده‌ای که چهل روز عمل خود را برای خدا خالص کند، چشمه‌های حکمت از اعماق قلبش می‌جوشد و بر زبانش جاری می‌شود» (مجلسی، ۱۴۰۳، ص. ۳۲۶).

امام صادق(ع) می‌فرمایند: «مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ قَبْلَ أَنْ يَدْعُوَ لِنَفْسِهِ اسْتَجِيبَ لَهُ فِيهِمْ وَ فِي نَفْسِهِ: کسی که چهل برادر دینی را در نیایش بر خویش مقدم دارد و پیش از آنکه برای خودش دعا کند، آنچه برای ایشان و برای خود خواسته مستجاب می‌شود» (ابن بابویه، الامالی، ۱۳۷۶، ص. ۳۷۹).

^۱ مَنْ تَرَكَ اللَّحْمَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا سَاءَ خُلُقُهُ

^۲ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَكْرَمَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص كُلُّ أَرْبَعِينَ دَارًا جِيرَانٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ.

امام صادق (ع) دعای دسته جمعی ۴۰ مسلمان را عاملی در جهت تسریع در اجابت دانسته‌اند « مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِينَ رَجُلًا اجْتَمَعُوا فَدَعَوْا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعِينَ فَأَرْبَعَةً يَدْعُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعَةً فَوَاحِدٌ يَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِينَ مَرَّةً فَيَسْتَجِيبُ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ لَهُ: هیچ گروهی برای نیایش گرد هم جمع نشوند که تعدادشان به چهل نفر برسد و خداوند را در کاری بخوانند، مگر این که آنها را اجابت نماید. پس اگر چهل نفر نباشند، چهار نفر هر کدام ده بار خداوند را بخوانند، اجابت می‌شود، و اگر چهار نفر نباشند، یک نفر چهل بار خداوند عزیز و جبار را بخواند و دعا کند، او را اجابت نماید» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ص. ۱۰۳).

چنان که در روایات پیشوایان معصوم (ع) آمده‌است که شهادت چهل نفر مؤمن، به خوب بودن میت به هنگام دفن، مورد قبول خداوند قرار می‌گیرد و از گناهان او به احترام چهل گواه مؤمن درمی‌گذرد. امام صادق (ع) می‌فرماید: « إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ فَحَضَرَ جَنَازَتَهُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَقَالُوا - اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا - قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ أَجَزْتُ شَهَادَاتِكُمْ وَغَفَرْتُ لَهُ مَا عَلِمْتُ مِمَّا لَا تَعْلَمُونَ: آن گاه که مؤمنی از دنیا برود و چهل نفر از مؤمنان در کنار جنازه‌اش حاضر شوند و درباره او این‌گونه شهادت دهند که خدایا! ما از او جز خیر و نیکی نمی‌دانیم و حال آن که معتقدیم تو نسبت به او از ما آگاه‌تر هستی، خداوند هم می‌فرماید: من شهادت و گواهی شما را پذیرفتم و او را آمرزیدم، با این که آنچه را من می‌دانم شما نمی‌دانید» (ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ۱۴۱۳، ص. ۱۶۵).

شأن مومن به قدری والا و ارزشمند است که هرگاه انسان مومنی از جهان رخت بر بندد زمین برای او چهل روز گریه می‌کند. رسول خدا (ص) فرمودند: «يا اباذرا! ان الارض لتبكي على المؤمن اذا مات اربعين صباحا: ای ابوذر! هرگاه انسان مومنی از دنیا برود، زمین از فراق او چهل روز می‌گرید» (طبرسی، ۱۴۱۲، ص. ۴۶۶).

مبنای تاریخی اربعین

در رابطه با مبنای تاریخی اربعین، سه قول و نظر عمده در میان مورخین شیعه و سنی وجود دارد. زیارت حضرت سیدالشهداء (ع) توسط جابر، صحابی پیامبر اکرم (ص)، و بازگشت کاروان اسرای

کربلا از شام به عنوان مبنای اعتبار تاریخی روز اربعین مطرح شده است. همچنین بازگشت سرهای مبارک شهدا و الحاق به بدن‌های مطهر، مبنای دیگری است که برخی مورخان به آن اشاره کرده‌اند. اختلافات موجود در روایت جزئیات حوادث بعد از کربلا و به ویژه روز اربعین باعث شده است طیفی از نظرات و آراء مختلف در کتب روایی و تاریخی و مقاتل وجود داشته باشد. این اختلاف نظر به ویژه در زمینه بازگشت کاروان اسرا از شام به کربلا جدی‌تر است.

«شیخ مفید در «مسار الشیعه» که در مورد ایام تولد و درگذشت ائمه اطهار(ع) است، به روز اربعین اشاره کرده و نوشته است: «این روزی است که حرم امام حسین(ع)، از شام به سوی مدینه مراجعت کردند. نیز روزی است که جابر بن عبدالله، برای زیارت امام حسین(ع) وارد کربلا شد»^۱ (جعفریان، ۱۳۹۴، ص. ۴۰). شیخ طوسی نیز در مصباح المتجهد همین عقیده را بیان می‌کند:

«روز بیستم صفر، روز بازگشت حرم مولای ما اباعبدالله حسین بن علی بن ابیطالب(ع) از شام به مدینه است و همان روزی است که جابر بن عبدالله انصاری صحابی رسول خدا(ص) جهت زیارت قبر اباعبدالله(ع) از مدینه به کربلا رسید و اولین فرد از مردم بود که او را زیارت کرد» (طوسی، ۱۴۱۱ق، صفحه ۷۸۷).

از سوی دیگر شیخ صدوق در امالی به بازگشت سرهای مبارک شهدا به کربلا توسط حضرت سجاد(ع) اشاره می‌کند: «امام سجاد(ع) با اهل بیت(ع) و سرهای مطهر شهیدان از دمشق خارج شد و سرهای مقدس را در کربلا دفن کرد» (ابن بابویه، الامالی، ۱۳۷۶، ص. ۱۶۸). هرچند این کلام اشاره‌ای به روز اربعین نمی‌کند اما به این دلیل که هیچ گزارشی دیگری از زیارت کربلا توسط امام سجاد(ع) و یا اهل بیت امام حسین(ع) در غیر روز اربعین نشده است، چنین گزارش‌هایی دلالت بر زیارت اهل بیت در اربعین سال ۶۱ هجری دارد. (فاضل، ۱۳۸۰، ص. ۸).

برخی از مورخین و نویسندگان دیگر نیز به بازگشت سرهای شهدا و کاروان اسرا به کربلا اشاره کرده‌اند. از جمله آنها سید ابن طاووس است که در مقتل لهوف این گونه مطلب را بیان می‌کند: «روایت شده که رأس انور حسین علیه السلام به کربلا عودت داده شد و با جسد شریف امام دفن گردید، و عمل طائفه امامیه بر اساس همین روایت است ... چون اهل البیت به مرقد مطهر حسین علیه

^۱ مسار الشیعه فی مختصر تواریخ الشیعه، شیخ مفید، ص ۴۶.

السّلام رسیدند جابر بن عبد الله انصاری^۱ و جمعی از بنی هاشم و مردانی از آنها را یافتند که برای زیارت قبر حسین علیه السّلام فرا رسیده بودند، (فوافوا فی وقت واحد، و تلاقوا بالبکاء و الحزن و اللطم، و أقاموا المآتم المقرحةً للأکباد، و اجتمعت إلیهم نساء ذلك السواد، و أقاموا علی ذلك آیاما)؛ همگان در یک زمان به عزاداری و نوحه سرایی پرداختند و سوگواری جگرسوزی بر پا نمودند، و زنان آن آبادی نیز با ایشان به عزاداری پرداختند و چند روز در کربلا اقامت کردند» (ابن طاووس، ۱۳۸۰، ص. ۱۹۶).

ابن نما حلی نیز همین امر را در مقتل خود «مثیر الاحزان» ذکر می‌کند: «هنگامی که اهل بیت حسین (ع) از کربلا عبور کردند، با جابر بن عبدالله انصاری و گروهی از بنی‌هاشم روبرو شدند که همزمان برای زیارت امام به کربلا آمده بودند» (ابن نما حلی، ۱۴۰۶ق، ص. ۱۰۷).

در مقابل برخی محققان بازگشت کاروان اسرا به کربلا را چه در روز اربعین و چه روزی دیگر منکر شده‌اند. آنچه که سبب اختلاف نظر در مبنای تاریخی روز اربعین می‌شود، سیر حوادث و رخدادهای بعد از عاشورا و مدت زمانی است که صرف هر یک از این حوادث می‌شود. حرکت کاروان اسرا از کربلا به سمت کوفه، توقف در کوفه و حوادثی که در شهر کوفه رخ داده‌است، حرکت کاروان از کوفه به سمت شام، توقف در شام و نهایتاً بازگشت کاروان به کربلا یا مدینه، مجموع حوادثی است که بعد از روز عاشورا واقع شده‌است و به دلیل عدم ثبت جزئیات هر یک از این وقایع، نمی‌توان زمانی قطعی را برای هر واقعه مشخص کرد. برخی محققان با محاسبه مدت زمان توقف در کوفه و شام و مسافت بین شهرهای مذکور عقیده دارند که امکان بازگشت کاروان اسرا در اربعین سال ۶۱ هجری به کربلا وجود ندارد و برخی دیگر با استناد به ادله تاریخی و روایی و عقلی سعی در امکان وقوع بازگشت کاروان اسرا دارند. (سبحانی نیا، ۱۳۸۴، ص. ۱۴۹).

«در اصل صحت این واقعه [بازگشت کاروان اسرا به کربلا] و زمان آن صاحب‌نظران مناقشه کرده‌اند. مخالفان، رفت و برگشت کاروان اسرا به شام و کربلا را در مدت چهل روز، خصوصاً با توجه به

^۱ جابر بن عبد الله بن عمرو بن حزام الخزرجی الأنصاری السّلمی متوفی سال ۷۸، صحابی، از پیامبر صلی الله علیه و آله احادیث زیادی روایت کرده و جمعی از صحابه از او روایت کردند، در ۱۹ غزوه جنگید، در اواخر عمر حلقه‌ای در مسجد پیامبر داشت که از علمش بهره گرفته می‌شد.

اتفاقات عدیده‌ای که در طی سفر و در شام رخ داد، امری غیرمعقول و محال می‌دانند و اشاره می‌کنند که اساساً، راه شام به مدینه از کربلا نمی‌گذرد و این دو مقصد مسیرهایی متفاوت دارند. از جمله، محدث نوری در کتاب ماندگار لؤلؤ و مرجان، با ذکر دلایلی متعدد، رسیدن کاروان اهل‌بیت را در اربعین اول به کربلا محال عقلی دانسته و روایت آن را در لهوف به جوانی و ناپختگی علمی سید ابن طاووس در هنگام نگارش آن مقتل مرتبط دانسته‌است. (نوری طبرسی، ۱۳۸۱، ص. ۱۷۲-۱۸۴). برخی محققان و نویسندگان معاصر نیز بر همین رای اتفاق دارند از جمله: علامه شعرانی، میرزا محمدتقی سپهر (نگارنده ناسخ التواریخ)، دکتر سیدجعفر شهیدی، دکتر محمدابراهیم آیتی و شهید مرتضی مطهری. در مقابل، البته موافقان نیز استدلال‌ات خود را دارند. آیت‌الله سیدمحمدعلی قاضی طباطبایی در کتاب معروف خود که فقط به اثبات این موضوع اختصاص دارد و «تحقیق درباره اول اربعین حضرت سیدالشهداء(ع)» نام دارد، به تفصیل دلایل موافقان زیارت اربعین کاروان اهل‌بیت را بیان کرده و در مقام پاسخ به استدلال‌ات مخالفان برآمده‌است. در فهرست طولانی موافقانی که در این کتاب آورده شده‌است، این اسامی نیز به چشم می‌خورد: ابوریحان بیرونی، ابن فتال نیشابوری، شیخ طوسی، عبدالرزاق موسوی مقرر، ابن شهر آشوب، سبط ابن جوزی و محدث قمی» (مظاهری، ۱۳۸۷، ص. ۲۰).

علی‌رغم اختلافات موجود در این رابطه، آنچه که میان شیعیان مشهور است و در عزاداری‌های مرتبط با اربعین مورد توجه است، زیارت جابر و بازگشت کاروان اسرا به کربلا است. امری که در اشعار و مرثی، و آئین‌های عزاداری نیز مورد توجه قرار گرفته است و بسیاری از زائران که در اربعین به زیارت کربلا می‌روند، هدف خود را مواسات و همدردی با خاندان رسول خدا(ص) می‌دانند و عقیده دارند که همچون کاروان اسرا، که در روز اربعین خود را به کربلا رساندند، با پای پیاده به سوی کربلا حرکت می‌کنند.

برخی از محققان ضمن بیان مبنای تاریخی روز اربعین، فضیلت زیارت اربعین را نیز به رخداد تاریخی آن مرتبط دانسته‌اند؛ در حالی که فضیلت زیارت اربعین بر اساس روایت مرسله حضرت امام حسن عسکری(ع) قابل اثبات است و تعیین وقایع تاریخی روز اربعین نباید در فضیلت زیارت روز اربعین تاثیر چندانی داشته باشد.

زیارت امام حسین(ع) در روز اربعین

علاوه بر تعالیم دینی در باب اهمیت عدد ۴۰ یا اربعین در نظام تکوین و طبیعت و در زندگی معنوی انسان‌ها، اولین موضوعی که با شنیدن واژه «اربعین» به ویژه در میان اهل تشیع به ذهن متبادر می‌شود، اربعین امام حسین(ع) است که به روز ۲۰ ماه صفر و گذشتن ۴۰ روز از واقعه عاشورا و شهادت امام حسین(ع) و یاران‌شان اشاره دارد.

شهادت مظلومانه امام حسین(ع) و یاران مخلص ایشان در سطوح مختلف جهان اثرگذار بود. واقعه عاشورا به قدری بر تمام عالم کون و مکان تاثیرگذار بود که به نشانه غضب و عزای بر امام شهید(ع)، تحول ملکوتی در موجودات و عناصر طبیعت ذی شعور و عالم ماده پدید آمد. چنانکه امام صادق(ع) در حدیثی فرمودند: «إِنَّ السَّمَاءَ بَكَتْ عَلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا وَ لَمْ تَبْكِ عَلَى أَحَدٍ غَيْرِهِمَا قُلْتُ وَ مَا بَكَؤُهَا قَالَ مَكَتَتْ أَرْبَعِينَ يَوْمًا تَطْلُعُ كَشَمْسٍ بِحُمْرَةٍ وَ تَغْرُبُ بِحُمْرَةٍ قُلْتُ فَذَاكَ بُكَؤُهَا قَالَ نَعَمْ: آسمان بر حسین بن علی(ع) و یحیی بن زکریا گریست و بر کسی جز آن دو گریه نکرده است. راوی می‌گوید گریه آسمان چگونه است؟ فرمودند: چهل روز خورشید هنگام طلوع و غروب گویا سرخ بود و گداخته همچون پاره آتش. گفتم آیا گریه آسمان همین است؟ فرمودند: آری» (ابن قولویه، ۱۳۵۶، ص. ۸۹). ایشان در روایتی دیگر به خون گریه کردن آسمان، تیره و تار شدن زمین، گریه خورشید با کسوف و گریه ملائک در رثای امام حسین(ع) اشاره فرمودند^۱ (ابن قولویه، ۱۳۵۶، ص. ۸۱).

مرحوم مجلسی(ره) در بحارالانوار روایتی را به نقل از طریق اهل بیت(ع)، در باب عزاداری پرندگان و وحوش صحراها در رثای امام حسین(ع) بدین شرح ذکر می‌کند: «قَالَ وَ رُوِيَ مِنْ طَرِيقِ أَهْلِ الْبَيْتِ ع أَنَّهُ لَمَّا اسْتَشْهِدَ الْحُسَيْنُ ع بَقِيَ فِي كَرْبَلَاءَ صَرِيحًا وَ دَمُهُ عَلَى الْأَرْضِ مَسْفُوحًا وَإِذَا بِطَائِرٍ أَيْضًا قَدْ أَتَى وَ تَمَسَّحَ بِدَمِهِ وَ جَاءَ وَ الدَّمُ يَقْطُرُ مِنْهُ فَرَأَى طُيُورًا تَحْتَ الظُّلَالِ عَلَى الْعُصُونِ وَ الْأَشْجَارِ وَ كُلُّ مِنْهُمْ يَذْكُرُ الْحَبَّ وَ الْعَلْفَ وَ الْمَاءَ فَقَالَ لَهُمْ ذَلِكَ الطَّيْرُ الْمُتَلَطِّحُ بِالدَّمِ يَا وَيْلَكُمْ أَ تَسْتَعْلُونَ بِالْمَلَأِهِ وَ ذِكْرُ الدُّنْيَا وَ الْمَنَاهِجِ وَ الْحُسَيْنِ فِي أَرْضِ كَرْبَلَاءَ فِي هَذَا الْحَرِّ مُلْقَى عَلَى الرَّمْضَاءِ ظَامِيٌّ مَذْبُوحٌ وَ دَمُهُ

^۱ يَا زُرَّارَةُ إِنَّ السَّمَاءَ بَكَتْ عَلَى الْحُسَيْنِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِالدَّمِ وَ إِنَّ الْأَرْضَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِالسَّوَادِ وَ إِنَّ الشَّمْسَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِالْكَسُوفِ وَ الْحُمْرَةَ وَ إِنَّ الْجِبَالَ تَقَطَّعَتْ وَ انْتَثَرَتْ وَ إِنَّ الْبَحَارَ تَفَجَّرَتْ وَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ بَكَتْ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا عَلَى الْحُسَيْنِ ع.

مَسْفُوحٌ فَعَادَتِ الطُّيُورُ كُلُّ مِنْهُمُ قَاصِدًا كَرَبَلَاءَ فَرَأَوْا سَيِّدَنَا الْحُسَيْنَ عَ مُلْقَى فِي الْأَرْضِ جُنَّةً بِلَا رَأْسٍ وَلَا عُسْلٍ وَلَا كَفْنٍ قَدْ سَفَتَ عَلَيْهِ السَّوْفَى وَ بَدَنُهُ مَرْمُوضٌ قَدْ هَشَمَتَهُ الْخَيْلُ بِحَوَافِرِهَا زُورَاهُ وَ حُوشُ الْقِفَارِ وَ نَدْبَتُهُ جَنُّ السُّهُولِ وَ الْأَوْعَارِ قَدْ أَضَاءَ التُّرَابُ مِنْ أَنْوَارِهِ وَ أَزْهَرَ الْجَوْ مِنْ أَزْهَارِهِ - فَلَمَّا رَأَتْهُ الطُّيُورُ تَصَايَحْنَ وَ أَعْلَنَ بِالْبُكَاءِ وَ الثُّبُورِ وَ تَوَاقَعْنَ عَلَى دَمِهِ يَتَمَرَعْنَ فِيهِ وَ طَارَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ إِلَى نَاحِيَةٍ يُعَلِّمُ أَهْلَهَا عَنْ قَتْلِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ ع: از طریق اهل بیت روایت شده است که چون حضرت حسین بن علی علیه السلام بشرف شهادت نائل شدند، بدن آن حضرت همینطور روی زمین کربلا افتاده بود و خون آن حضرت بر روی زمین ریخته و مشهود بود، تا آنکه یک مرغ پرنده سفید رنگی آمد و بدن خود را بخون آن حضرت مالید و در حالی که خون قطره قطره از بال‌های او می‌چکید پرواز درآمد.

تا رسید بجائی که دید پرندگانی در زیر سایه‌ها، بر روی درخت‌ها و شاخه‌ها نغمه‌سرائی می‌کنند و با یکدیگر سخن از دانه و علف و آب دارند، این مرغ بخون آلوده، به آنها گفت: وای بر شما! آیا شما در این مکان خوش آب و هوا سرگرم خود هستید و از دنیا و لذائذ آن یاد می‌کنید، و حسین در زمین کربلا در این هوای گرم بروی ریگ‌ها و زمین تفته افتاده، او را تشنه کام سر بردند، و خون او را بروی زمین ریختند؟

آن پرندگان همگی محل‌های خوش آب و هوای خود را ترک گفته و بسوی کربلا پرواز درآمدند، و دیدند که آقای ما حسین علیه السلام بروی زمین افتاده جسمی است بدون سر، نه کسی او را غسل داده، و نه کفن نموده، بادهای بیابان بر آن بدن وزیده و گرد و غبار صحرا را بر آن پیکر نشانده، بدن در زیر سم ستوران درهم شکسته و خورد شده و استخوانها کوبیده شده است. زوارش حیوانات وحشی بیابانها هستند که در اطراف او گرد آمده‌اند، و زاری کنندگان بر او طایفه جن که در بیابانهای هموار و در گردنه‌ها و دره‌ها زندگی می‌کنند. اما خاک تیره از نور آن حضرت روشن و منور شده، و جو و فضا از اشراقات او تابان و درخشان گردیده است. چون آن پرندگان این منظره عجیب را دیدند، صداهای خود را بصیحه و فغان بلند کردند، و آشکارا گریه و زاری سر دادند و خود را بخونهای آن حضرت مالیده و در آن خون غلظه می‌خوردند، و سپس همه پرواز درآمدند، و هر یک از آنان آهنگ ناحیه‌ای را نموده که اهل آنرا از شهادت حضرت ابی‌عبدالله علیه السلام باخبر کنند» (مجلسی،

محشتم نیز در اشعار خود به تاثیر عزای خاندان پیامبر(ص) بر دیگر موجودات عالم اعم از ملائک و حیوانات و ... اشاره دارد:

شور و نشور و وا همه را در گمان فتاد
بر حربگاه چون ره آن کاروان فتاد
هم بانگ نوحه غلغله در شش جهت فکند
هم گریه بر ملایک هفت آسمان فتاد
هرجا که بود آهوئی از دشت پا کشید
هرجا که بود طایری از آشیان فتاد

در سطوح بعدی، این شهادت و اسارت خانواده فرزند پیامبر(ص)، بر بسیاری از انسان‌های عالم اعم از دشمن و دوست اثرگذار شد و عملکرد این بزرگواران در فاصله چهل‌روزه‌ی عاشورا تا اربعین، روشنگری‌ها و آثار عظیمی بر کارکردهای اجتماعی و انسانی و معنوی جامعه بشری داشته است، تا نقطه پایانی این ماموریت که روز اربعین بوده و بار تحمل این حزن با زیارت مقابر شهداء کربلاء توسط جابر و خانواده حضرت(ع) به شیعیان تفویض می‌گردد.

لذا زیارت اربعین امام حسین(ع) توسط ائمه معصومین(ع) مورد سفارش قرار گرفت و به ویژه در روایت امام جعفر صادق(ع) به صفوان جمال و روایت امام حسن عسکری(ع) که زیارت اربعین را از نشانه‌های مومن ذکر نمودند، بر اهمیت این زیارت صحه گذارده شد. حضرت امام حسن عسکری(ع) در فضیلت زیارت اربعین می‌فرمایند: «عَلَامَاتُ الْمُؤْمِنِ خَمْسٌ: صَلَاةُ الْإِحْدَى وَالْخَمْسِينَ ، وَزِيَارَةُ الْأَرْبَعِينَ ، وَالْتَحْتُمُ فِي الْيَمِينِ ، وَتَعْفِيرُ الْجَبِينِ ، وَالْجَهْرُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ؛ : نشانه‌های مؤمن ، پنج چیز است : پنجاه و یک رکعت نماز [گزاردن در شبانه روز] ، زیارت اربعین ، انگشتر به دست راست کردن ، پیشانی بر خاک نهادن ، و بلند گفتن بسم الله الرحمن الرحيم» (مجلسی، بحارالانوار الجامعه لدرر الاخبار الاثمه الاطهار، ۱۴۰۳، ص. ۷۵).

آیت الله جوادی آملی در باب زیارت اربعین به عنوان نشانه مومن در حدیث شریف امام حسن عسکری(ع) معتقدند: «اهمیت زیارت اربعین، تنها به این نیست که از نشانه‌های ایمان است، بلکه طبق این روایت در ردیف نمازهای واجب و مستحب قرار گرفته است. برپایه این روایت، همان گونه که نماز ستون دین و شریعت است، زیارت اربعین و حادثه کربلا نیز ستون ولایت است. به دیگر سخن، براساس فرموده رسول خدا(ص): «عصاره رسالت نبوی(ص) قرآن و عترت است؛ «إني تارك فيكم الثقلين... كتاب الله و... عترتي أهل بيتي». عصاره کتاب الهی که دین خداست، ستونی دارد که نماز

است و عصاره عترت نیز ستونش زیارت اربعین است که این دو ستون در روایت امام عسکری (ع) در کنار هم ذکر شده است؛ اما مهم آن است که در ایام نماز و زیارت اربعین انسان را چگونه متدین می‌کنند» (جوادی آملی، ۱۳۹۳، ص. ۲۲۷).

زیارت امام حسین (ع) با پای پیاده

علاوه بر توصیه امامان و پیشوایان معصوم (ع) بر زیارت اربعین امام حسین (ع)، یکی از شیوه‌های مورد تاکید برای این زیارت، پیاده رفتن به سوی عتبات عالیات امام حسین (ع) و دیگر شهدای کربلا است. مستند این شیوهی زیارت، روایات متعدد در باب استحباب پیاده‌روی «ماشیا» برای زیارت ابا عبدالله (ع) است؛ فراتر از اینکه پیاده رفتن به زیارت نوعی مفهوم احترام به مزور همراه دارد، چنانکه بارها ائمه (ع) با پای پیاده به زیارت مکه مکرمه مشرف می‌شدند، اما از سوی دیگر اگر قرار باشد این زیارت به نوعی نماد، علامت و شعار شیعه بدل شود، برای جلب توجه، بروز و ظهور مطلوب بیرونی آن در جهان و عرض ارادت و خلوص در این طریق، چه راهکاری بهتر از پیاده رفتن به سوی معشوق است؟ «فاخلع نعلیک انک بالواد المقدس طوی».

امام صادق (ع) در این رابطه فرموده‌اند: «به درستی که هر کسی از خانه‌اش به قصد زیارت قبر حسین بن علی (ع) خارج شود، اگر پیاده باشد، با هر قدمی، حسنه‌ای برایش نوشته شده و گناهی از او پاک می‌شود و اگر سواره باشد، با هر قدمی، حسنه‌ای برایش نوشته شده و به واسطه آن گام، گناهی از او کنار گذاشته می‌شود تا به درب حائر حسینی برسد که در این صورت خداوند نام او را از جمله رستگاران و نجات یافتگان ثبت می‌کند و زمانی که آداب زیارت و اعمالش را به پایان برساند، خداوند نام او را در زمره برندگان می‌نویسد» (ابن بابویه، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ۱۴۰۶، صفحه ۹۱).

۱ حَدَّثَنِي أَبِي وَجَمَاعَةٌ مَشَايِخِي عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ وَ أَحْمَدَ بْنَ إِدْرِيسَ جَمِيعاً عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي عَثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ النَّهَوَنْدِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ثَوْبَانَ بْنِ أَبِي فَاخْتَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا حُسَيْنُ مَنْ خَرَجَ مِنْ مَنْزِلِهِ يُرِيدُ زِيَارَةَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ صَ إِذَا كَانَ مَاشِياً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةً وَ مَحَى عَنْهُ سَيِّئَةً حَتَّى إِذَا صَارَ فِي الْحَائِرِ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْمُصْلِحِينَ الْمُتَجَبِّينَ [الْمُفْلِحِينَ الْمُنْجِحِينَ] حَتَّى إِذَا قَضَى مَنَاسِكَهُ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْفَائِزِينَ

سیر تطور عزاداری‌های شیعیان

عزاداری بر امام حسین (ع) و یاران ایشان، از مختصات جامعه شیعی است که منجر به پدید آمدن فرهنگ عزاداری و مناسک مختلف در آئین‌های شیعی شده‌است. تجلیل از مقام و بارگاه ائمه شیعه (ع) ارزش و اهمیت فراوانی نزد شیعیان دارد و در تصور عوام و خواص، به منزله احیای فرهنگ تشیع است. زیارت اربعین نیز در ارتباط با فرهنگ عزاداری و زیارت در میان شیعیان باید بررسی شود. اولین عزاداری‌ها پس از شهادت امام حسین (ع) و یارانش، عصر عاشورا و توسط زنان شهدا و اهل بیت در کنار اجساد شهدا آغاز شد. حرکتی که فردای عاشورا و با آتش زدن خیمه‌های اهل بیت و نوحه‌خوانی و عزاداری زنان ادامه پیدا کرد. (ابن طاووس، ۱۳۸۰، ص. ۱۶۰). این عزاداری‌ها پس از ورود کاروان اسرا به کوفه و سپس شام توسط اهل بیت ادامه پیدا کرد. همزمان با عزاداری کاروان اسرا در شام و کوفه، بنی‌هاشم در مدینه نیز با شنیدن خبر واقعه کربلا به عزاداری برای شهدا پرداختند. (مظاهری، ۱۳۸۷، ص. ۲۰).

پس از عزاداری‌های متصل به واقعه عاشورا، هر یک از امامان شیعه در دوران امامت خود اقدام به روشنگری در زمینه حوادث عاشورا می‌کردند و در برهه‌هایی از زمان همچون دوران امامت امام باقر (ع) و امام صادق (ع) و امام رضا (ع) مجالس عزاداری توسط ائمه معصومین (ع) برپا می‌شد. هرچند در همین دوران‌ها نیز به صورت متناوب ممنوعیت‌هایی از جانب حکومت‌های وقت برای عزاداری وضع می‌شد.

«در عصر امام صادق (علیه السلام) عزاداری امام حسین (علیه السلام) بیش از هر زمانی رونق گرفت؛ امام صادق (علیه السلام) می‌فرمود: امام حسین (علیه السلام) به عزادار خود می‌نگرد و برای او طلب مغفرت می‌کند و خطاب به او می‌گوید: ای کسی که به خاطر من گریه می‌کنی اگر از اجر و پاداشی که خدا به تو می‌دهد، آگاه شوی، شادیت بیش از اندوهت می‌شود. (ابن قولویه، ۱۳۵۶، ص. ۱۰۳) در اثر تشویق‌های آن جناب عزاداری امام حسین (علیه السلام) به مناطق شیعه نشین نیز کشیده شد. چنانکه وقتی ابو هارون مکفوف در حضور امام صادق (علیه السلام) شروع به مرثیه سرایی کرد، امام فرمود: ای اباهارون! همان گونه که در میان خود [یعنی شهر رقه] می‌خوانید، اینجا نیز همان گونه بخوان (ابن قولویه، ۱۳۵۶، ص. ۱۰۴).» (محرمی، ۱۳۸۲، ص. ۲۷۱).

شکل عزاداری در دوران حیات ائمه (ع) محدود به مرثیه‌سرایی، گریستن و گریاندن بوده‌است که همین امور نیز در مواقعی به جهت تقیه، به شکل مخفیانه برگزار می‌شده‌است.

پس از روی کار آمدن سلسله آل بویه و تشکیل حکومت توسط شیعیان، عزاداری‌های شیعیان برای واقعه عاشورا جلوه‌ای دیگر پیدا کرد. معزالدوله اولین حاکم آل بویه نقش مهمی در گسترش عزاداری‌های شیعیان داشت.

«مهم‌ترین اقدام معزالدوله در راستای ترویج آئین‌های شیعی، رسمی و علنی کردن اقامه‌ی عزا بر امام حسین (ع) بود. وی در عاشورای سال ۳۵۲ هجری، دستور بسته‌شدن بازارها و تعطیلی خرید و فروش را صادر کرد و فرمان داد تا مردم شیون‌کنان به خیابان‌ها بریزند و در قالب راه‌اندازی دسته‌های سوگواری به اقامه‌ی عزا و نوحه‌خوانی پردازند. در این روز، زنان با موهای پریشان و صورت‌های سیاه و لباس‌های پاره در کوچه‌ها و خیابان‌ها به راه افتادند، در حالی که سیلی بر صورت‌هاشان می‌زدند و از غم و اندوه بر حسین شهید ولوله و هلهله می‌کردند ... اقامه‌ی عزای محرم به مدت یک‌دهه را نیز از ابتکارات معزالدوله دانسته‌اند ... رسم زیارت قبور ائمه (ع) هم از همین دوره رایج شد» (مظاهری، ۱۳۸۷، ص. ۴۳). در این دوره حتی در مصر که فاطمیان حکومت می‌کردند و از دشمنان آل بویه محسوب می‌شدند، به ترویج عزاداری علنی و رسمی برای شهدای عاشورا می‌پرداختند و با تعطیل کردن بازارها و اقامه عزا و حزن و ماتم، به عزاداری می‌پرداختند. (مقریزی، ص. ۴۳۶).

پس از این دوران، عزاداری علنی و رسمی رایج شد؛ البته واکنش حکومت‌های وقت به عزاداری متفاوت بوده‌است و بعضاً ممنوعیت‌هایی برای عزاداری وجود داشت. با تاسیس حکومت صفوی، عزاداری‌های شیعیان در سراسر قلمرو صفویان و حتی روستاها گسترش پیدا کرد و با شکوه و عظمت بیشتری برگزار شد. در حقیقت مشخصه عزاداری‌ها از دوران صفویه به بعد گسترش مستمر شیوه‌های عزاداری در سرزمین‌های شیعه‌نشین و تبادلات دائمی این شیوه‌ها میان شیعیان مناطق مختلف است. هر چند از دوران صفویه تاکنون، در مقاطعی از تاریخ موانعی برای عزاداری از سوی برخی دولت‌ها و حکومت‌ها ایجاد می‌شد.

راهپیمایی اربعین را نیز شاید بتوان جلوه تازه‌ای از مناسک عزاداری اربعین دانست؛ هرچند باید به این نکته نیز توجه داشت که زیارت اربعین در دهه اخیر گسترش بسیار بیشتر و سریع‌تری نسبت به سایر مظاهر عزاداری داشته‌است و با شکل ابتدایی خود نیز، که حرکتی محدود به شیعیان عراق بوده‌است، تفاوت کرده‌است. برخی کتب با ذکر عزاداری‌های اربعین در کنار مراسم‌های ویژه محرم، شکل خاص بزرگداشت این روز را نیز جلوه‌ای از عزاداری شیعیان می‌دانند.

«شهرهای مقدس عراق و ایران و مساجد و اماکن مذهبی در هند و پاکستان و سایر مناطق و سرزمین‌های اسلامی در دهه اول ماه محرم تماماً سیاهپوش می‌شوند و از مظاهر شادی و سرور دور می‌شوند؛ حالتی که در سرزمین‌های اسلامی همچون عراق و ایران و هند و پاکستان تا بعد از روز بیستم صفر ادامه پیدا می‌کند. در روز اربعین مراسم خاصی در کربلا وجود دارد؛ روزی که بیش از یک میلیون زائر برای زیارت حضرت امام حسین (ع) جمع می‌شوند» (شهرستانی، ص. ۱۱۸)

زیارت اربعین

زیارت آستان‌های مقدس ائمه اطهار (ع) در شهرهای مذهبی گوناگون و در ایام مختلف سال حتی روزهای عادی و بدون مناسبت، جایگاه خاص و ویژه‌ای نزد شیعیان دارد. این زیارت و حضور در اماکن مقدس در مناسبت‌های مذهبی نظیر اعیاد اسلامی، ایام ولادت و شهادت ایشان، پررنگ‌تر می‌شود. زیارت مراقده مقدسه در ایام و مناسبت‌های مذهبی خاص سبب تکریم و بزرگداشت آن مناسبت نیز می‌باشد.

جایگاه ویژه امام حسین (ع) در میان معصومین (ع) سبب شده است که زیارت ایشان در ایام مختلف سال مورد توصیه قرار گیرد. فضیلت زیارت امام حسین (ع) از نزدیک و دور در اعیاد و مناسبت‌های گوناگون، نشان از جایگاه و ارزش نفس زیارت امام حسین (ع) دارد. «زیارت» را نمی‌توان تنها یک منسک مذهبی و یا آئین دینی دانست که هر معتقد و ملتزم به مذهبی تنها در حد رفتاری ظاهری آن را اقامه نماید، بلکه ارتباط قلبی و معنوی با روح مطهر امام معصوم (ع) لازمه زندگی یک شیعه معتقد و ملتزم است تا در خلال این ارتباط به خودسازی و توجه بیشتر به اعتقادات و باورهای مذهبی خود برسد.

محور حرکت و راهپیمایی اربعین نیز، موضوع «زیارت» است. قبل از آنکه بتوان راهپیمایی اربعین را نمادی از عزاداری دانست، می‌توان آن را تلاش برای رسیدن به کربلا و زیارت امام حسین(ع) دانست. هر چند تجمع شیعیان و زائران در طول مسیر، با عزاداری و گرامیداشت یاد واقعه عاشورا همراه است، اما محور این تجمع تاکید بر فضیلت «زیارت اربعین» است. انگیزه زائران، حضور در کربلا و خواندن زیارت اربعین در کربلا است. به همین جهت مناسب است بررسی ابعاد راهپیمایی اربعین حول محور زیارت صورت گیرد.

حرکت پیاده‌روی زائران در ایام قبل از اربعین با هدف زیارت حضرت امام حسین(ع) در روز اربعین قریب به یک دهه است که شاهد گسترش کمی زائران و توجه مضاعف است. منشا این حرکت از سویی به ارزشمندی زیارت کربلا در متون روایات باز می‌گردد، روایاتی که بر ارزش زیارت سیدالشهداء(ع) در ایام مختلف به ویژه روز اربعین تاکید دارند و روایاتی که مضمون آنها بر فضیلت زیارت به صورت پیاده تاکید دارند، و از سوی دیگر به فرهنگ بومی مردم عراق در زیارت اربعین و پیاده‌روی در این ایام باز می‌گردد.

آغاز حرکت راهپیمایی اربعین را نمی‌توان به تاریخی قطعی نسبت داد. تاکیدهای فراوان در روایات معصومین(ع) در رابطه با فضیلت زیارت کربلا و ارزش رنج و سختی زائران در مسیر رسیدن به کربلا باعث شده است که شیعیان در طول تاریخ تلاش کنند تا از این فضیلت و ثواب بهره‌مند شوند و حرکت پیاده برای رسیدن به مزار ائمه(ع) در چارچوب این گونه روایات قابل طرح است. آنچه که مسلم است پیاده‌روی اربعین رسم و عادت عراقی است که سالیان طولانی محدود به شهرهای عراق بوده است و در سال‌های اخیر با گسترش بعد رسانه‌ای این حرکت و تبلیغ آن، به حرکتی جهانی تبدیل شده است.

«از نقل‌های تاریخی این گونه به دست می‌آید که تشرف به بارگاه ائمه اطهار(ع) با پای پیاده، از زمان حضور ائمه رایج بوده و در نقاط مختلف سرزمین اسلامی صورت گرفته است؛ ولی در قرن‌های گوناگون اسلامی و به مقتضای حکومت‌های مختلف، مشکلات بسیاری به خود دیده و همان گونه که زیارت ائمه اطهار(ع) در زمان‌ها و مکان‌های مختلف دچار سختی‌های فراوان بوده، این سنت نیز دارای فراز و نشیب بوده است.

تشریف به کربلا با پای پیاده، تا زمان محدث نوری (قدس) بین طلاب و فضیای حوزه نجف رسم بود، ولی با وارد شدن اولین نوع از اتومبیل‌ها به منطقه، سفرهای کاروانی تعطیل شده و به دنبال آن، زیارت با پای پیاده نیز بسیار کمرنگ شد و به فراموشی سپرده شد. ولی پس از مدتی و با مطرح شدن آیت‌الله‌العظمی سید محمود شاهرودی (قدس) به عنوان یکی از اساتید و مدرسان با نفوذ معنوی حوزه نجف، به علت التزام و اصرار ایشان در پیاده رفتن به کربلا، مجدداً مسئله پیاده رفتن به کربلا به عنوان یک سفر مقدس رایج شد و با توجه به این که در این سفر، بعضی از ایرانیان نیز گاهی اوقات، ایشان را همراهی می‌کردند، رفته رفته مردم عراق به این مسئله توجه نموده و این گونه سفرهای مقدس رواج یافت. ایشان حدود ۲۶۰ مرتبه، مسیر کربلا را با پای پیاده پیموده و در این سفر معنوی، جمعی از اطرافیان و شاگردان، ایشان را همراهی می‌کردند. این امر سبب شد تا پیاده‌روی کربلا بین طلاب و حوزویان رواج بسیاری پیدا کند و نقل شده است که مرحوم علامه امینی (ره) در زیارت‌هایی که به کربلای معلی داشته‌اند، برای کسب پاداش بیشتر، بارها مسیر بین نجف تا کربلا را با پای پیاده پیموده‌اند. این امر، چنان بین روحانیون ساکن در نجف اشرف رواج پیدا کرده بود که غالب طلاب بارها مسیر این شهر تا بارگاه امام حسین (ع) را پیاده پیموده و حتی در غیر زمان اربعین و عرفه نیز گروه‌هایی از طلاب، پیاده به سمت کربلا حرکت می‌کردند. غالب علمای معاصر نیز در سفر پیاده کربلا شرکت کرده و کرامات و خاطرات زیبایی از این سفرها نقل شده است.

سفر پیاده تا کربلا، به مرور زمان در عراق گسترش بسیاری پیدا کرد و در مناسبت‌های مختلف، زائران امام حسین (ع) از سراسر این کشور، به سمت کربلا حرکت کرده و با پای پیاده مسیر شهرشان تا کربلای معلی را می‌پیمودند و در بین آن مناسبت‌ها، پیاده‌روی اربعین از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود. با روی کار آمدن دولت بعث عراق، حکومت با این مسئله به شدت برخورد نموده و بسیاری از زائرین پیاده را اسیر و اعدام کرد و این مراسم مذهبی را به تعطیلی کشانید (بُد & همایون، ۱۳۹۵، ص. ۵۶-۵۸)

زیارت امام حسین (ع) در طول تاریخ همواره با فراز و فرودهایی همراه بوده است و به شکل متناوب دوره‌هایی از ممنوعیت توسط حکومت‌های مختلف جهت زیارت کربلا در طول تاریخ وجود داشته‌است.

در دوران حکومت صدام و حزب بعث، به دلیل عداوت وی با شیعیان، از ترویج فرهنگ شیعی جلوگیری می‌شد و شیعیان، هر چند اکثریت جمعیت عراق را در اختیار داشتند اما آزادی عملی برای برپایی مراسم‌های مذهبی خود نداشتند. زیارت اربعین در این دوران به صورت مخفیانه و در قالب گروه‌های چند نفری و از راه‌های فرعی و بیراهه‌ها صورت می‌گرفت و در صورت علنی شدن با واکنش سخت حکومت صدام مواجه می‌شد.

«رژیم با توجه به ویژگی‌ها و پویایی این مراسم از آغاز حکومت خود، به این گونه مناسب‌ها و مراسم به دیده شک و تردید و نگرانی می‌نگریست. اما از آنجا که در ابتدای کار قرار داشت، مجبور بود خویشترداری پیشه کند و از در مدارا وارد شود. اما وقتی که تحمل چنین وضعی غیرممکن و مغایر با افکار و ایده‌هایش شد، شیوهی مانع‌تراشی را در برابر دوستداران و طرفداران این گونه مراسم در پیش گرفت. از جمله اینکه کارگران و کارمندان را برای گرفتن یک یا دو روز مرخصی، جهت شرکت در این مراسم، با مشکلات عمده‌ای مواجه می‌ساخت. البته دانشجویان و دانش‌آموزان نیز از این امر مستثنا نبودند به طوری که در چنین روزهایی امتحانات آنان آغاز می‌شد تا فرصت شرکت در مراسم را نداشته باشند. همچنین رژیم مشکلاتی در زمینه کمبود وسایل حمل و نقل جهت انتقال دسته‌های تمامی نقاط کشور به کربلا جهت احیای این مراسم ایجاد می‌کرد و برعکس، به هنگام مراجعت آنان تمامی وسایل نقلیه را جهت انتقال سریع آنان و خالی نمودن شهر کربلا بسیج می‌نمود» (سعید، ۱۳۷۳، ص. ۲۰۴).

شدیدترین برخورد با حرکت راهپیمایی و زیارت اربعین توسط حکومت صدام در سال ۱۹۷۷ صورت گرفت. رژیم صدام با ایجاد موانع مختلف در طی چند سال تقریباً توانسته بود حرکت دسته‌های عزاداری و زائرین از شهرهای مختلف عراق از جمله بصره، عماره، ناصریه، کرکوک و بغداد را متوقف کند، اما اهالی نجف همچنان در برابر حکومت صدام مقاومت می‌کردند و با پای پیاده به کربلا می‌آمدند. در سال ۱۹۷۷ مقامات محلی نجف قبل از ایام اربعین بزرگان شهر نجف و مسئولین برگزاری پیاده روی را به شدت تهدید کردند، اما مردم شهر علی‌رغم تهدیدهای فراوان در موعد مقرر، حرکت پیاده خود را آغاز کردند. در میانه جاده‌ی نجف به کربلا، نیروهای رژیم مانع حرکت مردم شدند و با مقاومت مردم، نیروهای مسلح وارد عمل شدند و با محاصره زائران و ایجاد درگیری،

چهار نفر از زائران را شهید کردند و عده بسیاری نیز مجروح شدند. برخی زائران نیز به بهانه شرکت در حرکت اغتشاش طلبانه بازداشت و محاکمه شدند. (سعید، ۱۳۷۳، ص. ۲۰۶).

گسترش حرکت پیاده‌روی اربعین پس از سقوط صدام حرکتی شتابان به خود گرفت. سال‌ها ممنوعیت عزاداری در عراق موجب اشتیاق مضاعف مردم شیعه عراق جهت حضور در اماکن مذهبی شد. پس از چندسال از سقوط صدام و کم‌رنگ شدن حضور نظامی آمریکا و متحدانش در عراق و آرامش نسبی در این کشور، و از سوی دیگر بازسازی عتبات عالیات در عراق و افزایش امکانات رفاهی در شهرهای زیارتی، هر ساله زائران و حاضران در این راهپیمایی افزایش می‌یابد. هر چند پیدایش گروه تکفیری داعش فضای کشور عراق را برای چند سال ناامن کرد، اما حوادث تروریستی نیز نتوانست مانع حضور زائران در این حرکت شود.

«زیارت روز اربعین در عراق و به خصوص در سال‌های بعد از فروپاشی رژیم بعث، جلوه‌ای یافته است که گویای حرکت عجیبی است که مرزهای هویتی را درنوردیده است. اربعین به عنوان یکی از مناسک اجتماعی عظیم جهان اسلام در دنیای پر از التهاب امروز، جلوه‌ای یافته است که به عنوان یک منسک فراقومی، فرازبانی، فراملی و حتی فرادینی تجلی یافته است و اقوام، زبان‌ها، ملیت‌ها و حتی ادیان مختلف را خطاب قرار می‌دهد، آن هم در دنیایی که تفوق تمدن مادی را به ظاهر پذیرفته است» (محمدی سیرت، ۱۳۹۵، ص. ۱۷).

ابعاد تمدن‌ساز اربعین

مراسم اربعین و حرکت زائران در راهپیمایی تا شهر کربلا ابعاد گوناگونی دارد که می‌تواند در راستای ظرفیت تمدن‌سازی دین اسلام مورد بررسی قرار گیرد. تمدن بنا بر تعاریف گوناگونی که از آن صورت می‌گیرد واجد ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و اعتقادی است. ابعادی که به اشکال مختلف در فرهنگ و آئین پیاده‌روی اربعین متجلی شده است.

«جلوه منسکی اربعین ابعاد و ظرفیت‌های را ایجاد می‌کند که می‌تواند مقدمه‌ساز و زمینه‌ساز شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی باشد. مفهوم تمدن در رویکرد دینی به مثابه مفهومی عام در نظر گرفته شده که دارای زیرسیستم‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و هنری است که تحت اشراف

ابرسیستم‌های قانونی، اخلاقی و معرفتی برای پاسخگویی به هرم نیازهای انسانی شکل می‌گیرد. منسک اربعین ظرفیت عظیمی را در شکل‌گیری زیرسیستم‌های فرهنگی، اقتصادی و هنری تمدن نوین اسلامی فراهم می‌آورد و با ایجاد زیرسیستم‌های تمدنی در الگویی اسلامی، ظرفیت‌های لازم خلق تمدن نوین را فراهم می‌آورد. این زیرسیستم‌ها از الگویی جهان شمول و بشری بهره می‌برند و مخاطبان جهانی را هدف قرار می‌دهند» (محمدی سیرت، ۱۳۹۵، ص. ۱۸).

اجتماع میلیون‌ها زائر در محدوده جغرافیایی خاص، با هدف زیارت امام حسین(ع) و در جهت گرامیداشت قیام حسینی است. بر این اساس عنصر اعتقادی این حرکت تمدن‌ساز، باور به قیام آزادی خواهانه امام حسین(ع) و تعظیم شعائر مذهب تشیع است. هرچند غیرشیعیان نیز بعضاً در زیارت اربعین و در مسیر راهپیمایی حاضر می‌شوند اما مسلم است که درصد اندکی از زائران غیرشیعه هستند و به همین جهت کلیت حرکت اربعین بر مبنای عقاید و باورهای شیعیان شکل می‌گیرد.

عقاید مشترک مذهبی در میان زائران منجر به تفاهم فرهنگی در میان آنها می‌شود. هرچند زائران از میان اقوام و ملیت‌های مختلف در عراق حاضر می‌شوند و هر یک با سبک زندگی متفاوت و افکار گوناگون در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند اما باور به نهایت مسیر و تلاش برای زیارت کربلا منجر به ایجاد تعاملات گوناگون فرهنگی و زبانی در میان آنها می‌شود.

«این همایش صحنه‌ای زیبا از مؤلفه‌های مهم سبک زندگی را به منصف ظهور می‌رساند، شادابی و نشاط بالای معنوی، دستگیری از دیگران، محبت و عشق به همدیگر، رنگ باختن همه رنگ‌های نژادی و قومی، عشق به دیگران، پاکدامنی و از همه بالاتر یاد خدا و غرق شدن در موج معنوی همه اینها خبر از امکان شکل‌گیری سبک زندگی جدیدی در دنیای پررنگ و لعاب و خالی از هر گونه معنویت و آرامش می‌باشد. شاید بتوان بالاترین جلوه سبک زندگی مؤمنانه را در این همایش عظیم، بروز بالاترین حد ایثاری باشد که از طرف میزبانان این همایش مردمی در عصر استکبارهای فردی و اجتماعی دنیای امروز به نمایش گذاشته می‌شود. اینکه در وصف مؤمنان از انصار در قرآن آمده است که «وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ؛ دیگران را بر خود مقدم می‌دارند، هر چند

خود، فقیر و نیازمند باشند^۱ و یا در جای دیگر ایثار مالی خاندان پیامبر(ص) را چنین می‌ستاید: «و يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَ يَتِيمًا وَ أَسِيرًا؛ غذای خویش را با آنکه آن را دوست دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می‌خورانند^۲» در اربعین این فرهنگ به خوبی در سطح عالی و بسیار گسترده رخ می‌دهد. خادمان زوآر که با اندک بضاعت خود در خدمت ۳۰ میلیون زوآر قرار می‌گیرند همه در حال نشان‌دادن اهدافی برای زندگی دینی هستند و زوآر و خدمه می‌خواهند در راستای اهداف بزرگ خود صورت ایثار حسین(ع) را در این صحنه‌ها به ظهور برسانند و با از خودگذشتگی خود به امام حسین(ع) نزدیک شوند و نقش حسینی خود را در این تاریخ به فعلیت آورند. در راهپیمایی اربعین، سنی‌ها و حتی مسیحیان، ایزدی‌ها، زرتشتی‌ها و... نیز هم به‌عنوان زائر و هم به‌عنوان خادم تماشاگر این بزرگ‌ترین صحنه ایثار می‌باشند و مهم‌ترین تحفه آنها از این سفر فرهنگ ایثار است فرهنگی که براساس آن می‌توان جهانی زیبا بنا نهاد» (جمالی، ۱۳۹۵، ص. ۴۲).

هرچند تعاملات فرهنگی بدون هیچ دستور و برنامه‌ای از جانب نهادهای فرهنگی و حاکمیتی عراقی و غیر عراقی، در میان زائران شکل می‌گیرد؛ اما برنامه‌های فرهنگی و تبلیغی از جانب برخی موسسات و نهادهای عراقی و غیر عراقی به ویژه ایرانی در مسیر زیارت اربعین وجود دارد و برخی از مواکب فعالیت‌های خود را در برنامه‌های فرهنگی و عقیدتی متمرکز کرده‌اند. هدف از تاسیس این گونه مواکب و ارائه خدمات فرهنگی، ترویج باور و فکر حسینی و آگاهی بخشی به سیل عظیم زائرانی است که اغلب آنها به واسطه علاقه و محبتی که به اهل بیت (ع) و به ویژه امام حسین(ع) دارند، قدم در مسیر راهپیمایی گذاشته‌اند. هر چند قطعاً تمامی زائران شناخت اجمالی از حوادث کربلا و شخصیت شهدای کربلا دارند اما عدم آگاهی کامل نسبت به زمینه‌های قیام کربلا و اهداف امام از قیام در میان عامه زائران، متصور است. از این جهت می‌توان به راهپیمایی اربعین به چشم فرصتی برای تبلیغ باورهای شیعی حتی در میان شیعیان دانست.

اربعین هرچند گردهمایی بزرگ شیعیان است که باور به اعتقادی واحد آنها را با یکدیگر متحد می‌کند اما قطعاً اختلافات زبانی و قومی موجود میان زائران و حتی برخی اختلافات جزئی در باورهای

^۱ حشر/۹

^۲ انسان/۸

مذهبی و فهم دین منجر به تفاوت زائران می‌شود. تفاوتی که هر چند در سایه اعتقاد به قیام حسینی و باور به هدف و آرمان مشترک، رنگ می‌بازد، اما می‌تواند فرصت یا تهدیدی علیه همایش بزرگ اربعین باشد.

«در این منسک هویت‌های قومی، زبانی، ملی رنگ می‌بازد و جهان‌اندیشی در مسیری واحد شکل می‌گیرد. راهپیمایی بزرگ اربعین وحدت هویتی ایجاد نموده و جلوه‌ای از رفق و مدارا در فرهنگ اسلامی است. رفق و مدارایی که بر خلاف تساهل و تسامح در گفتمان غربی از نداشتن نظام ارزشی و نسبی‌گرایی مطلق رنج نمی‌برد. ... منسک اجتماعی اربعین از رفق و مدارایی سخن می‌گوید که با خلق نظام ارزشی جهان شمول موجبات ایجاد زیرسیستم هویت در تمدن نوین اسلامی می‌گردد» (محمدی سیرت، ۱۳۹۵، ص. ۲۲).

حضور چندین میلیونی زائران و شیعیان از سراسر دنیا با هدفی مشترک در این اجتماع و تفاوت‌های قومی، زبانی، نژادی و گرایش‌های فکری گوناگون، همایش اربعین را تبدیل به واقعه‌ای منحصر بفرد کرده‌است. طبعاً حضور انبوه انسان‌ها در محیط جغرافیایی محدود، و در منطقه خاورمیانه که شاهد بروز انواع نزاع‌ها و اختلافات قومی و مذهبی در میان ساکنانش است، با وجود این حجم از اختلافات می‌تواند محمل مناسبی جهت تضادهای رفتاری باشد. آیت‌الله قاضی طباطبایی در توصیف این زیارت و ابعاد آن گفته‌است:

«در روزهای زیارتی در نجف و یا کربلا و سایر مشاهد مشرفه اشخاصی که همیشه در بیابان و صحرا و در اطراف فرات و دجله به کشاورزی و گلهداری و دامپروری و زراعت اشتغال دارند و کم‌تر به شهرها رفت و آمد می‌کنند و اغلب در ایام زیارتی رو به شهر می‌آورند از هر طرف به مشاهد مشرفه خصوصاً کربلا هجوم آورده و در ایام سوگواری با شعار عزا و در اعیاد با شعار شادی که در میان زنان اعراب عراق (اشخاص بادیه‌نشین) مرسوم است وارد شده و در صحن مقدس و رواق‌های حرم مطهر مسکن کرده و شب و روز زیر آسمان کبود عراق در سرما و گرما اتاق‌های نشیمن آنها بوده و می‌نشینند و می‌خوانند و زندگانی می‌نمایند ولی دیده نمی‌شود با آن کثرت و ازدحام آنها، که برای راه رفتن به حرم مطهر به جز یک راه باریک از میان مردم باز بوده، که یک یا دو نفر به زحمت می‌تواند از آنجا عبور کند در میان‌شان نزاعی درگیرد و شب‌ها سرهای خانواده‌ای که فضای صحن

مطهر و در بعضی از خیابان‌ها مسکن کرده و در موقع خواب به پاهای خانواده دیگر چسبیده است و با آرامش روحی و جسمی که پیاده و اغلب پابرهنه راه آمده و خسته و خوابیده‌اند ادا کسی با دیگری به مقام نزاع و گلایه نیامده و جنگ و جدالی به راه نمی‌اندازند، در صورتی که بر حسب عادت در آن کثرت جمعیت و ازدحام و ضیق مکان برای سکونت خانواده‌ها نزاع و اوقات تلخی بیش‌تری درگیرد و برای اشغال مکان با همدیگر به مقام جنگ و جدل برخیزند ولی ادا از ستیزگی و جدال آثاری دیده نمی‌شود و اصلاً از آنها دزدی از اشیای یکدیگر دیده نشده انسان قهراً از آن اخلاق و رفتار آنها خوشحال شده و از آن رویه انسانی در آن مردم بیابانی سرور می‌گردد دین مقدس اسلام است که در آن افراد اثر کرده و آن بیابانی‌ها را آنطور تربیت کرده است.» (قاضی طباطبائی، ۱۳۸۳، ص. ۳۰۲-۳۰۳).

در همین رابطه نویسنده دیگری این‌گونه شرایط کربلا در ایام زیارت اربعین را در قریب به یک قرن پیش توصیف می‌کند:

«روز بیستم صفر از بزرگترین گردهمایی‌های اسلامی است که مردم همانند اجتماع در مکه در آن حاضر می‌شوند. گروه‌هایی از اقوام مختلف، از شمال و جنوب عراق و سائر کشورهای اسلامی در کربلا حاضر می‌شوند به نحوی که موکبی به زبان عربی عزاداری می‌کند و دیگری به ترکی و موکب سوم به فارسی و چهارم به اردو یا مانند آن. اغراق نیست اگر بگویم که در این مراسم بیش از یک میلیون نفر به جهت گرامی‌داشت اربعین یا زیارت روز «مرد الراس» به کربلا می‌آیند. روایات بیان می‌دارند که سر مبارک حضرت امام حسین (ع) پس از چهل روز از شهادتش، به جسم شریف ایشان بازگشت، زمانی که حضرت زین‌العابدین (ع) و زنان اهل بیت به همراه سر مبارک شهدا به کربلا بازگشتند... ادارات دولتی کربلا حضور بیش از ۳۰۰ موکب عزاداری در حوالی کربلا را ثبت کردند... حدود صد تن برنج در مواکب مصرف می‌شود و در هر موکب کسانی هستند که مردم را به تناول طعام به نام امام حسین (ع) دعوت می‌کنند» (شبر، ۱۴۰۹ق، ص. ۴۱).

نظام ارزشی اربعین را قبل از آنکه بتوان با نگاهی صرفاً مذهبی و در مرزهای عقیدتی شیعه تبیین کرد، باید تجلی والاترین مفاهیم و ارزش‌های انسانی دانست. رفتار زائران و خادمان با یکدیگر و به طور

کلی تعاملات گوناگون میان انسان‌های حاضر در این همایش عظیم منطبق با فطرت انسانی است و عرضه این حرکت در رسانه‌ها قطعا برای هر فطرت حق‌جویی مطبوع و پسندیده است.

«مهم‌ترین جلوه همایش عظیم اربعین بروز ناب‌ترین تمایلات انسانی می‌باشد که به خوبی می‌تواند پایه اساسی شکل‌گیری تمدن اسلامی گردد. محبت به دیگران، از سر عشق به انسان‌های دیگر احترام گذاشتن، تواضع و خلوص بالای انسانی و میل به از خود و مال خود گذشتن در راه اعتلای مکتب و پیام عاشورا و... همه اینها نشان از شکل‌گیری زیباشناسی الهی و نظام تمایلات ناب انسانی بر مدار حب به خدا و اولیاء الهی دارد که تفاوت جوهری با نظام تمایلات دنیای مدرن بر مدار حبّ به دنیا و خودپرستی می‌باشد» (جمالی، ۱۳۹۵، ص. ۳۷).

آنچه که افراد مختلف را از سراسر جهان به این گردهمایی بزرگ می‌کشاند، زیارت حضرت سیدالشهداء(ع) و رسیدن به کربلا است. به همین جهت زائران با درک این هدف، در پی بهبود ارتباط خود با دیگر زائران و تلاش برای بهتر برگزار کردن این حرکت دارند. اینجاست که جلوه‌های گوناگونی از همکاری و اتحاد میان شیعیان مشاهده می‌شود. «در این راهپیمایی رنگ، نژاد، ملیت و قبیله همه رنگ می‌بازد و بر پایه شعار «حب الحسین یجمعنا» جامعه مؤمنینی شکل می‌گیرد که در آن ایثار و مهربانی در عالی‌ترین شکل آن بروز پیدا می‌کند» (جمالی، ۱۳۹۵، ص. ۳۹).

یکی از نویسندگان عراقی^۱ انتساب حرکت راهپیمایی اربعین به یک سنت و میراث اجتماعی و ملی را رد می‌کند و آن را موجودی زنده می‌داند که دین اسلام را نمایندگی می‌کند و اساسا نباید آن را در مذهب شیعه منحصر کرد (الخباز، ۲۰۱۷، ص. ۷۲). در راستای همین باور و نگاه، مرکز تحقیقات و مطالعات کربلا که وابسته به آستان مقدس حسینی (ع) می‌باشد، اعلام کرده است که قصد دارد «زیارت اربعین» را در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت کند (www.almanar.com.lb). تقویت این نگاه و باور در میان زائران موجب می‌شود که امکان جذب افرادی با عقاید غیرشیعه حول محور زیارت امام حسین(ع) مضاعف شود و منش آزادی‌خواهانه حضرت در سراسر جهان فراگیر شود.

^۱ شیما الموسوی

علاوه بر عناصر اعتقادی و فرهنگی موجود در حرکت تمدن‌ساز اربعین، باید نظام اقتصادی حاکم بر این حرکت را نیز تبیین کرد. قطعاً شروع حرکت از شهرها و کشورهای مختلف با هدف رسیدن به مقصدی خاص، مصداق سفر و سیاحت می‌باشد و هر سفری نیازمند تأمین هزینه‌های مرتبط توسط شخص مسافر است. سفر به کربلا از کشورهای گوناگون و یا از شهرهای مختلف عراق در ایام اربعین همانند هر مسافرت دیگری هزینه‌هایی برای زائران و مسافران دارد؛ هزینه‌هایی که در مقایسه با سفر به همین شهر در ایام دیگر سال بیانگر رقم متفاوتی است.

«آمارهای مختلفی از حجم حضور زائرین در اربعین حسینی ارائه می‌شود. مطابق با اظهارنظرهای مختلف مسئولین رسمی عراقی، جمعیت زائران اربعین که عمدتاً از کشورهای عراق، ایران، پاکستان، هندوستان، بحرین، افغانستان، ترکیه و لبنان هستند در سال‌های ۱۳۹۳ (۱۴۳۵ قمری) و ۱۳۹۴ (۱۴۳۶ قمری) بین بیست تا سی میلیون نفر تخمین زده شده است. همچنین، اطلاعات رسمی نشان می‌دهد که حداقل از ۶۰ کشور دنیا در مراسم اربعین حسینی حاضر می‌شوند.

از سوی دیگر، طول سفر اربعین حسینی برای مردم عراق که از مسافت‌های کمتر از ۱۲۰ کیلومتری وارد راهپیمایی می‌شوند، بین ۴ تا ۷ روز است. این سفر برای مردم بصره که از شهر بصره پیاده‌روی خود را آغاز می‌کنند تا ۲۰ روز نیز به طول می‌انجامد. مردم سایر کشورها نیز عمدتاً مسافرتی ۷ تا ۱۴ روزه را تجربه می‌کنند. با توجه به داده‌های فوق، می‌توان میانگین طول سفر برای مردم را در این حرکت اجتماعی عظیم، در تخمینی رو به پایین، تقریباً شش روز تصور کرد. با توجه به موارد فوق و با کمترین تخمین جمعیت یعنی ۲۰ میلیون نفر، پدیده عظیم اربعین حسینی، سالانه پذیرای حداقل ۱۲۰ میلیون نفر روز زائر است.

مخارجی که در هر روز از ایام سال در کشور عراق برای زائران انجام می‌شود، بسته به وضعیت خدمات بین ۳۰ تا ۱۰۰ دلار معادل (۱۰۵ هزار الی ۳۵۰ هزار تومان) است که این مخارج مشتمل بر هزینه عوارض و ویزا (برای خارجی‌ها)، اسکان، حمل و نقل (اعم از هوایی، زمینی و دریایی) و تغذیه (قیمت یک وعده غذای ساده در عراق: به‌طور متوسط سه دلار) زائرین می‌باشد. اگر هزینه هر نفر روز را به‌طور متوسط تنها ۴۰ دلار تلقی کنیم، می‌توان حجم مابه‌ازاء مالی خدمات دریافت شده در پدیده اربعین حسینی را در کمترین حالت آن، ۴/۸ میلیارد دلار (معادل ۱۷ هزار میلیارد تومان و تقریباً

۲۰ درصد از درآمد نفتی کشور ۳ و معادل پنج ماه یارانه پرداختی به کل مردم ایران) تخمین زد. مبلغ فوق، خدماتی چون امنیت زائرین، رایزنی‌های بین‌المللی، بودجه‌های فرهنگی مؤسسات غیردولتی، هزینه‌های رسانه‌ای و سایر هزینه‌ها و حمایت‌های دولتی را شامل نمی‌شود. افزودن هزینه‌های فوق، احتمالاً حجم مخارج را از بیست هزار میلیارد تومان فراتر خواهد برد» (qasd.ir).

وجود مواکب متعدد در شهرهای زیارتی عراق و در مسیرهای منتهی به کربلا به ویژه مسیر نجف تا کربلا و ارائه انواع خدمات رفاهی به صورت رایگان منجر می‌شود که سیستم خدمات‌رسانی زیارت میلیونی اربعین نه بر پایه پرداخت هزینه‌ها توسط زائرین که بر مبنای نذورات مردمی شکل گیرد؛ حتی کسانی که ممکن است خود نتوانند در این زیارت حضور پیدا کنند، با پرداخت بخشی از هزینه‌ها در قالب نذورات خود، در این حرکت سهم می‌شوند. آن بخش از ارائه خدمات که توسط عتبات مقدسه و مواکب رسمی صورت می‌گیرد نیز، توسط نذورات مردمی تأمین شده است.

«تعداد مواکب و هیئت‌های خدمت‌رسانی به زائرین در ایام اربعین سال ۱۳۹۶ بنا بر گفته رییس بخش شعائر و مواکب حسینی آستان مقدس حسینی (ع) بیش از ۱۰ هزار عدد است. این رقم در حالی است که هر سال تعداد مواکب افزایش می‌یابد. رقمی که در سال ۲۰۰۵، ۷۰۰ عدد بوده است و در سال ۲۰۰۶ به ۹۰۰ مواکب افزایش پیدا میکند. روند افزایش مواکب در سال ۲۰۱۶ به ۸۴۶۵ هیئت و مواکب افزایش می‌کند و در سال ۲۰۱۷ بیش از ده هزار است.» (im.imamhussain.org).

مرور این گونه ارقام نشانگر این است که سیستم اقتصادی حرکت اربعین بر پایه بودجه دولتی یک یا چند کشور و یا بر پایه کسب درآمد و منفعت اقتصادی برای مواکب خدمت‌رسانی نیست. نظام اقتصادی منحصر بفردی در این راهپیمایی حاکم است که قطعا کنترل و اداره این حجم از جمعیت و نیازهای روزانه‌شان را، خارج از این نظام غیرممکن می‌کند؛ چرا که تحلیل مبنای اقتصادی این سیستم خارج از الگوهای اقتصادی مبتنی بر سود و کسب درآمد به ویژه در زمینه اقتصاد گردشگری است.

«منسک اربعین مشارکت و پشتیبانی اقتصادی را منجر می‌شود که از الگوی اقتصادی متفاوتی نسبت با الگوهای اقتصادی رایج و غربی پیروی می‌کند و منتهی به ایجاد زیرسیستم اقتصادی خاصی می‌شود که با الگوهای اقتصادی موجود بسیار متفاوت است. منظور از زیرسیستم اقتصادی تمدنی برخوردار بودن تمدن از سیستم‌های بهینه‌ای است که سبب ایجاد امنیت یا تولید روزی مناسب برای

جسم و نیز اموری مانند سیستم بهداشت و تغذیه مناسب و غیره می‌گردد» (محمدی سیرت، ۱۳۹۵، ص. ۱۹).

زیارت اربعین در بعد سیاسی نیز، ظرفیت‌های گوناگونی را فعال می‌کند. گسترش حرکت اربعین در عراق جنگ‌زده و درگیر با گروه‌های تروریستی و تکفیری، باعث شگفتی و تعجب ناظرانی است که ماهیت حرکت حسینی را به درستی درک نکرده‌اند.

«اربعین در جلوه یک منسک اجتماعی تمدنی توانسته است در کشور پر آسیب و کم‌نظم عراق، الگوی نوینی از خلق نظم را معرفی نماید که بسیاری از کشورهای دارای تجربه‌های متعدد در مناسک جمعی عبادی و سیاسی از فهم الگوی آن ناتوان هستند. اربعین نظم اجتماعی‌ای را ایجاد می‌کند که منسک بیست میلیون نفری را به مراتب کم آسیب‌تر از برگزاری مراسم سه میلیون نفری حج تمتع در سرزمین حجاز اداره می‌کند. باید در نظر داشت که منسک و اجتماع اربعین علاوه بر تولید نظم اجتماعی درونی در همان بازه زمانی برگزاری مراسم راهپیمایی اربعین است، ظرفیتی را فراهم می‌آورد که موجبات شکل‌گیری نظم اجتماعی گسترده‌تر شده و ثبات سیاسی و امنیتی کشور عراق را نیز رقم می‌زند» (محمدی سیرت، ۱۳۹۵، ص. ۲۰).

حضور پررنگ ایرانیان در این حرکت با توجه به سابقه جنگ میان دو کشور که مدت زمان زیادی از آن نمی‌گذرد، و هنوز خاطره جمعی بسیاری از ایرانیان و عراقی‌ها را تشکیل داده‌است، قابل توجه است. پیوندهای فرهنگی میان ایران و عراق قابل کتمان نیست، اما بنظر می‌رسد آنچه که مسبب ارتباط مجدد دو ملت و دو کشور شد، علاوه بر منافع مشترک، قطعاً شوق فراوان جامعه ایرانی به زیارت عتبات عالیات است؛ چنانکه با گذشت چند سال از پایان جنگ، سفرهای زیارتی از سر گرفته شد و با سقوط صدام، این سفرها روند صعودی به خود گرفت. بر همین اساس بنظر می‌رسد دولت‌های ایران و عراق باید از ظرفیت عظیم زیارت عتبات به ویژه زیارت اربعین در جهت تقویت پیوند دو ملت و هم‌افزایی توان و ظرفیت‌های موجود استفاده کنند.

گسترش سریع حرکت اربعین در سال‌های اخیر به ویژه افزایش کمی زائران ایرانی، نگاه‌های بسیاری را در داخل جامعه ایرانی به خود معطوف کرده‌است. مسیر پیاده‌روی اربعین پذیرای زائرانی از تمام جهان و ملیت‌های گوناگون است اما فراوانی زائران ایرانی در این سفر، به نحوی که پس از مردم

عراق بیشترین افراد حاضر از ملیت ایرانی هستند، و امکان سفر زمینی از مرزهای مختلف، و همچنین عبور زائرانی از پاکستان، افغانستان و همسایه‌های شمالی ایران از مرزهای گوناگون ایران برای رسیدن به عراق، و در نتیجه لزوم ورود دولت در جهت تنظیم و کنترل ورود و خروج زائران، عواملی هستند که موجب افزایش توجه به این حرکت در جامعه ایرانی شده‌است.

موضوع راهپیمایی اربعین نیز همچون هر پدیده دیگری واجد ابعاد گوناگون است که تحلیل آن و به خصوص گسترش سریع آن نیازمند بررسی همه جانبه است. عمده پژوهش‌های موجود درباره سابقه و مبنای تاریخی اربعین است و پژوهش‌های جامعه‌شناسانه در این رابطه وسیع و گسترده نیست و به نظر می‌رسد در ابتدای مسیر باشد. هر چند در پژوهش‌های موجود نگاه‌های نقادانه و آسیب‌شناسانه به این حرکت قابل توجه است.

تفاوت دیدگاه‌ها در زمینه حرکت راهپیمایی اربعین منجر شده است که با طیفی از نظرات در میان نویسندگان و صاحب‌نظران ایرانی روبرو باشیم. در حالی که برخی صاحب‌نظران نگاهی ظرفیت‌ساز و تمدن‌ساز به اربعین دارند و آن را «مقدمه ظهور» یا «تجلی جامعه آرمانی» می‌دانند، عده‌ای دیگر از پژوهشگران و صاحب‌نظران، این حرکت و گسترش بسیار سریع و تبلیغات رسمی دولت ایران در ترویج آن را، متضمن خطرات و آسیب‌هایی در نظام اعتقادی شیعیان می‌دانند و معتقدند ترویج این گونه از مناسک و مراسم‌ها، مجموعه شاعر و مراسم‌های شیعیان را فربه و گسترده می‌کند و می‌تواند تهدیدی برای باورهای شیعی باشد.

از سوی دیگر بنظر می‌رسد در جامعه عراقی نیز پژوهشی عمده در این رابطه در جریان نباشد. اغلب نوشته‌ها و مطالب نگارش شده حول موضوع اربعین و از سوی نویسندگان عراقی، در راستای ستایش و مدح خادمان و زائران مسیر راهپیمایی و بیان فضیلت زیارت اربعین، روایات ائمه معصومین (ع) و سیره ایشان در زیارت کربلا است. برخی نوشته‌ها نیز در رابطه با توصیه‌های لازم برای حضور در زیارت اربعین و تقویت روحیه مهمان‌نوازی در میان میزبانان عراقی است؛ امری که با توجه به گسترش کمی زائران در هر سال و روحیات مختلف مهمانان و زائران، ضروری است.

در رسانه‌های رسمی و خبری جهان نیز نمی‌توان گزارش‌های تحلیلی و حتی خبری از زیارت اربعین مشاهده کرد، حتی این فکر و باور در میان شیعیان وجود دارد که رسانه‌های خبری جهان به ویژه

رسانه‌های غربی به هیچ وجه قصد پرداختن به زیارت اربعین و تحلیل آن را ندارند و عامدانه اقدام به تجاهل در این رابطه کرده‌اند. نگاهی که از جانب رسانه‌های رسمی ایرانی و عراقی به زائران منتقل می‌شود و به نوعی آنها را در حقیقت مسیری که می‌پیمایند، مستحکم‌تر می‌کند.

تبیین و تحلیل حرکت راهپیمایی اربعین در ابعاد گوناگون آن نیازمند توجهی همه‌جانبه و بدور از سوگیری و تعصب است تا بتوان تصویری واقعی، شفاف و درست از این حرکت ارائه داد. بنظر می‌رسد نگاه اعتقادی زائران و تحلیل صرفاً معنوی و شخصی هر یک از حاضران در این مسیر، برخی تحلیل‌ها را از مسیر علمی و صحیح دور کرده است.

SCCcr.ir

جامعه و جمعیت پیمایش

پیمایش حاضر، حاصل توزیع و تکمیل مجموعه ۸۳۹ پرسشنامه به چهار زبان فارسی، عربی، ترکی و انگلیسی در جریان راهپیمایی سالانه اربعین در کشور عراق طی سال ۱۳۹۶ است. پرسشنامه پیمایش شامل دو بخش جمعیت‌شناختی با ۱۳ پرسش و بخش مطالعاتی شامل ۲۱ پرسش مطالعاتی با ترکیب ۱۶ پرسش بسته پنج‌گزینه‌ای با مقیاس لیکرت و ۵ پرسش باز بوده است. هدف از پیمایش زمینه‌یابی، نگرش‌سنجی و ایده‌آل‌سنجی مشارکت‌کنندگان در رخداد سالانه اربعین است.

حجم و روش نمونه‌گیری

منابع خبری، آمارهای شدیداً متفاوتی را در خصوص جمعیت حاضر در اربعین سال ۱۳۹۶ اعلام کرده‌اند.

منبع خبری	کشور	آمار ایرانیان (میلیون نفر)	آمار کل (میلیون نفر)
صراط ^۱	ایران	۰,۳۷	۲۰,۷
شبکه العالم ^۲	ایران	۲,۳	۱۳

<http://www.seratnews.com/fa/news/151718/%D8%A2%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D8%AF%D9%82%DB%8C%D9%82-%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%B1%D8%A7%D9%86-%DA%A9%D8%B1%D8%A8%D9%84%D8%A7-%D8%A8%D9%87-%D8%AA%D9%81%DA%A9%DB%8C%DA%A9-%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D9%87%D8%A7>
<http://fa.alalam.ir/news/3141436/%D8%A2%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B9%DB%8C%D9%86-%D8%A7%D8%B2-%D8%B3%D8%A7%D9%84-90-%D8%AA%D8%A7-96---%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D9%88%DB%8C%D8%B1>

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

ایران آنلاین ^۱	ایران	-	۲۷
داون ^۲	پاکستان	-	۱۴
ایندپندنت ^۳	انگلستان	حداقل ۲	۶ تا ۱۷
میل آنلاین ^۴	انگلستان	۲,۲	۱۷ تا ۲۰
فکس نیوز ^۵	ایالات متحده	-	بیش از ۱۳

جدول ۱: آمارهای اعلام شده از تعداد راهپیمایان اربعین سال ۱۳۹۶

برخی از این آمارهای متفاوت، به نقل از منابع رسمی دولت عراق اعلام شده است. به عنوان مثال، پایگاه خبری ایران آنلاین، ادعا کرده است که نصیف جاسم التیمی، رئیس شورای استان کربلا در پایان مراسم اربعین سال ۱۳۹۶، اعلام کرد که «تعداد زائران به ۲۷ میلیون نفر رسیده است»^۶. شبکه خبری صراط همچنین ادعا کرده است که «دفتر رسانه‌ای حرم مقدس کربلا به نقل از وزارت گردشگری با همکاری وزارت حمل و نقل اداره امنیت داخلی و موسسه امنیت زائران اعلام کرد تعداد زائرین سال ۱۳۹۶ برابر با ۲۰ میلیون و ۷۰۰ هزار نفر بوده است»^۷.

در حالی که آمارهای ذکر شده، به دلایل اغراض سیاسی و رویکردهای متناقض رسانه‌ها نسبت به این واقعه اطمینانی راجع به حجم جامعه پیمایش به دست نمی‌دهد، ناگزیر حجم جمعیت نمونه مورد نیاز

^۱ <http://www.ion.ir/News/48104.html>

^۲ <https://www.dawn.com/contact/>

^۳ <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/arbbaeen-pilgrimage-kerbala-shia-isis-defeat-muslims-thousands-killed-middle-east-iraq-najaf-a8046621.html>

^۴ <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-5062677/More-two-million-Iranian-pilgrims-descend-Iraq.html>

^۵ <http://www.foxnews.com/world/2017/11/10/more-than-13-million-gather-in-karbala-for-arbaeen.html>

^۶ <http://www.ion.ir/News/48104.html>

^۷ <http://www.seratnews.com/fa/news/151718/%D8%A2%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D8%AF%D9%82%DB%8C%D9%82-%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%B1%D8%A7%D9%86-%DA%A9%D8%B1%D8%A8%D9%84%D8%A7-%D8%A8%D9%87-%D8%AA%D9%81%DA%A9%DB%8C%DA%A9-%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D9%87%D8%A7>

که قابلیت آزمون فرضیات و تعمیم نتایج را داشته باشد، بر اساس بیشترین تخمین ارائه شده از حجم جامعه انجام شده است.

تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران

متداول‌ترین روش علمی تعیین حجم نمونه پیمایش، استفاده از فرمول کوکران است (بیبی، ۱۳۹۰). در تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران اطلاع از صفت مورد بررسی (با مقادیر p و q در فرمول مربوطه) در جامعه در تعیین حجم نمونه مؤثر است. چنانچه از این صفت اطلاعی نداشته باشیم می‌توانیم مقادیر p و q را مساوی در نظر بگیریم و اقدام به تعیین حجم نمونه کنیم.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در فرمول کوکران:

N = حجم جامعه آماری

n = حجم نمونه

Z = مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد، که در سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱,۹۶ می‌باشد.

P = مقدار نسبت صفت موجود در جامعه است. اگر در اختیار نباشد می‌توان آن را ۰,۵ در نظر گرفت. در این حالت مقدار واریانس به حداکثر مقدار خود می‌رسد.

$q(1-p)$ = درصد افرادی که فاقد صفت معینی در جامعه هستند که مبنای نمونه‌گیری است.

d = مقدار خطای مجاز (درجه اطمینان یا دقت احتمالی مطلوب) که در این تحقیق ۰,۰۵ در نظر گرفته شده است. چنانچه بالاترین نرخ آمار در منابع خبری، یعنی ۲۷ میلیون نفر را برای جامعه پیمایش در نظر بگیریم، فرمول کوکران، حجم نمونه ۶۷۰ نفر را برای ۹۹ درصد سطح اطمینان و ۰,۰۵ درصد خطا پیشنهاد می‌دهد. بر این اساس، جمعیت نمونه در پیمایش حاضر، بالاتر از حد قابلیت تعمیم را لحاظ کرده است.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

قبل از ورود به تحلیل، لازم است اشاره شود که در بین متغیرهای جمعیت‌شناختی، چهار متغیر کشور محل سکونت، زبان، شهر محل سکونت و نوع شغل قابلیت تحلیل ندارند. دلیل این موضوع، پراکندگی بسیار بالا، تجمع آماره‌ها در یک گویه و در نتیجه بالا بودن عدد انحراف استاندارد در این متغیرها است.

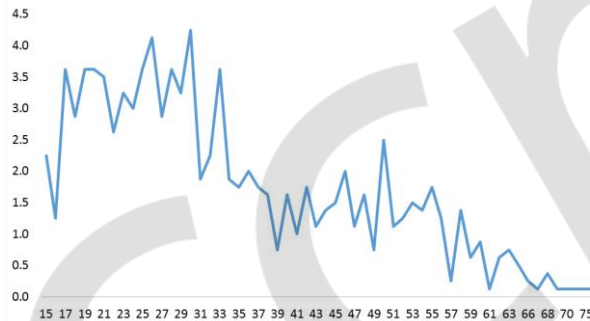
شغل	شهر	زبان	کشور	سن	
۶۶	۴۷	۱۷	۱۴	۶۶	تعداد گویه
۱۵,۴۲	۱۰,۹۸	۱,۶۶	۱,۳۶	۳۳,۷۰	میانگین
۱۶,۰۰	۱۸,۳۴	۲,۴۱	۱,۶۳	۱۳,۴۴	انحراف استاندارد

جدول ۲: آماره‌های متغیرهای پنج‌گانه جمعیت‌شناختی

در جدول فوق، عدد میانگین نشان می‌دهد در سه متغیر کشور، زبان و شهر، داده‌ها در یک یا چند گویه تجمع شده‌اند که این گویه برای متغیر کشور، گویه ایران (۹۳,۴ درصد)؛ برای متغیر زبان، گویه فارسی (۸۳,۹ درصد) و برای متغیر شهر، گویه‌های تهران (۵۴,۶ درصد)، مشهد (۷,۵ درصد) و قم (۶,۴ درصد) است. از این رو، این سه متغیر، اساساً قابلیت تغییر در گویه‌ها و تحلیل را ندارند. اما دو متغیر دیگر، یعنی سن و نوع شغل، با اعمال یک طبقه‌بندی جدید بر گویه‌ها، قابلیت تحلیل خواهند یافت.

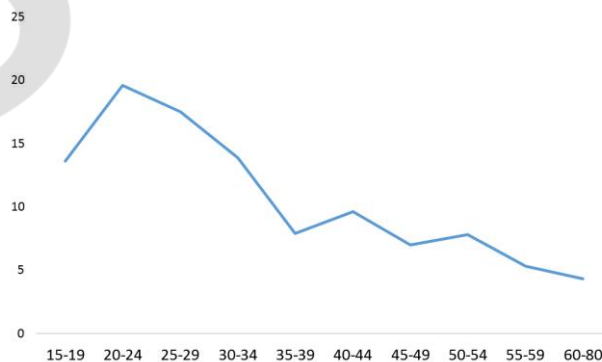
تحلیل توصیفی

پرسشنامه پیمایش راهپیمایی اربعین، در بین سنین بالاتر از ۱۵ سال توزیع شده است. بالاترین سن مشارکت کنندگان نیز ۸۰ سال بوده است. همانطور که در نمودار زیر مشاهده می‌شود، نمودار سنی مشارکت کنندگان دو چولگی، یکی در سنین ۱۷ تا ۳۵ سال و دیگری در سنین ۴۰ تا ۵۵ سال را نشان می‌دهد.

نمودار ۱: فراوانی سن

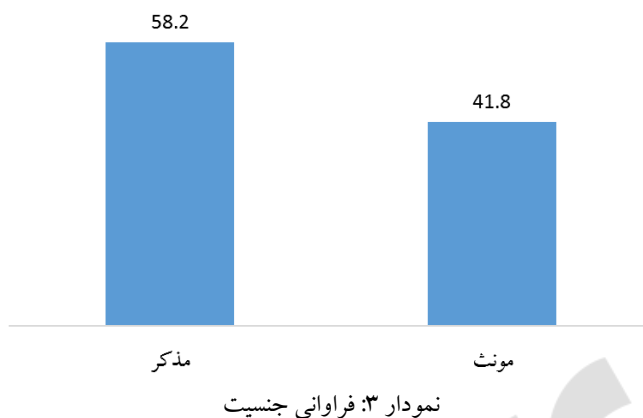
چنانچه فراوانی سن را به صورت طبقه‌بندی شده بررسی کنیم، حجم و نسبت گروه‌های سنی شرکت کننده بهتر نشان داده می‌شود.

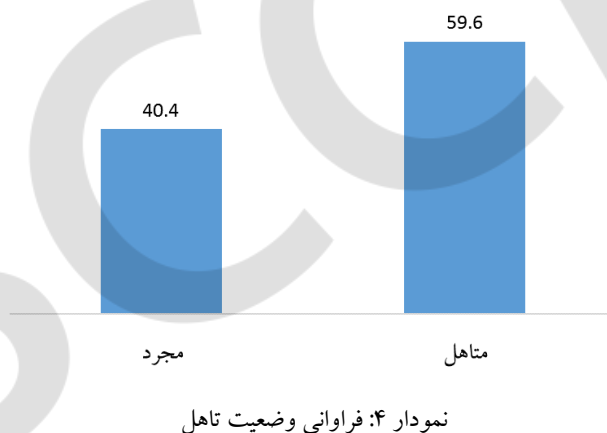
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۲: فراوانی سن طبقه‌بندی شده

ترکیب جنسی مشارکت کنندگان هم به نسبت ۵۸٫۲ درصد مرد و ۴۱٫۸ درصد زن است. مجدداً آماری از وضعیت توزیع جنسی جامعه پیمایش در دست نیست، اما نمونه‌گیری‌های متعدد آماره‌های نزدیک به آماره جنسیت این پیمایش را نشان می‌دهد.

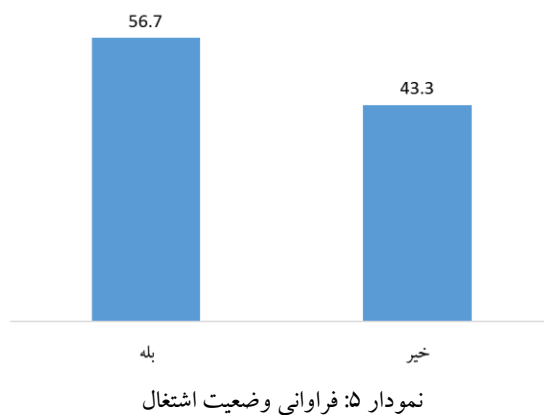
همچنین، متاهلین شرکت کننده در راهپیمایی اربعین و به طریق اولی در پیمایش، به میزان چشمگیر (۵۹٫۶ درصد متاهل در برابر ۴۰٫۴ درصد مجرد) بیشتر از مجردین است.

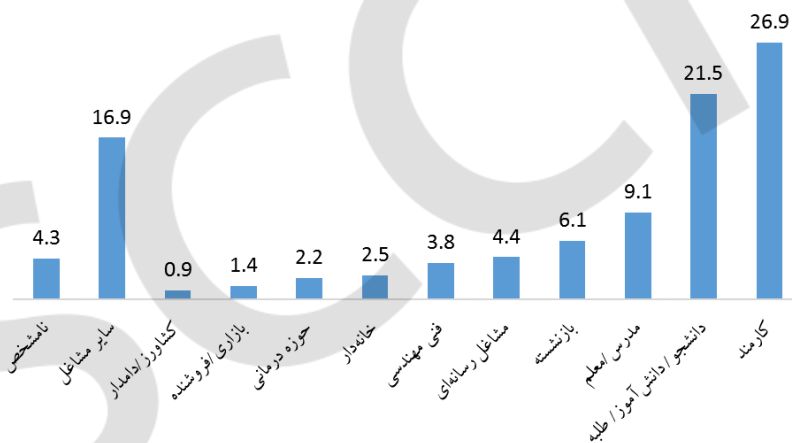
نسبت جمعیتی غیرشاغل (۴۳٫۳ درصد) در این پیمایش، بسیار بالاتر از میزان واقعی جمعیت بیکار در جوامع مبدا جامعه حاضر در راهپیمایی است. یکی از دلایل این تفاوت را بایستی با توجه به نمودار سنی توضیح داد. از آنجا که حجم بالایی از افراد حاضر در راهپیمایی را جوانان تشکیل می‌دهند و به

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

علت اشتغال به تحصیل، وارد بازار کار نشده‌اند، لذا آماره افراد بیکار بالاتر از استانداردهای کشورهای است که بیشترین تعداد زائران را به عراق می‌فرستند.

ترکیب شغلی مشارکت‌کنندگان، نشان دهنده نسبت بالای کارمندان (با ۲۶,۹ درصد)، دانشجویان، محصلان یا طلاب (با ۲۱,۵ درصد) و مدرس یا معلمان (با ۹,۱ درصد) است. در عین حال، پراکندگی شغلی به میزان زیادی بالا بوده است و برای افزایش قابلیت تحلیل در اینجا، مشاغل پراکنده دیگر را ذیل عنوان سایر مشاغل^۱ طبقه‌بندی کرده‌ایم.

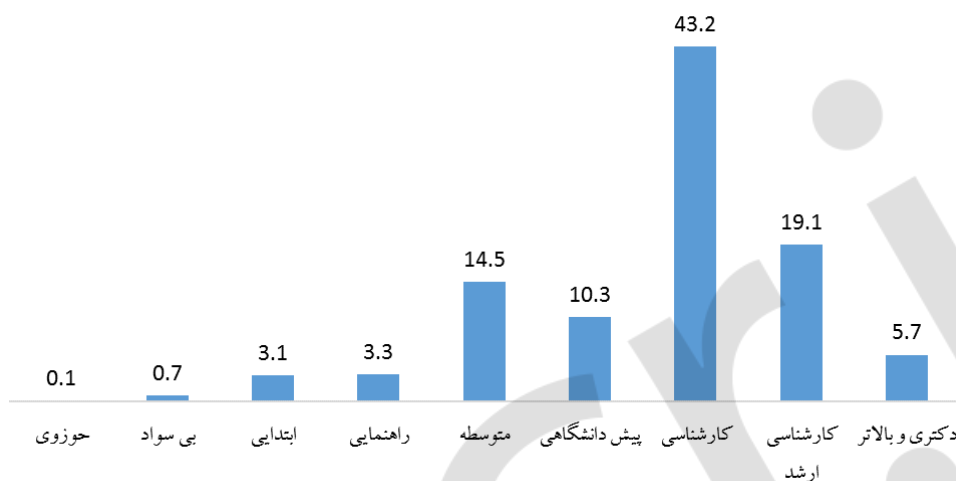

نمودار ۶: فراوانی نوع شغل

^۱ سایر مشاغل متشکل از مشاغل آزاد (۹,۵)، کارگر (۱,۷)، وکیل (۱,۳)، دکوراسیون داخلی (۰,۶)، سرباز (۰,۶)، معمار (۰,۶)، تربیت بدنی (۰,۴)، حوزه علمیه (۰,۴)، سرایدار (۰,۴)، نقاش (۰,۴)، هتل‌دار (۰,۴)، تشریفات (۰,۲)، راننده (۰,۲)، مشاور (۰,۲) و قالیباف (۰,۲) است. و نامشخص (۴,۳)

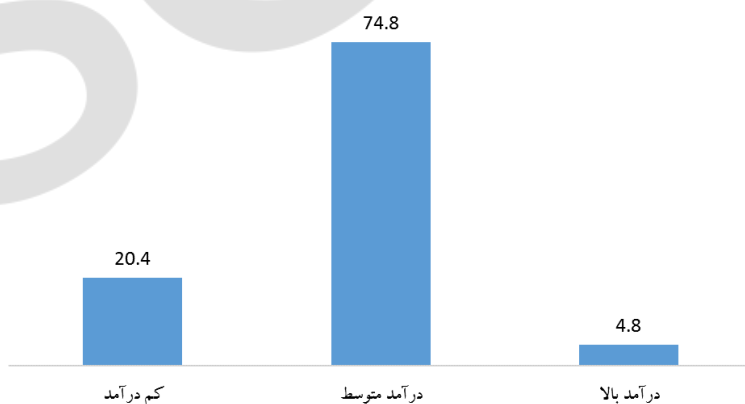
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

از نظر سطح تحصیلات، بیشترین نسبت آماری برای سطح کارشناسی یا لیسانس با ۴۳,۲ درصد است. پس از آن به ترتیب کارشناسی ارشد با ۱۹,۱ درصد و متوسطه با ۱۴,۵ درصد قرار دارد. همچنین کمترین مشارکت از سوی سطح تحصیلات حوزوی است که البته این احتمال را بایستی در نظر داشت که ممکن است فارغ‌التحصیل حوزوی سطح تحصیلات خود را بر اساس معادل و در یکی از سطوح دانشگاهی مطرح کرده باشد.

نمودار ۷: فراوانی سطح تحصیلات

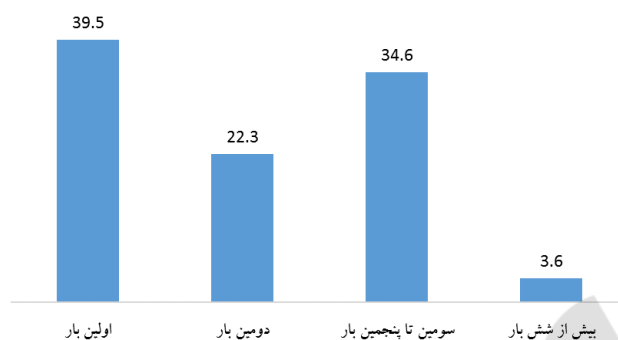
مشارکت کنندگان از نظر احساس تعلق به طبقه اقتصادی، قویاً خود را در طبقه متوسط (با ۷۴,۸ درصد) طبقه‌بندی کرده‌اند. همچنین ۲۰,۴ درصد خود را متعلق به طبقه پایین و ۴,۸ درصد هم خود را جزو طبقه بالای اقتصادی دانسته‌اند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

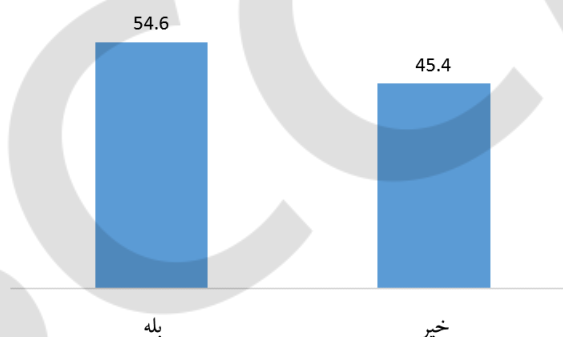
نمودار ۸: فراوانی طبقه اقتصادی و درآمدی

حدوداً ۴۰ درصد از مشارکت‌کنندگان، برای اولین بار به سفر اربعین آمده‌اند. ۲۲,۳ درصد جمعیت نیز برای بار دوم در این سفر هستند و ۳۴,۶ درصد نیز سه بار تا پنج بار به راهپیمایی اربعین آمده‌اند و در نهایت ۳,۶ درصد نیز بیش از شش بار (شش بار ۱,۴ درصد، ۷ بار ۰,۵ درصد، هشت بار ۰,۹ درصد و نه بار ۰,۸ درصد) مشارکت داشته‌اند.

نمودار ۹: فراوانی تعداد دفعات شرکت در راهپیمایی اربعین

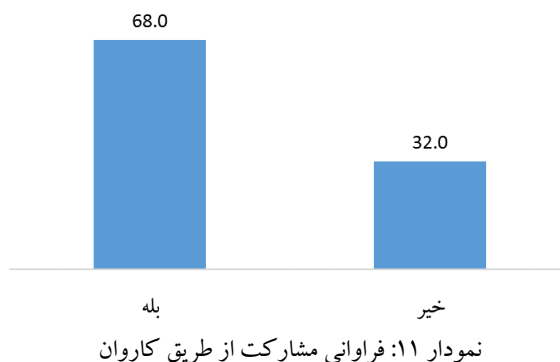
حضور با خانواده با آماره ۵۴,۶ درصد بالاتر از حضور فردی با آماره ۴۵,۴ درصد نشان دهنده حضور اکثر افراد همراه با خانواده در راهپیمایی اربعین است.

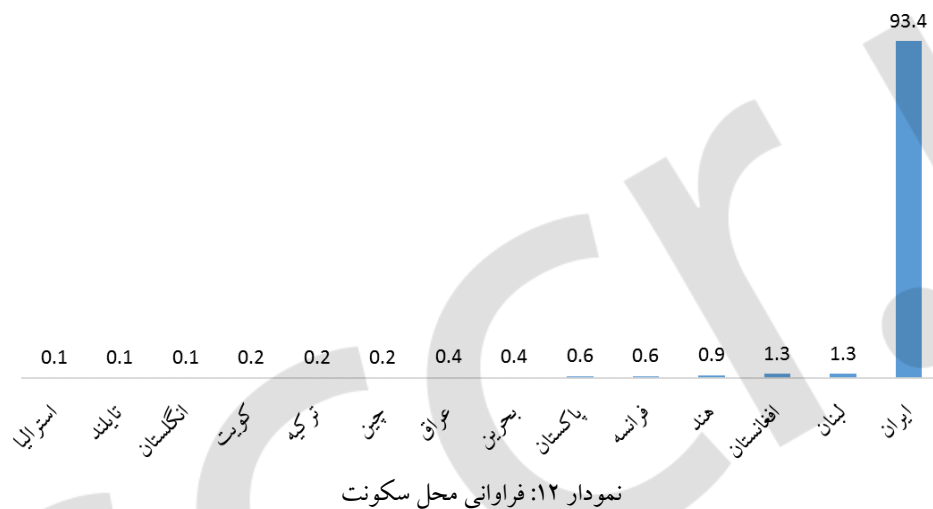
نمودار ۱۰: فراوانی مشارکت با خانواده

همچنین اکثریت بالایی از مشارکت‌کنندگان (۶۸ درصد) به عنوان عضوی از کاروان در راهپیمایی اربعین حضور داشته‌اند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

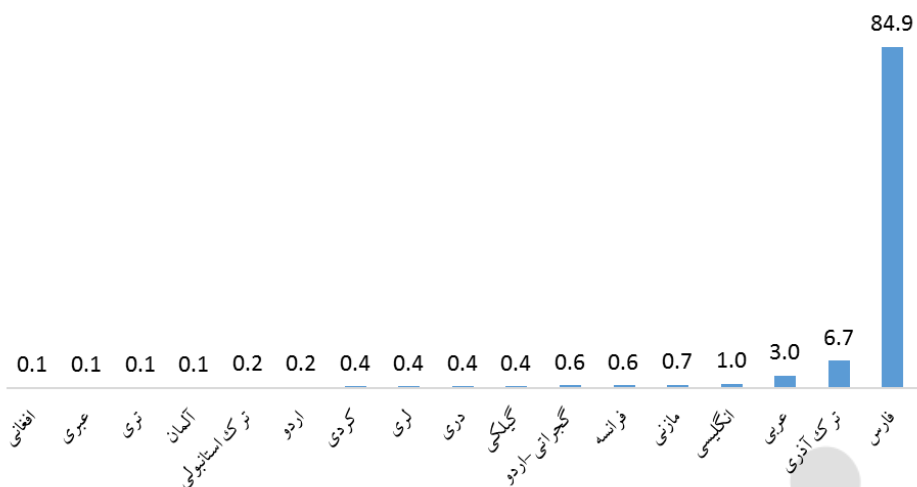

همانطور که در نمودار زیر نشان داده شده است، ۹۳,۴ درصد از مشارکت‌کنندگان در پیمایش از کشور ایران و مابقی (۶,۶ درصد) از سایر کشورها به راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ آمده‌اند.

متناسب با ملیت، زبان مشارکت‌کنندگان نیز با بیشترین حد مطلق زبان فارسی (۸۴,۹ درصد) بالاتر از زبان‌های دیگر منطقه قرار می‌گیرد. همچنین بخش از جمعیت ترک زبان و کرد زبان و تمام مازنی زبان‌ها و لرزبان‌ها قاعدتاً ملیت ایرانی دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۱۳: فراوانی زبان

همچنین، پراکندگی شهرهای محل سکونت زائرین نیز از پراکندگی زبانی و کشوری تبعیت می‌کند.

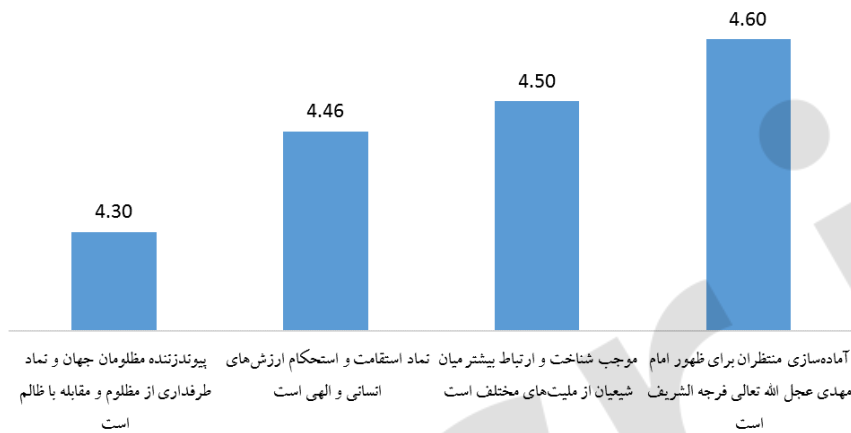
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۱۴: فراوانی شهر محل سکونت راهپیمایان اربعین

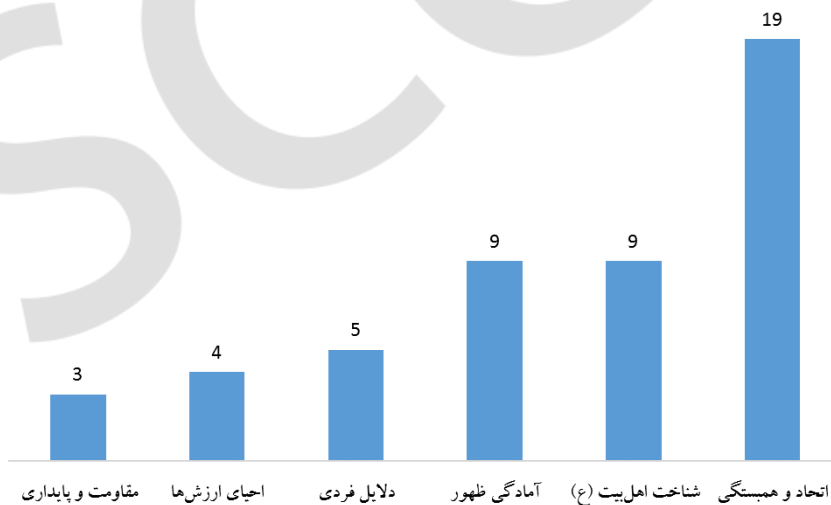
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

در خصوص فلسفه راهپیمایی اربعین، مشارکت‌کنندگان بیش از همه به رابطه این راهپیمایی با انتظار ظهور (میانگین ۴,۶۰) توجه نشان داده‌اند. در مورد سه گزاره دیگر، یعنی اینکه راهپیمایی اربعین پیوندزننده مظلومان جهان و نماد طرفداری از مظلوم و مقابله با ظالم است، نماد استقامت و استحکام ارزش‌های انسانی و الهی است و موجب شناخت و ارتباط بیشتر میان شیعیان از ملیت‌های مختلف است نیز میزان موافقت بالا و با میانگین بین ۴,۵ تا ۴,۳ است.

نمودار ۱۵: میزان موافقت با گزاره‌های فلسفه راهپیمایی اربعین

در ادامه این مجموعه پرسش از افراد خواسته شده است چنانچه نظرات دیگری دارند مطرح نمایند. نمودار زیر، تنوع و فراوانی پاسخ‌هایی به جز موارد فوق را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۶: فراوانی و تنوع نظرات ابراز شده در خصوص فلسفه راهپیمایی اربعین

یکی از محورهایی که مشارکت کنندگان بیش از همه به آن اشاره کرده‌اند، نمایش قدرت و اقتدار مذهبی و دینی مبتنی بر اتحاد، همبستگی و اجماع است. این تعبیر، حتی فراتر از دین اسلام، برای همبستگی همه ادیان و حتی همبستگی صرفاً انسان‌های آزاده به کار برده شده است. از جمله:

نامشخص

اجماع وحدت شیعیان و مانور و نمایش قدرت شیعیان که هدف اربعین قیام منجر به شهودیت است.

نامشخص

همبستگی مردم و شیعیان با مهدویت.

نامشخص

محبت امام حسین و قدرت نمایی جهان تشیع و اجتماع سیاسی عبادی.

نامشخص

اتحاد شیعیان و بزرگ‌ترین اجتماع مذهبی برای حکومت جهانی.

نامشخص

نوعی پیوند بین قشر مظلوم و قوی جامعه.

نامشخص

هویت گرفتن شیعه در جهان و محسوب شدن به عنوان یک قدرت جهانی و اثرگذاری در معادلات جهانی.

نامشخص

نزدیکی گروه‌های شیعه.

نامشخص

اشاعه اتحاد.

نامشخص

شناساندن ارزش‌های دینی و انسانی به جهانیان - اتحاد و همبستگی - دوستی و محبت

بین زوار.

اتحاد شیعه.

نامشخص

همدلی شیعیان.

نامشخص

ایجاد همدلی بیشتر میان شیعیان.

نامشخص

همدلی مردم.

نامشخص

نمایش عظمت دوست داران اهل بیت.

نامشخص

شناخت و ارتباط بیشتر شیعیان.

نامشخص

عظمت دین و شیعه

نامشخص

نمادی جهانی برای نشان دادن قدرت و عظمت مسلمانان شیعه است.

نامشخص

نقطه مشترک بین همه ادیان الهی جهت دعوت به خداپرستی.

نامشخص

همبستگی همه انسان‌های آزادیخواه.

محور مهم دیگر، همان محور مرتبط با امام زمان (عج) خصوصاً آمادگی برای ظهور است که در پیمایش نیز مورد توجه بوده است اما تکرار آن در پاسخ به پرسش باز نیز نشان دهنده تاکید و اهمیت این رویکرد در بین مشارکت‌کنندگان است. از جمله:

نامشخص

همدردی با امام زمان.

نامشخص

تعجیل در ظهور.

نامشخص

تجلی ظهور امام زمان.

نامشخص

رزمایش بزرگ شیعیان جهان و آمادگی جهت حضور حضرت.

نامشخص

آمادگی جهت حکومت صاحب الزمان.

نامشخص

زمینه سازی ظهور امام زمان.

نامشخص

آمادگی ملت جهت ظهور.

نامشخص

نوعی صف‌بندی برای فراهم کردن شرایط ظهور.

نامشخص

پیوند با ولایت کبری.

تاکید بر ارزش‌ها نیز محور دیگری است که مکرراً مورد اشاره قرار گرفته است. عبارات زیر، به نحوی به ارزش‌های دینی، اخلاقی و اجتماعی تاکید دارند:

نامشخص

احیای شعائر دینی و مذهبی.

نامشخص

حفظ و تعمیم ارزش‌ها به همه اوقات سال و توجه به اقشار ضعیف جامعه بخصوص

افراد فامیل.

نامشخص

احیای ارزش‌های دینی.

نامشخص

نماد زیبایی است برای شناخت ارزش‌ها.

همچنین، توجه ویژه به امام حسین (ع) به عنوان بهانه اصلی حضور یا ائمه اطهار (علیهم السلام) از جمله تلاش برای شناساندن امام به جهان و نشان دادن ارادت به ایشان نیز محور دیگر اشارات است:

نامشخص

شناساندن امام حسین به جهانیان.

نامشخص

حب الحسین جمیعا.

نامشخص

سفارش‌های اهل بیت و حب امام حسین - خون خواهی امام حسین.

نامشخص

سنگ محکی برای شناخت خود و اهل بیت.

نامشخص

عشق به ائمه اطهار.

نامشخص

عشق و ارادت به اهل بیت

نامشخص

زنده نگهداشتن یاد و خاطره عاشورا.

نامشخص

ارادت قلبی شیعیان به امام حسین.

نامشخص

معرفی امام حسین به دنیا.

اشاره به محور مقاومت نیز از جمله اشارات مهم و جدی است که در این بخش، مورد توجه بوده است. از جمله:

نامشخص

ظرفیت سازی برای پیوند مقاومت و پایداری در مقابل استکبار جهانی

نامشخص

نماد مقاومت تمام ملت و قومیت‌ها.

نامشخص

بالا بردن روحیه مقاومت.

جنبه‌های دیگری نیز وجود دارند که بیشتر دلایلی فردی را مطرح می‌کنند. این دلایل نیز به سبب بعد انسان‌سازی آن، اهمیت ویژه دارد. از جمله:

نامشخص

حرکت عشق و مسیر عاشقی است.

نامشخص

ثواب زیارت اربعین.

نامشخص

صبر و تحمل یکدیگر.

نامشخص

استقامت همراه با تفکر.

نامشخص

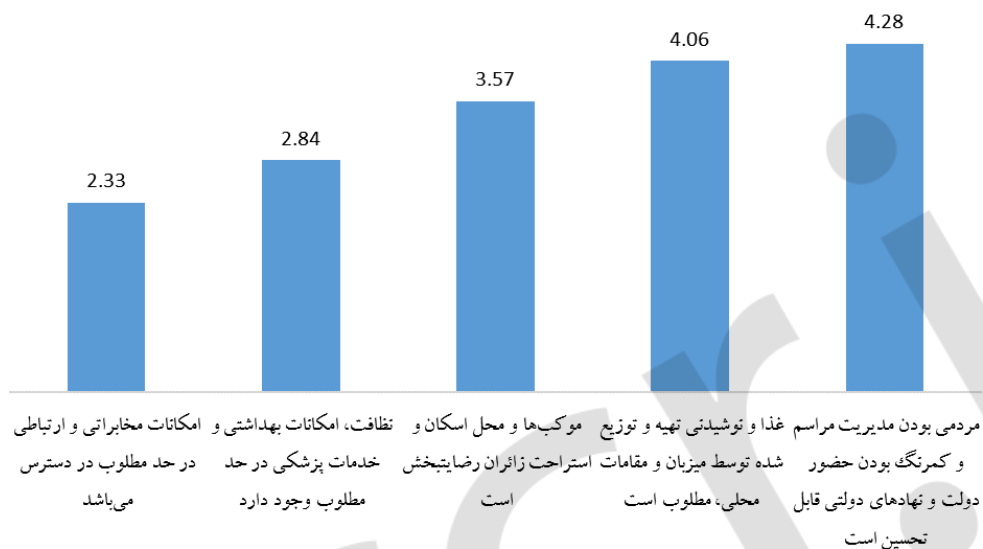
اربعین نماد خوش اخلاقی و خوش رفتاری با ملل دیگر است که نیاز زیادی به

شکسته نفسی دارد.

در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، نظرات راجع به گزاره‌ها بسیار متفاوت است. در حالی که مشارکت‌کنندگان از گزاره «مردمی بودن مدیریت مراسم و کم‌رنگ بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است» استقبال کرده‌اند و همچنین با گزاره «غذا و نوشیدنی تهیه و توزیع

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

شده توسط میزبان و مقامات محلی، مطلوب است» نیز موافقت نسبی داشته‌اند، اما در مورد سه گزاره دیگر، نظر مساعدی نداشته‌اند. خصوصاً افراد در خصوص این گزاره که «امکانات مخابراتی و ارتباطی در حد مطلوب در دسترس می‌باشد» مخالفت آشکار داشته‌اند که نشان دهنده پائین بودن کیفیت این خدمت است. همچنین به نظر می‌رسد مشارکت کنندگان در خصوص «نظافت، امکانات بهداشتی و خدمات پزشکی» نیز نظر انتقادی داشته‌اند.

نمودار ۱۷: میزان موافقت با گزاره‌های نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

علاوه بر پنج گزاره با گزینه‌های بسته، همچنین افراد نظرات متنوع دیگری را نیز در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی مطرح کرده‌اند. عمده نظرات ارائه شده در این گروه جنبه انتقادی دارد که توجه به آنها در مدیریت بهتر مراسم و رفع موانع اهمیت دارد.

مشکل دسترسی ضعیف یا عدم دسترسی به ارتباطات موبایلی خصوصاً محدودیت اینترنت یکی از گلایه‌های محوری در این پیمایش بوده است که در چند بخش جداگانه پیمایش تکرار شده است. این موضوع خصوصاً به دلیل علاقه افراد در انتشار برخط و همزمان واقعه، ارتباط گیری با اعضای خانواده و دوستان و همچنین در ایجاد ارتباط بین خود زائران که ممکن است به دلیل ازدحام همدیگر را گم کنند، اهمیت دارد. از جمله اشارات در این زمینه، عبارات زیر است:

نامشخص

اینترنت و وی‌فای کم است و هزینه اینترنت موبایل گران است.

نامشخص

مشکل اینترنت و وی‌فای.

نامشخص

کاهش اینترنت در مکان‌های بیشتری وجود داشته باشد

نامشخص

بسیاری از زائران به دلیل عدم مدیریت، یکدیگر را گم می‌کنند و به دلیل مشکل ارتباطات مخابراتی نمی‌توانند همدیگر را پیدا کنند.

همچنین، دولتی شدن مراسم، یکی از دغدغه‌های شرکت‌کنندگان است که نشان دهنده تمایل و مطالبه مردم بر غیردولتی و داوطلبانه بودن خدمات است که با روح مذهبی و اعتقادی حاکم بر راهپیمایی سازگاری بیشتری دراد. از جمله، افراد نظر داده‌اند که:

نامشخص

یکی از ویژگی‌های این راهپیمایی این بود که مردم در کنار دولت این کنگره را مدیریت می‌کردند.

نامشخص

بودجه و موبک‌های دولتی کار را خراب تر کردند.

نامشخص

اگر امور خیلی به دست دولت بیفتد رضایت بخش نخواهد بود.

از سوی دیگر، برخی زائران توسعه حمایت و مشارکت دولت (هم دولت کشورهای حاضر در مراسم و هم دولت میزبان عراق) برای کاهش مشکلات و کاستی‌ها را خواستار شده‌اند. از جمله:

نامشخص

دولت‌های کشورهای حاضر در مراسم باید نیرو جهت کمک اعزام کنند.

نامشخص

مسئولین ایرانی بخصوص در حوزه بهداشت و درمان هیچ کار مطلوبی انجام ندادند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نامشخص

دولت ایران هیچ گونه همکاری خوبی ندارد.

نامشخص

وظیفه دولت‌ها تسهیل امور زیارت است، سفر کیش رفتن راحت‌تر و کم‌خرج‌تر از

عتبات عالیات است

نامشخص

به نظرم دولت باید بیشتر مشارکت کند

مشکل بهداشت عمومی و همچنین مشکل عدم کفایت دستشویی یا کیفیت پائین آنها، دغدغه
پرتکرار دیگری است که زائران مکرراً در بخش‌های مختلف پیمایش به آن اشاره کرده‌اند. از جمله:

نامشخص

بهبتر است الگوسازی نظافت از طرف ایران انجام شود.

نامشخص

سرویس بهداشتی خیلی ضعیف بود.

نامشخص

مشکل بهداشت و نظافت و نقل و انتقال زائران باید توسط دولت کشور میزبان، بهتر

صورت بگیرد.

نامشخص

رعایت بهداشت یکی از آداب اسلام است باید رعایت شود ولی خوب رعایت

نشده است.

نامشخص

کیسه زباله برای نظافت کافی نبود، مایع دستشویی در سرویس‌ها موجود نبود،

موکب‌ها شرایط مناسبی نداشتند.

نامشخص

سرویس بهداشتی باید بیشتر شود

نامشخص

نظافت خیابان‌ها باید بهتر انجام شود

نامشخص

دولت ایران به هنگام خروج از مرز بسته‌های بهداشتی بدهد.

نامشخص

کمبود موارد بهداشتی مشاهده می‌شد.

نامشخص

امکانات بهداشتی در حرم‌ها سامان دهی شود

نامشخص

دستشویی و حمام و کفشداری [احتمالاً به حرم] بسیار دور است.

زائران همچنین در خصوص مشکلات زیست محیطی، خصوصاً ازدیاد زباله پلاستیکی در شکل ظروف پلاستیک دغدغه دارند که این مورد خصوصاً به دلیل ناهمخوانی جدی با روح مراسم اهمیت خاصی دارد. از جمله افراد گلایه کرده‌اند که:

نامشخص

اگر ظروف پلاستیکی کمتر استفاده شود بهتر است.

نامشخص

جمع آوری ظروف یک بار مصرف و رعایت بهداشت محیط.

نامشخص

فرهنگ سازی جهت حفظ نظافت و محیط زیست انجام شود

یک محور دیگر دغدغه زائران، راجع به محل اسکان است که گلایه‌هایی در خصوص کمبود این امکانات نیز وجود داشته است. از جمله:

نامشخص

محل اسکان زائرین در نجف کم است.

کمبود نیروی انسانی یا عدم کفایت مدیریت نیروی انسانی از جمله همکاری پلیس، هلال احمر، تفتیش کنندگان، مسئولین بهداشت و مسئولین درمان از دیگر محورهای نقد است.

نامشخص

محل تفتیش و تفتیش کنندگان بیشتر شوند.

نامشخص

نیروی انسانی بی‌کران و مواد مصرف شده شدیداً نیاز به مدیریت دارد.

نامشخص

طرز برخورد برخی موکب‌ها خیلی بد بود ولی بعضی موکب‌ها خیلی خوب بود

نامشخص

عدم همکاری پلیس عراق بویژه در فرودگاه نجف اشرف مشهود بود.

نامشخص

گروه پزشکی معتبری در مسیر مستقر نبود تا جوابگوی خوبی باشد.

نامشخص

نبود امکان دسترسی به هلال احمر

نامشخص

از محدوده نجف تا کربلا موکب ایرانی کم است اما از مرز کربلا تا خود کربلا

موکب فراوان وجود دارد.

نامشخص

به شدت با جدا کردن موکب‌های ایرانی از عراقی مخالفم.

در عین حال، موارد خاص دیگری هم وجود دارند که اگر چه از نظر تکرار، فراوانی محدودی دارند،

اما به نوبه خود قابل توجه هستند. از جمله:

نامشخص

برنامه ریزی برای سال‌های بعد از الان باید شروع شود.

نامشخص

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نماز جماعت به ندرت و کم در بین مسافرین اربعین دیده می‌شود.

نامشخص

پیاپی روی اربعین به تفریح و سرگرمی تبدیل نشود.

نامشخص

افکار سیاسی را در این امر دخالت ندهیم.

نامشخص

امکانات در کل مسیر درست توزیع شود.

نامشخص

لطفاً از داروهای شیمیایی استفاده نشود.

نامشخص

اسراف غذا، پاکیزه نبودن مسیر، وجود صداهای متفرقه مداحی از مشکلات است.

نامشخص

باید نحوه ارتباط بین زائران بهبود پیدا کند.

در کنار همه این گدازه‌های مهم که بایستی به آنها توجه کرد، نظرانی هم هستند که با نگاه مثبت،

شرایط را مطلوب ارزیابی کرده‌اند. از جمله:

نامشخص

خیلی دوست داریم هر ساله این مراسم باشد و این موردها پیگیری شود.

نامشخص

امسال از پارسال همه چیز بهتر بود.

نامشخص

کار واحد فرهنگی در خصوص چاپ عکس شهدا و زنده کردن یاد آنها قابل

تقدیر است.

می‌توان مجموع نظرات ارائه شده در خصوص نحوه برگزاری مراسم را پس از تبدیل به عبارات

مطالبه‌ای، در قالب جدول زیر ارائه کرد.

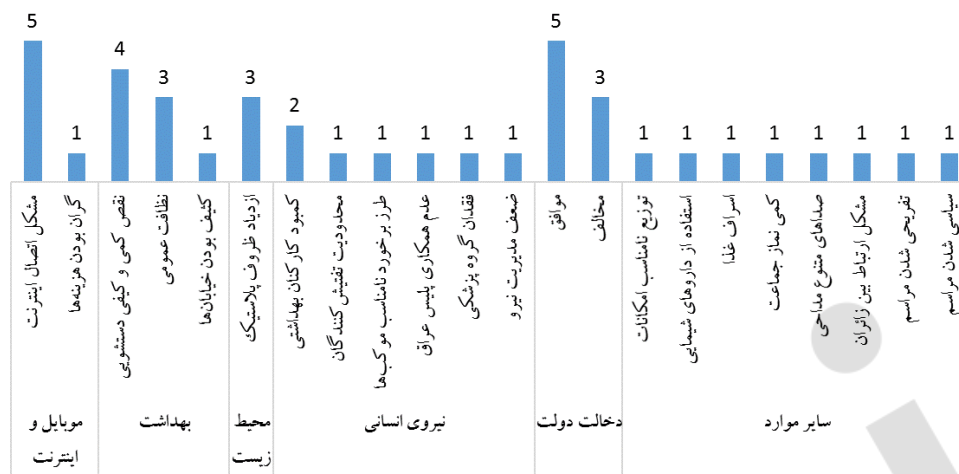
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

تکرار	مقولات	محور
۵	مشکل اتصال اینترنت	موبایل و اینترنت
۱	گران بودن هزینه‌ها	
۴	نقص کمی و کیفی دستشویی	بهداشت
۳	نظافت عمومی	
۱	کثیف بودن خیابان‌ها	محیط زیست
۳	ازدیاد ظروف پلاستیک	
۱	محدودیت تفتیش‌کنندگان	نیروی انسانی
۲	کارکنان بهداشتی	
۱	طرز برخورد نامناسب موبک‌ها	
۱	عدم همکاری پلیس عراق	
۱	فقدان گروه پزشکی	
۱	ضعف مدیریت نیرو	دخالت دولت
۵	موافق	
۳	مخالف	
۱	توزیع نامناسب امکانات	سایر موارد
۱	استفاده از داروهای شیمیایی	
۱	اسراف غذا	
۱	کمی نماز جماعت	
۱	صداهای متنوع مداحی	
۱	مشکل ارتباط بین زائران	
۱	تفریحی شدن مراسم	
۱	سیاسی شدن مراسم	

جدول ۳: محورها و مقولات ارائه شده در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

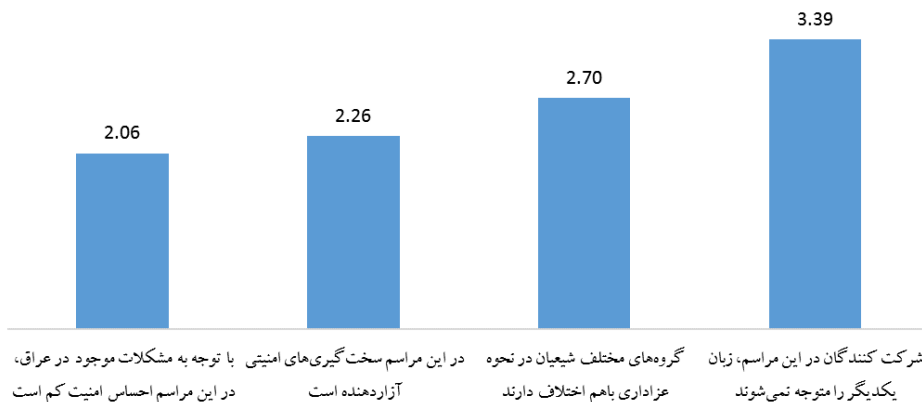
صورت نموداری نظرات نیز نسبت بین نظرات و تنوع آنها را بهتر نشان می‌دهد. تلاش برای رفع این موانع، می‌تواند به عنوان محورهای فعالیت آینده تعریف شود.

نمودار ۱۸: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

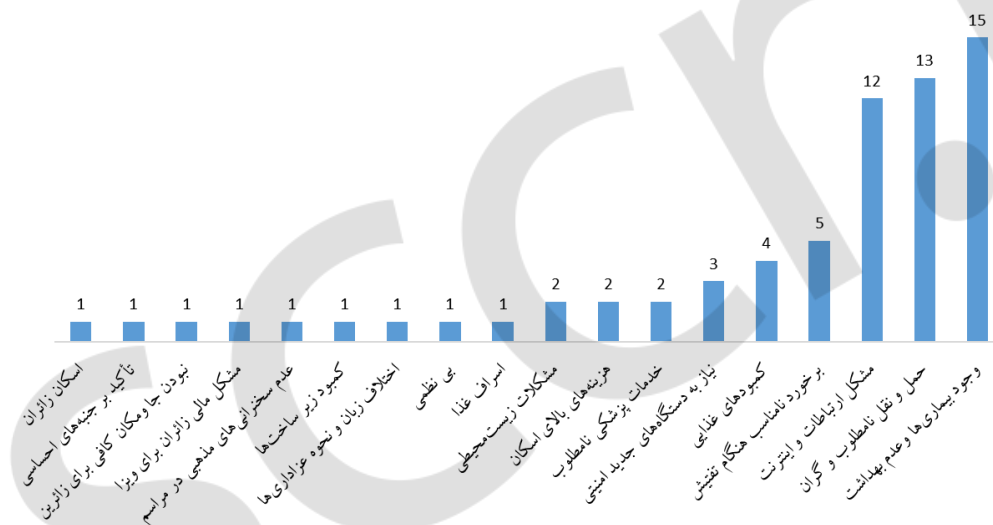
از سوی دیگر، در مجموعه چهار گزاره راجع به مهم‌ترین مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، نظرات قویاً انتقادی است که با توجه به صورت منفی گزاره‌ها بایستی گفت که در نهایت، افراد نظر مساعدی نسبت به مراسم دارند. همانطور که در نمودار زیر مشاهده می‌شود به جز میانگین گزاره «شرکت کنندگان در این مراسم، زبان یکدیگر را متوجه نمی‌شوند» که وضعیت متوسطی را نشان می‌دهد، در مورد سایر گزاره‌ها، یعنی اینکه «با توجه به مشکلات موجود در عراق، در این مراسم احساس امنیت کم است»، «در این مراسم سخت‌گیری‌های امنیتی آزاردهنده است» و «گروه‌های مختلف شیعیان در نحوه عزاداری باهم اختلاف دارند»، نظرات انتقادی و مخالف است. بنابراین، در مجموعه افراد نظر مساعدی راجع به امنیت، سخت‌گیری‌های امنیتی و اختلافات در شیوه عزاداری دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۱۹: میزان موافقت با گزاره‌های مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین

علاوه بر این موارد، افراد موضوعات دیگری را نیز در حوزه مسائل و مشکلات اربعین مطرح کرده‌اند که در تنوع و فراوانی آنها در نمودار زیر نشان داده شده است.

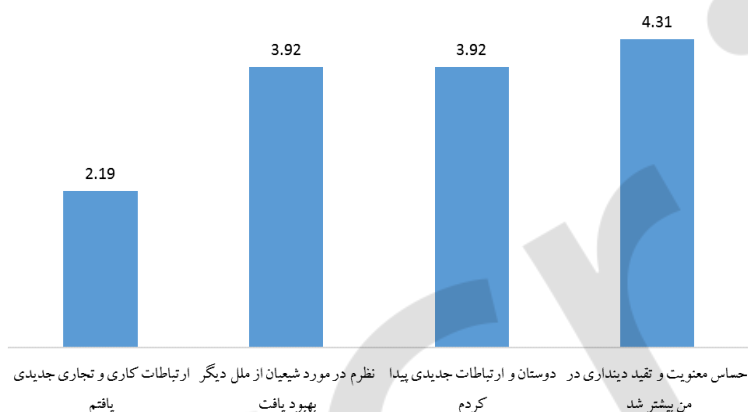

نمودار ۲۰: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مسائل و مشکلات برگزاری راهپیمایی اربعین

همانطور که ملاحظه می‌شود اکثر مشکلات از نوع زیرساختی، ارتباطی، بهداشتی و پزشکی است. این مشکلات نه فقط در این بخش خاص پیمایش، بلکه به کرات در دیگر بخش‌های پیمایش نیز مورد اشاره قرار گرفته است که نشان دهنده اهمیت و کثرت وجود این مسائل و معضلات است. این مسائل، تماماً در بخش «نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین» نیز تکرار

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

شده بود که به دلیل انطباق گزاره‌ها، از ذکر مجدد آنها در اینجا خودداری می‌کنیم. در عین حال، نمودار فوق به شکل گسترده‌تر، مسائل مطرح شده را بازتاب می‌دهد. در مورد مهم‌ترین دستاوردها در راهپیمایی اربعین، نیز پاسخ‌ها راهگشاست. در حالی که افراد، موافقت جدی با یافتن احساس معنویت و تقید دینداری می‌کنند، در مقابل راجع به یافتن ارتباطات کاری و تجاری، نظر مساعدی ندارند که با توجه به ماهیت این راهپیمایی، طبیعتاً این نوع مواجهه منطقی است. در مورد دو گزاره دیگر، یعنی «نظرم در مورد شیعیان از ملل دیگر بهیچ‌گونه بهبود یافت» و «دوستان و ارتباطات جدیدی پیدا کردم» هم دیدگاه‌ها نسبتاً مثبت است.

نمودار ۲۱: میزان موافقت با گزاره‌های مهم‌ترین دستاوردها در راهپیمایی اربعین

دستاوردهای ذکر شده از دستاوردهای اجتماعی تا شخصی‌ترین آنها، پراکنده‌اند. در ادامه مهم‌ترین نقل قول‌های مرتبط ارائه شده است.

امیدواری به پیروزی شیعیان - احساس عزت و قدرت. تحمل سختی‌ها برایم آسان‌تر شد.

همایش خود جوش شیعیان که در صورت مخابره به دنیا می‌تواند اثر بسیار مثبتی داشته باشد.

نسبت به شیعه و شیعه‌گری اعتقادم بیشتر شد.

ثبت ارزش‌هایی مثل ایثار و اخلاص در باورهای اعتقادی.

عظمت دنیای شیعه را به جهان اسلام نشان داد.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

آماده شدن برای کار تشکیلاتی در حکومت جهانی - حاضر بودن در صحنه در زمان لازم.

اربعین یک حرکت اجتماعی عظیم شیعه است که بیانگر قدرت آن است. تجارب جدید دیدن، فرهنگ‌های سایر کشورها و علی‌الخصوص کشور عراق را دیدن.

در خصوص آمادگی بیشتر در راستای ظهور تجربه خوبی بود.

انسجام شیعیان حس غرور را در انسان نهادینه می‌کند.

احساس امنیت و جایگاه خاصی که ایران در منطقه دارد.

مقدار ناچیزی از سختی‌هایی را که اهل بیت در این راه کشیدند را چشیدیم.

عهد بستن با امام حسین.

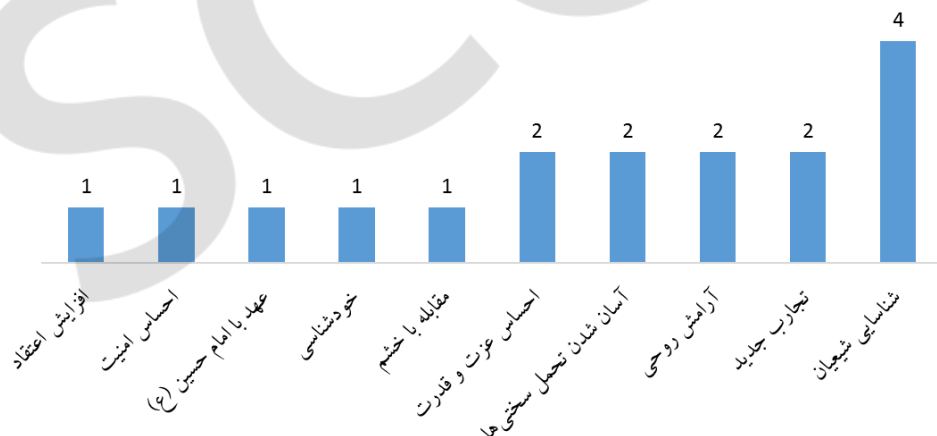
خودشناسی.

مقابله با خشم.

شناخت بیشتر فرهنگ و آداب شیعیان عراقی و مقایسه با ایرانیان.

امکان ایجاد رابطه کاری و تجاری فوق‌العاده وجود دارد.

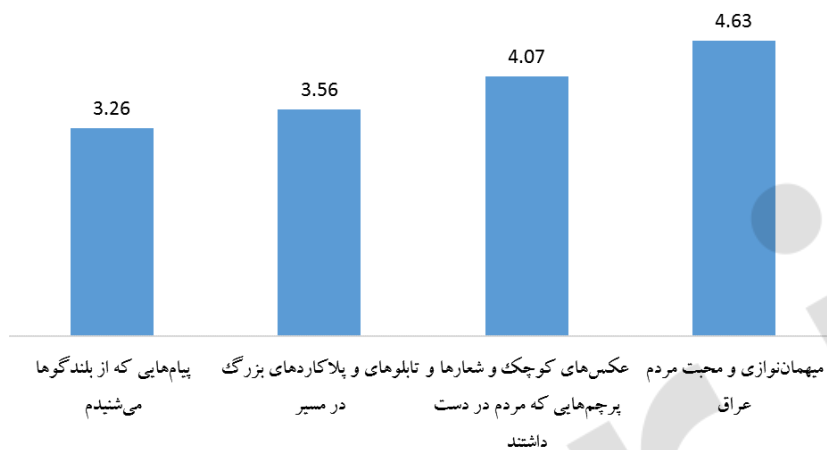
در واقع افراد در ذکر احوال درونی خود و تاثیراتی که از این راهپیمایی گرفته‌اند موارد متنوعی را ذکر کرده‌اند که در نمودار زیر نشان داده شده است.

نمودار ۲۲: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مهم‌ترین دستاوردها در راهپیمایی اربعین

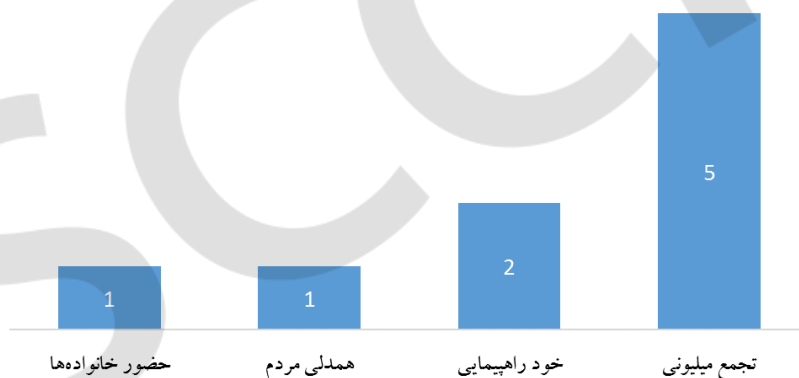
تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

و بالاخره در خصوص تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین، میهمان‌نواز و محبت مردم عراق با میانگین ۴,۶۳، مهمترین نماد ذکر شده است. همچنین نظر مردم در خصوص تصاویر و پرچم‌هایی که مردم در دست داشته‌اند نیز نظر مساعدی دارند، اما در خصوص تابلوها و پلاکاردهای بزرگ در مسیر و همچنین پیام‌هایی که از بلندگوها پخش می‌شود چندان نظر مثبتی نشان نداده‌اند.

نمودار ۲۳: میزان موافقت با گزاره‌های مهم‌ترین نمادها در راهپیمایی اربعین

علاوه بر موارد فوق‌الذکر، مشارکت کنندگان همچنین به موارد دیگری به عنوان نماد اشاره کرده‌اند. در تحلیل گزاره‌ها، مواردی که مشابه چهار گزاره فوق‌الذکر بود از تحلیل حذف شده است.

نمودار ۲۴: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص مهم‌ترین نمادها در راهپیمایی اربعین

مشارکت کنندگان بیش از همه به محبت مردم عراض اشاره کرده‌اند که به دلیل تکرار در بخش پرسش‌های بسته، این نوع پاسخ‌ها از تحلیل حذف شد. همچنین توجه به تجمع میلیونی و خود راهپیمایی موارد دیگر مورد توجه هستند. در ادامه، مهمترین نقل قول‌های زائران ارائه شده است:

نفس پیاده‌روی و حرکت خود جوش مردمی - حضور خانوادگی. عدم استفاده از فضای مجازی درست نیست. اعتقاد مردم عراق و خدمت کردن به زائران وصف‌ناپذیر است. امسال مبلغان شیعه و محصولات فرهنگی بیشتر از سال قبل در موکب‌ها حضور داشت.

خلوص نیت و از جان و مال و سرمایه گذاشتن عراقی‌ها در مراسم اربعین.

همان‌نوازی و محبت مردم عراق روی من تأثیر گذاشت.

حضور خانواده‌ها و فرزندان در مراسم.

تجمع میلیونی شیعیان در یک راهپیمایی بزرگ که یاد آور سلحشوری امام حسین و شهدای کربلا است.

شعارها به زبان‌های مختلف روی پلاکاردها و تابلوها.

حضور مردم و عشق به امام حسین بزرگترین تأثیر و نماد بود.

ارادت همه مردم عراق حتی فقرا به امام حسین.

عکس حضرات آیات سیستانی - خمینی - خامنه‌ای - سربازان مقاومت سید حسن

نصرالله - و حاج قاسم سلیمانی.

رفتار مردم عراق بسیار تأثیرگذار بود.

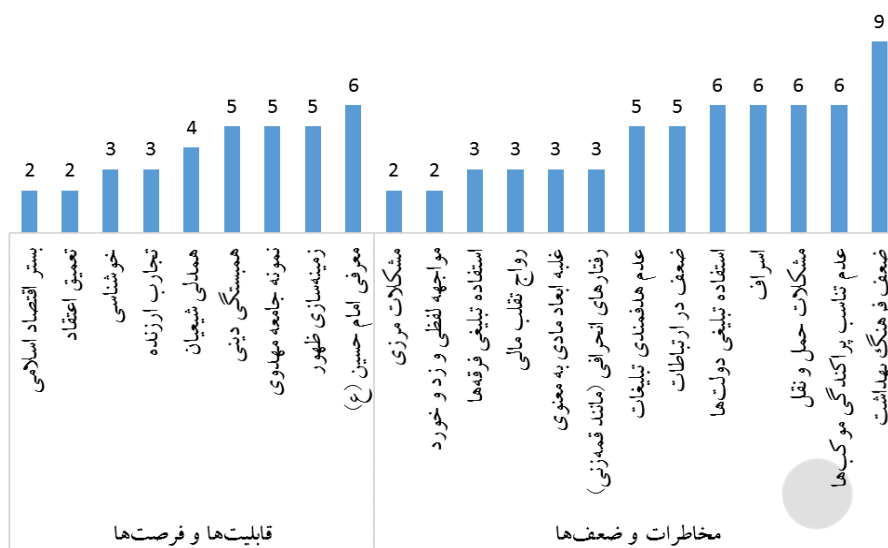
خود راهپیمایی و زنده شدن واقعه کربلا.

جمعیت بی‌شمار زائران.

همدلی مردم در راهپیمایی.

در پرسش باز انتهای پیمایش که از مشارکت‌کنندگان خواسته شده است تا هر بیان دیگری را در محورهای پیمایش ذکر نکنند، به حجم بالایی از گزاره‌های کیفی دست یافته‌ایم که مرور آنها نشان داد بخش بزرگی از پاسخ‌ها اشاره مجدد به همان مواردی است که یا به صورت پرسش قبلاً از مشارکت‌کنندگان پرسیده شده بود و یا خود ایشان در پرسش‌های باز مطرح کرده بودند. بنابراین، پس از حذف موارد تکراری، مجموعه‌ای که در ادامه می‌آید حاصل شد که نظر به شیوه ارائه و تأکیدی که در نظرات وجود دارد، قابل توجه است. این دیدگاه‌های بر هر دو جنبه‌های ایجابی و سلبی مراسم راهپیمایی اشاره دارند و ضمن تذکر خطرات، موانع و کاستی‌ها، به فرصت‌ها، قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها نیز اشاره می‌کنند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۲۵: تنوع و فراوانی نظرات ابراز شده در خصوص سایر جنبه‌های راهپیمایی اربعین

تاکید مشارکت کنندگان خصوصاً بر غیردولتی بودن مراسم، وجود مشکل هدفمندی در تبلیغات و جلوگیری از تجاری شدن مراسم است. در ادامه، برخی از مهمترین گزاره‌ها ارائه شده است:

مرد متاهل ۲۵ ساله شاغل کارشناسی

پندیرایی مردم عراق و اسکان دادن آنها به زئران خیلی مهم است. مردم عراق اعتقاد عجیبی به منزلت زائر امام حسین (ع) دارند. درک این موضوع برای کسانی که شرکت در راهپیمایی نداشتند سخت است.

مرد ۳۶ ساله، کارمند و متاهل

بسط امکانات حمل و نقل ورود به کشور عراق و کاهش هزینه‌های غیرضروری و لغو روادید، ارتقای کیفیت بهداشت و استانداردهای بهداشتی در موبک‌های ایرانی، کمک به شهرداری نجف و کربلا و کاظمین و سامرا در حوزه بهداشت و محیط زیست و حمل و نقل، پیش‌بینی استانداردهای مربوط به جنگ نرم برای مقابله با برخی جریان‌های انحرافی و افزایش نقاط مرزی برای کاهش ازدحام

مرد ایرانی خبرنگار ۵۱ ساله

احتراز از موبک‌های دولتی و تأکید بر نمادهای ایرانی. موبک‌های ایرانی تشویق شوند و از زحمات مردم عراق در مهمان‌نوازی با موبک‌های ایرانی قدردانی شود. رقابت مخرب بین موبک‌های ایرانی و عراقی از بین برود.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

مرد ۳۴ ساله کارمند

در این حماسه شیعی، یک معضل بزرگ خودنمایی می‌کند و همین نقطه ضعف در عملکرد ما باعث می‌شود، دشمنان ما در این حوزه بسیار پرتلاش وارد شوند و آن هم کم‌رنگ بودن فعالیت‌های معرفتی و فرهنگی در خصوص شناخت شخصیت حضرت سیدالشهدا و امام زمان (عج) و شیعه واقعی و شناخت شمر و یزیدیان زمان و مطالب و فعالیت‌هایی از این دست است.

مرد ۲۴ ساله و خبرنگار مجرد

اربعین رفته رفته دارد تبدیل به یک کار تجاری می‌شود و از آن کار دلی و ذوقی سال‌های قبل فاصله گرفته است.

مرد ۲۷ ساله و خبرنگار

مراسم راهپیمایی اربعین نباید دولتی شود و نهادهای کشور نباید در آن بیش از حد وارد شوند، چرا که این وضعیت بین موکب‌های ایرانی و عراقی رقابت ایجاد می‌کند دولت و نهادهای دولتی باید خلأها را پوشش دهند، مانند پوشش مخابراتی، پوشش بهداشت و درمان، پوشش اینترنت در مسیر و پوشش خبری بین‌المللی بین نجف تا کربلا، امکاناتی برای تعمیق روابط میان زائران کشورهای مختلف

توصیف یک مرد ۵۵ ساله بازنشسته

قبایل عراق با برنامه‌ریزی از استان‌های مختلف با تمام امکانات و خدمات در موکب متعلق به قبیله‌شان حضور دارند، برخورد خالصانه و خاضعانه و خدمت بی‌منت به زائران دارند. اعتقاد دارند نماز جماعت باید در موکب برگزار شود. صاحب موکب تا صبح نمی‌خوابد و مسئولیت حفاظت و رفع مشکل احتمالی را با بیداری بر طرف می‌کند. با توجه به جنگ ایران و عراق هیچ تأثیری در برخورد با ایرانیان وجود ندارد. در صورتی که جا در موکب کم باشد، اکثر منازل مسیر راهپیمایی در صورت مراجعه زائر، درها باز و برای اسکان و پذیرایی آماده است. در ایام اربعین، کل عراق بیرق سبز، قرمز و سیاه بر سردر منازل وجود دارد. به علما و روحانیون شیعه اعتقاد قلبی وجود دارد. هرچه در عراق در مسیر پیاده‌روی است، عشق، صفا، معنویت و خدمتگزاری بی‌منت است. این همه وفاداری در جامعه‌ای که این همه مشکلات دارد عجیب است.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

زن ۳۱ ساله ایرانی

صدا و سیما حضور بیشتری داشته باشد افراد برای پاسخگویی شرعی، در طول مسیر باشند. خدمات بهداشتی در طول مسیر و در کربلا تقویت شود.

نامشخص

حسرت می‌خورم چرا قبلاً نیامدم - خیلی از من التماس دعا داشتند که بتوانند سال‌های بعد بیایند. همین که راه باز است و می‌توان زیارت کرد کافی است. خواهان کاهش هزینه‌های بیمه، مالیات و عوارض. جای تعجب است که هم ایران عوارض گرفت و هم عراق. از شهرداری مشهد سپاسگزارم که به کربلا نظافتچی ارسال کرد.

نامشخص

پیام موبک‌ها هدفمند نیست. تکرار مباحثی‌ها ملامت آور است. پیام‌های کوتاه از علما و فضلا از بلندگو پخش شود - برنامه ویژه‌ای برای زائران کشورهای غیراسلامی طراحی شود. برنامه ویژه‌ای برای کودکان طراحی شود - جلوی اسراف گرفته شود - نهادها برای رسیدن به قدس سازماندهی شوند. اربعین نجات بشر توسط خون خدا سیدالشهدا است. اربعین زمینه‌ساز ظهور است و دل‌ها را آماده می‌کند.

نامشخص

نقش روحانیت و همچنین تبلیغات و شعارهای هدفمند کم رنگ است - سرعت اسکان و حرکت در راهپیمایی کم است - تحریفات عاشورا در اذهان راهپیمایی‌کنندگان باید کم‌رنگ شود. زنده کردن شعار امام حسین - زیر بیرق امام زمان راه قدس از کربلا می‌گذرد. پیام رسانی ضعیف و حال و هوا بین فضای راهپیمایی و بین مردم در داخل کشور فاصله زیادی دارد. هدف‌ها و شعارها مشخص شده باشد.

نامشخص

راه‌های ارتباط را گسترش دهند. مسیر را تمیز نگهدارند - وسایل پذیرایی تمیز، در اختیار مردم قرار دهند - اگر به مردم عراق در مورد بهداشت چیزی بگوییم خیلی ناراحت می‌شوند و عکس‌العمل نشان می‌دهند.

نامشخص

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

حضور بیشتر دولت برای ساماندهی موکب‌ها، خدمات‌دهی پزشکی و بهداشتی توسط نیروهای ایرانی، ایجاد مراکز مخابراتی و کم‌هزینه‌تر برای افزایش و سهولت ارتباطات، نظافت بیشتر مسیر، ایجاد مراکز فرهنگی و مراکزی جهت رفع شبهات، چاپ بنر آیت‌الله سیستانی و آیت‌الله خامنه‌ای و امام خمینی، اهداء هدیه به موکب‌داران، ایجاد ایستگاه بهداشتی و پخش دستمال کاغذی.

نامشخص

با توجه به ماهواره‌ها و اثرات منفی آنها، این مراسم می‌تواند اثر مثبت بر جوانان داشته باشد. بهتر است بودجه‌های وزارت فرهنگ و مخارج فرهنگی بیشتر در این مراسم هزینه شود که باعث رشد معنوی جوانان و اصلاح جامعه شود.

نامشخص

ارتباط با زائران دیگر کشورها به دلیل وجود زبان‌های مختلف مشکل بود. برخی از موکب‌های ایرانی دولتی هستند و به همین دلیل اخلاص کافی در آنجا دیده نمی‌شود. ارتباط مخابراتی بهبود پیدا کند.

نامشخص

سطل زبانه کم بود. شوینده در سرویس‌های بهداشتی کم بود. معرفی بهتر شهدای مدافع حرم و شهدای دفاع مقدس باید انجام بگیرد. بیان هرچه بیشتر و بهتر مبانی اخلاقی و معرفتی.

نامشخص

اندیشیدن تدابیر برای اقامه نماز اول وقت. اقدامات جدی‌تری برای بهداشت و نظافت. ارتباط مخابراتی تسهیل شود. تدابیری برای جلوگیری از اسراف و دورریزی مواد غذایی.

نامشخص

فضای استراحت موکب‌ها مناسب نبود. تابلوهایی جهت رعایت بهداشت و نظافت نصب شود، ترتیبی داده شود که خود موکب‌ها هم به زیارت اعزام شوند. پیش‌بینی سالن‌هایی برای اجرای کنفرانس‌های علمی مذهبی ارزشی برای همه شیعیان. موکب ۷۰۷ امام رضا نماز جماعت باشکوهی برگزار کردند و سپس سخنرانی و مرثیه‌سرایی داشتند خیلی خوب بود.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نامشخص

حضور دولت در موکب‌ها نباید ظهور پیدا کند و باید همه چیز کاملاً رنگ مردمی داشته باشد. پذیرایی نباید تبدیل به یک مراسم تفریحی شود. تبلیغات جهت بیشتر کردن معنویت و سمت‌وسو دادن به این حرکت و تقرب هر چه بیشتر به خداوند. جنبه‌های اجتماعی و سیاسی مورد توجه قرار گیرد. این مراسم می‌تواند الگویی برای آزادی قدس باشد.

نامشخص

تقویت تبلیغات فرهنگی و اخلاقی. موکب‌ها وقتی فرهنگ، نظافت و بهداشت را رعایت می‌کنند بهترین الگو برای دیگران می‌شود. مواد غذایی تا حد امکان بهداشتی و مناسب ذائقه ایرانی باشد. جلوگیری از اسراف.

نامشخص

کمبود فضای مناسب بویژه برای بانوان. مشکل جمع‌آوری زباله‌ها. توزیع نامناسب غذا و جای توسط ایرانیان که باعث ایجاد صف‌های طولانی شده بود. در راهپیمایی‌ها جای بهره‌برداری بیشتری از نظر تبلیغات وجود دارد. اینترنت وای‌فای نامناسب است. در صحن حضرت فاطمه مراسم بی‌اندازه بود که موجب سلب آسایش مردم می‌شود.

نامشخص

اکثر ایرانی‌ها دنبال شکم چرانی در این مراسم می‌باشند و بسیار کم به مقام و شأن معصومین معرفت دارند. اگر موکب‌های رایگان جمع‌شود کسی شرکت نخواهد کرد و یا راهپیمایان مثل قدیم اندک خواهند بود. ثانیاً هر ارگان و نهاد هم به دنبال جمع‌آوری سود بیشتر در این مراسم است که بسیار شرم‌آور است (زائری روحانی)

نامشخص

نذورات را به فعالیت‌های فرهنگی و بهداشتی و بازیافت و جمع‌آوری زباله اختصاص دهند. جلوی اسراف گرفته شود. سیستم حمل‌ونقل اصلاح شود. اینترنت در دسترس باشد. هزینه رواید کاهش یابد و برخورد خدام عراقی با زائران اصلاح شود.

یک طلبه

مشکلات مرز ایران و نابسامانی. بدحجابی و رعایت نکردن شئون اسلامی از سوی زائران ایرانی، برخورد نامناسب نظامیان عراقی با ایرانی‌ها به ویژه در کاظمین. وجود خدام جوان

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

و مرد عراقی برای پاسخگویی به خانم‌های ایرانی و جنبه‌های بی‌حیایی به ویژه در کاظمین. عدم ظرفیت اسکان برای زائران در کاظمین و سامرا. نبود نظم شهری در رفت و آمدها و عدم رعایت شئون عرفی و اجتماعی. تبلیغات گسترده فرقه‌ها و گروه‌های منحرف به بهانه اربعین.

نامشخص

ایرانی‌ها قدر میهمان‌نوازی عراقی‌ها را نمی‌دانند و زیاد اسراف می‌کنند در صورتی که خود عراقی‌ها نیازمندند. مردم عراق بسیار آسیب می‌بینند. امسال عراقی‌ها با غذاهای سبک‌تری پذیرایی می‌کردند مثل ماهی، فلافل و ماست. باید زبان عربی بیاموزیم و ارتباط برقرار کنیم.

نامشخص

ما ایرانی‌ها هم از زائران مسلمان و شیعه امام رضا (ع) و حضرت معصومه مثل آنان استقبال کنیم. در عراق از تابلوهای سازمان‌های دولتی و عمومی ایران استفاده نشود. هیأت‌ها با عزاداری و شور حسینی از داخل ایران به کربلا حرکت و خارج شوند.

نامشخص

زائران ایرانی با فرهنگ عزاداری عراقی‌ها آشنا نبودند و گاهی درگیر می‌شدند برخی زائران به عراقی‌ها پول تقلبی می‌دادند و برخی نیز از واحد پول آنجا اطلاعاتی نداشتند.

SCCcr.ir

تبیین روابط متغیرها

بررسی رابطه بین خود متغیرهای جمعیت شناختی نیز قابل توجه و مهم است و خصوصاً ارزش توصیفی مهمی برای تصمیم سازی دارد. در ادامه این روابط نشان داده شده است.

متغیرهای موثر بر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

شاید مهمترین موضوع در خصوص بررسی روابط درونی متغیرهای جمعیت شناختی، استخراج متغیرهای موثر بر «دفعات» شرکت در راهپیمایی اربعین باشد. سن، جنسیت، تأهل، شاغل بودن یا نبودن و میزان تحصیلات متغیرهای موثر بر دفعات شرکت در راهپیمایی اربعین هستند.

متغیرهای جمعیت شناختی	شدت همبستگی متغیرهای جمعیت شناختی با دفعات شرکت در راهپیمایی
سن	.191
جنسیت	-.175
وضعیت تاهل	.150
وضعیت اشتغال	-.251
نوع شغل	-.171
میزان تحصیلات	.148

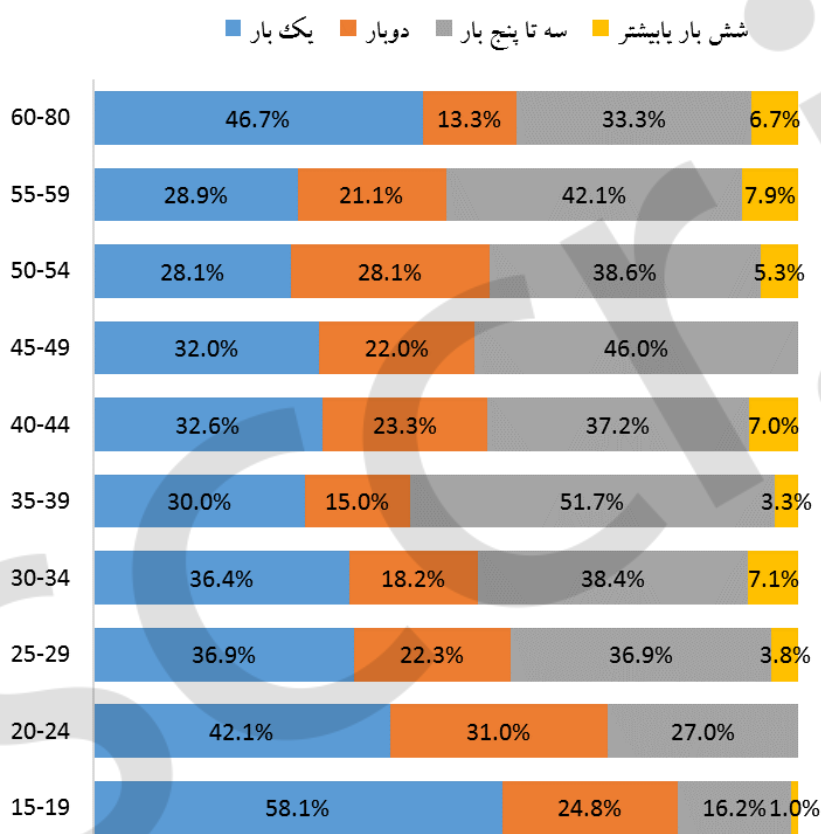
جدول ۴: شدت همبستگی متغیرهای جمعیت شناختی و تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی

از بین شش متغیر جمعیت شناختی فوق، عدد مثبت شدت همبستگی متغیر سن که یک متغیر نسبی است، نشان می دهد افزایش سن، منجر به افزایش دفعات مشارکت می شود. جنسیت، متغیری اسمی است و مراجعه به نحوه کدگذاری در این متغیر نشان می دهد مردان بیش از زنان مشارکت در راهپیمایی اربعین را تکرار می کنند. وضعیت تاهل نیز یک متغیر اسمی است و مثبت بودن عدد همبستگی به معنای این است که متاهلین به دفعات بیشتری در راهپیمایی اربعین شرکت کرده اند. مجدداً وضعیت اشتغال هم یک متغیر اسمی است و عدد منفی عدد همبستگی نشان می دهد شاغلان

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

بیش از غیرشاغلان راهپیمایی اربعین را تکرار کرده‌اند. نوع اشتغال نیز یک متغیر اسمی است و منفی بودن عدد همبستگی معنای خاصی ندارد اما عدد شدت همبستگی نشان می‌دهد برخی مشاغل بیش از مشاغل دیگر در تکرار راهپیمایی اربعین موثر بوده‌اند. میزان تحصیلات، که یک متغیر ترتیبی است نیز عدد مثبت شدت همبستگی در آن نشان دهنده تاثیر مثبت سطح تحصیلات بر تعداد دفعات مشارکت است. به عبارت دیگر، با بالا رفتن سطح تحصیلات، دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین نیز افزایش می‌یابد.

در ادامه این همبستگی‌ها همراه با جزئیات تشریح شده است.

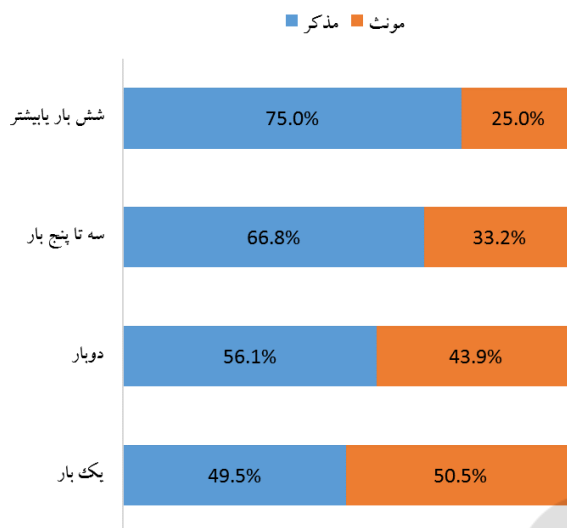

نمودار ۲۶: رابطه دوعده‌ی سن و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

نمودار فوق نشان می‌دهد افزایش سن، منجر به افزایش تعداد مشارکت افراد در راهپیمایی اربعین شده است. این وضعیت افزایشی، تا سن ۶۰ سالگی یک رشد یکسان را نشان می‌دهد اما در حوزه سنی ۶۰

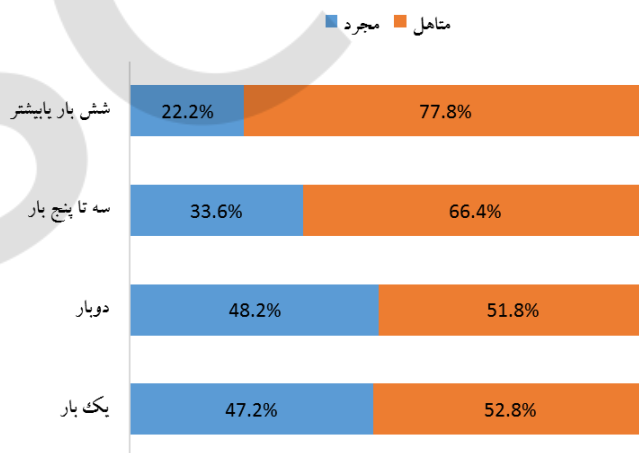
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

تا ۸۰ سالگی، مجدداً با یک کاهش در تعداد دفعات مشارکت مواجه می‌شویم. بیشترین دفعات مشارکت، در سنین ۳۰ تا ۵۰ سالگی رخ داده است.

نمودار ۲۷: رابطه دویعدی جنسیت و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

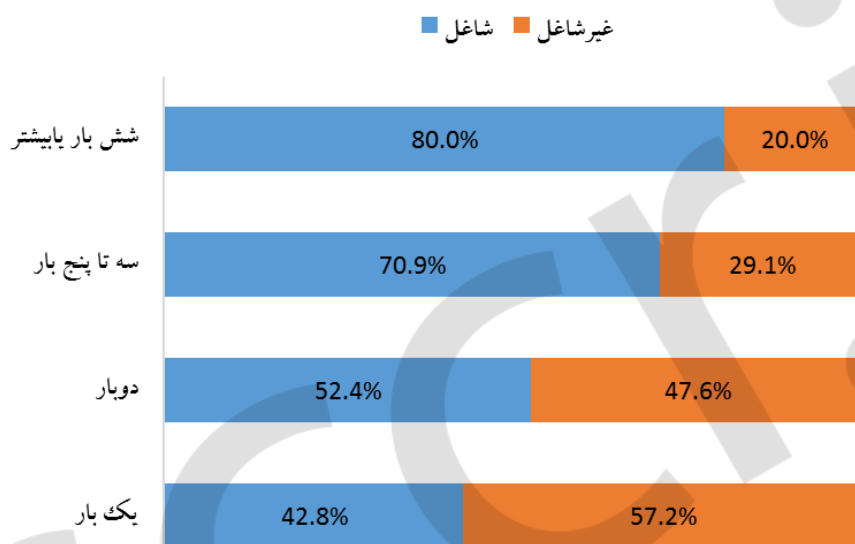
همچنین دفعات مشارکت در راهپیمایی بر اساس جنسیت نیز، همبستگی را اثبات می‌کند. در حالی که نسبت جنسی در بین افرادی که تنها یک بار در راهپیمایی مشارکت داشته‌اند، تقریباً برابر است، با افزایش تعداد دفعات مشارکت، از جمعیت زنان به شدت کاسته می‌شود و به جمعیت مردان افزوده می‌شود. در نهایت از مجموع افرادی که شش بار یا بیشتر در راهپیمایی اربعین شرکت کرده‌اند، ۷۵ درصد مرد و ۲۵ درصد زن بوده‌اند.

نمودار ۲۸: رابطه دویعدی وضعیت تاهل و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

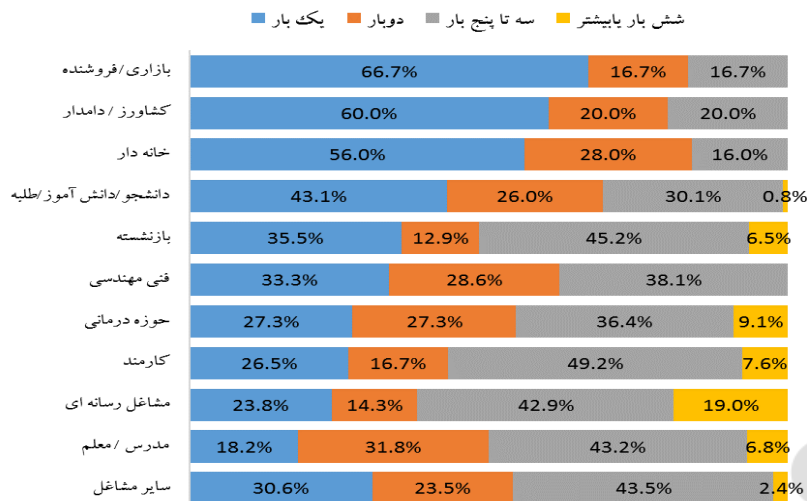
تاهل نیز تاثیر مثبت بر میزان دفعات مشارکت داشته است. در عین حال، آمار کل مشارکت متاهلین بیش از مجردان است. اما همچنین متاهلین بیش از مجردین در راهپیمایی اربعین مشارکت داشته‌اند. از مجموع کسانی که شش بار یا بیشتر در راهپیمایی شرکت کرده‌اند، تنها ۲۲,۲ درصد مجرد هستند و در برابر، ۷۷,۸ درصد متاهل هستند، حال آنکه شرکت کنندگان دوره اولی، نسبتی تقریباً نزدیک به یکدیگر در بین متاهلین (۵۲,۸ درصد) و مجردین (۴۷,۲ درصد) برقرار کرده‌اند. این نکته‌ای تامل برانگیز است، چرا که نظریه شرکت در راهپیمایی اربعین به عنوان یک فعالیت مربوط به اوقات فراغت را با چالش مواجه می‌کند. در حالی که انتظار می‌رود افراد مجرد، زمان بیشتری را برای فعالیت‌هایی اینچنینی داشته باشند، اما عملاً این متاهل‌ها هستند که مشارکت بیشتری دارند.

نمودار ۲۹: رابطه دوبعدی وضعیت اشتغال و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

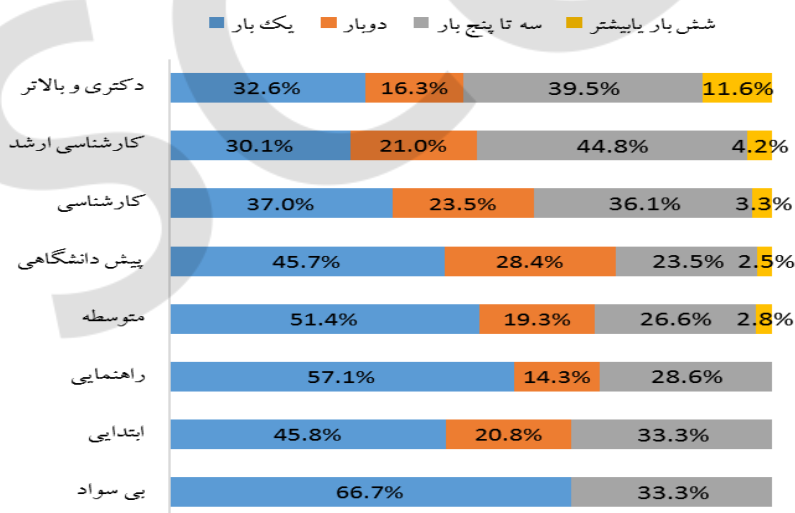
نکته جالب توجه دیگر، در تاثیر اشتغال بر مشارکت مشاهده می‌شود. مجدداً نمودار فوق، فرضیه رویکرد اوقات فراغت به راهپیمایی اربعین را با چالش مواجه می‌کند چرا که شاغلین از نظر دفعات مشارکت، بیش از غیرشاغلین در این راهپیمایی مشارکت می‌کنند. در حالی که افراد مشارکت کننده در راهپیمایی برای اولین بار، ۵۷,۲ درصد غیرشاغل و ۴۲,۸ درصد شاغل بوده‌اند، این نسبت آماری در موارد مشارکت بالاتر، به نفع افراد شاغل تغییر می‌کند تا جایی که ۸۰ درصد از افرادی که شش بار یا بیشتر در راهپیمایی مشارکت کرده‌اند شاغل و در مقابل تنها ۲۰ درصد غیرشاغل هستند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۳۰: رابطه دوبعدی نوع شغل و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

در نمودار فوق رابطه بین نوع مشاغل و دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، افراد شاغل در رسانه‌ها، شاغلان حوزه‌های درمانی، کارمندان، مدرسان یا معلمان، شاغلان فنی مهندسی و بازنشستگان به ترتیب بیشترین دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین را داشته‌اند. در مقابل بازاریان و کشاورزان، از نظر دفعات مشارکت، کمترین میزان را به خود اختصاص می‌دهند. از آنجا که دفعات مشارکت، متغیر وابسته به سن است، بنابراین بدیهی است که دانشجویان، دانش‌آموزان و طلاب میزان دفعات مشارکت کمتری نسبت به اغلب مشاغل دارند.

نمودار ۳۱: رابطه دوبعدی سطح تحصیلات و متغیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

همچنین، رابطه مستقیم و قدرتمند میزان تحصیلات و میزان دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین، در این پیمایش اثبات شده است که در نمودار فوق، وضعیت این رابطه مشهود است. افزایش میزان تحصیلات، مستقیماً منجر به افزایش تعداد مشارکت در راهپیمایی اربعین شده است. تنها استثناء کوچک در این روند، افرادی دارای سطح تحصیلات راهنمایی است که مقدار بسیار ناچیزی، تعداد دفعات مشارکت کمتر از افراد دارای سطح تحصیلات ابتدایی دارند. در سایر موارد، روند افزایش مستقیم و مستمر است.

متغیرهای موثر بر نگرش سنجی فلسفه راهپیمایی اربعین

در بین متغیرهای جمعیت‌شناختی، تنها متغیر سن بر این نظر که راهپیمایی اربعین، «پیوندزنده مظلومان جهان و نماد طرفداری از مظلوم و مقابله با ظالم است» تاثیر مستقیم نسبی داشته است. به عبارت دیگر، هر مقدار که سن افراد افزایش می‌یابد، نسبت به این گزاره نظر موافق قوی‌تری دارند.

آماده‌سازی منتظران				
پیوندزنده مظلومان	جهان و نماد	برای ظهور امام	نماد استقامت و	
موجب شناخت و	ارتباط بیشتر میان	مهدی عجل الله	استحکام ارزش‌های	
شیعیان از ملیت‌های	طرفداری از مظلوم و	تعالی فرجه الشریف	انسانی و الهی است	
مختلف است	مقابله با ظالم است	است		
0.037	.111	-0.014	0.039	سن
.069	-0.005	0.062	0.001	جنسیت
-0.004	.096	-0.029	0.027	وضعیت تاهل
0.007	-0.025	0.065	-0.006	اشتغال
-0.022	-0.043	-0.004	0.018	نوع شغل
-0.015	-0.039	-.088	-0.019	سطح تحصیلات
0.046	0.068	0.059	0.015	دفعات مشارکت

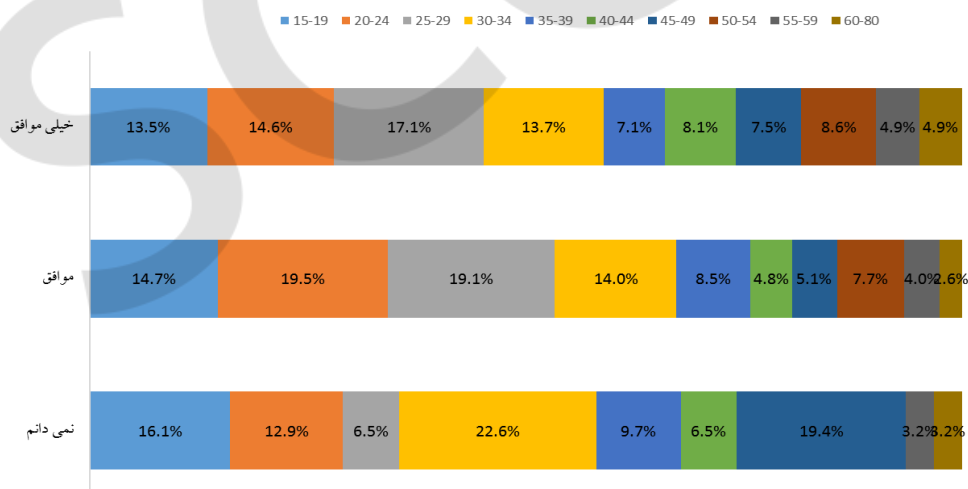
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

پیوندزنده مظلومان		آماده‌سازی منتظران		
موجب شناخت و	ارتباط بیشتر میان	برای ظهور امام	نماد استقامت و	
شیعیان از ملیت‌های	طرفداری از مظلوم و	مهدی عجل الله	استحکام ارزش‌های	
مختلف است	مقابله با ظالم است	تعالی فرجه الشریف	انسانی و الهی است	
		است		
0.040	.073	0.028	-0.008	با خانواده
-.078	-0.060	-0.007	-0.061	با کاروان

جدول ۵: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی فلسفه راهپیمایی اربعین

در سایر موارد، رابطه‌ای بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین مشاهده نمی‌شود. همچنین، این نکته که اساساً در نگرش‌سنجی این چهار گزاره، رتبه کمتر از ۳ (نمیدانم) به هیچ یک از گزاره‌ها اختصاص نیافته است نیز حائز اهمیت است.

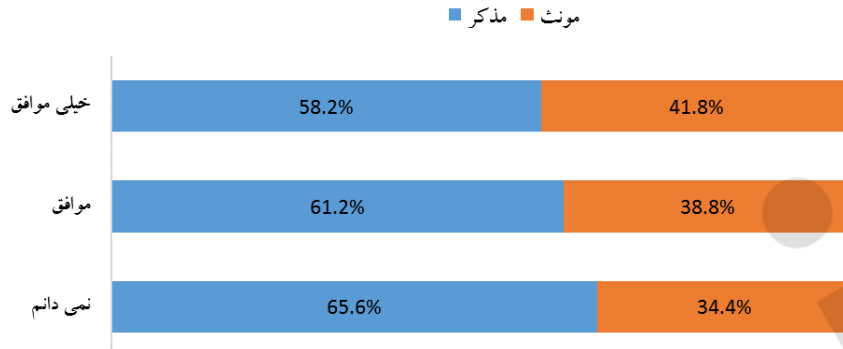
هنگامی که رابطه بین سن و نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین را از نظر سهم هر گروه سنی در موافقت با چهار گزاره نگرش‌سنجی راجع به فلسفه راهپیمایی اربعین بسنجیم، خواهیم دید که بیشترین میزان موافقت در گروه‌های سنی ۲۵ تا ۲۹ سال و ۲۰ تا ۲۴ سال مشاهده می‌شود. با افزایش سن، میزان موافقت کاسته می‌شود، هر چند این کاهش، از الگوی ثابت مرتبط با افزایش سن تبعیت نمی‌کند.

نمودار ۳۲: تاثیر سن بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

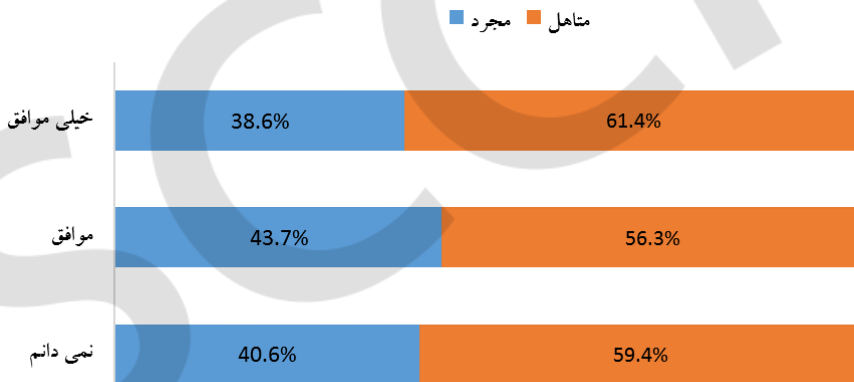
تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

مشاهده می‌شود که جنسیت بر متوسط دیدگاه‌ها راجع به چهار گزاره مربوط به فلسفه راهپیمایی تاثیر بسیار کمی داشته است، به شکلی که مردان کمی کمتر از زنان نسبت به گزاره‌های چهارگانه موافقت نشان داده‌اند. با این حال همان طور که آزمون همبستگی نشان می‌دهد، این تفاوت چندان نیست که بتوان آن را به عنوان همبستگی بین دو متغیر قلمداد کرد.

نمودار ۳۳: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

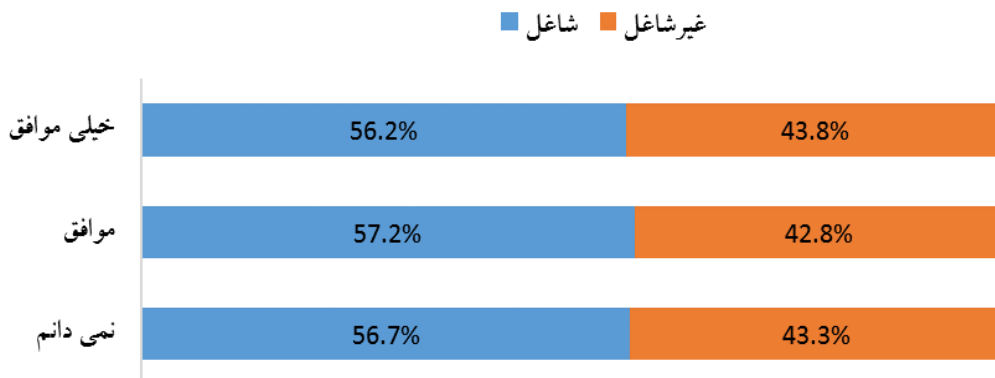
تاهل و مجرد نیز بر نگرش در خصوص فلسفه اربعین تاثیری ندارد. همانطور که آزمون همبستگی در جدول قبل و نمودار زیر نشان می‌دهد، متاهلین و مجردین تقریباً به یک اندازه راجع به چهار گزاره نگرش سنجی فلسفه اربعین واکنش نشان داده‌اند.

نمودار ۳۴: تاثیر وضعیت تاهل بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

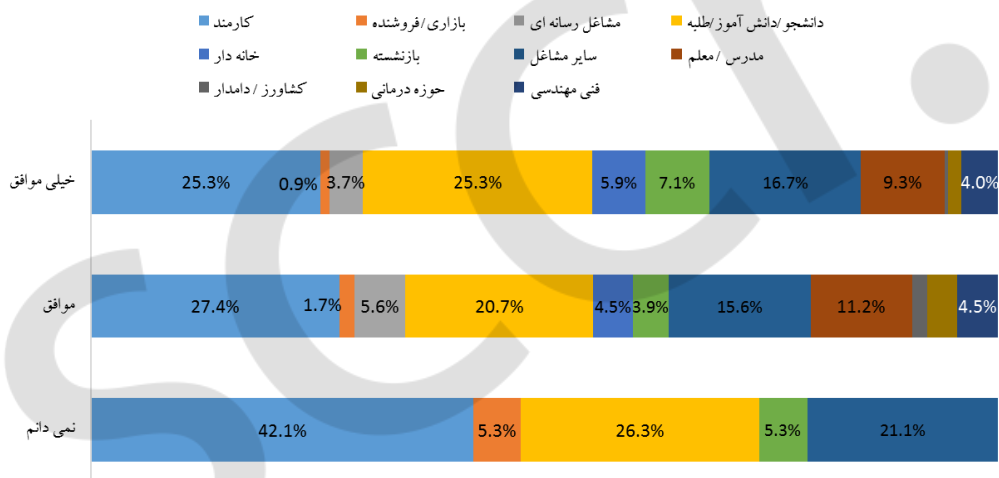
شاغل بودن یا نبودن نیز مطلقاً بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین تاثیری نداشته است. در نمودار زیر مشاهده می‌شود که شاغلین و غیر شاغلین به یک نسبت در هر سطح گزینه‌های انتخابی از نمیدانم تا کاملاً موافق پراکنده هستند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۳۵: تاثیر وضعیت اشتغال بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

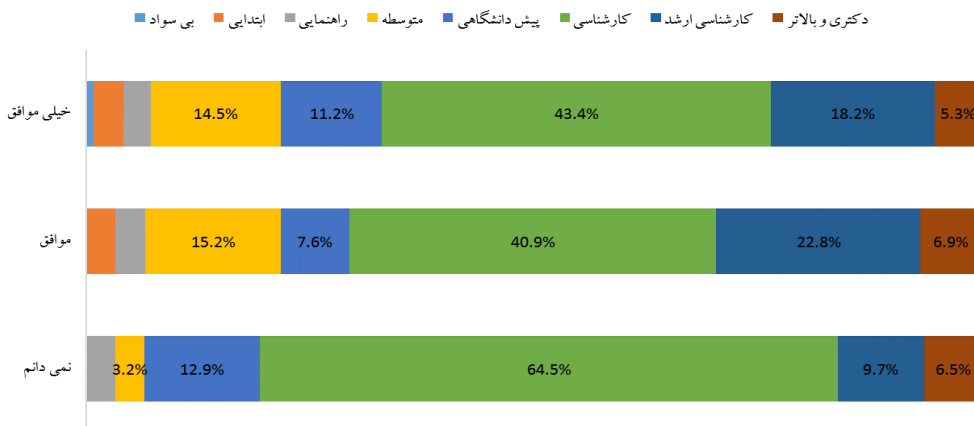
نوع شغل تاثیر کمی بر میزان موافقت با گزاره‌های نگرش‌سنجی راجع به فلسفه اربعین داشته است. بیش از همه مشاغل خانه‌دار، مدرسین و معلمان، افراد شاغل در حوزه درمانی و شاغلین فنی و مهندسی با این گزاره‌ها موافقت نشان داده‌اند. با این حال، میزان تفاوت‌ها به نحوی نیست که به همبستگی معنادار منجر شده باشد.

نمودار ۳۶: تاثیر نوع شغل بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

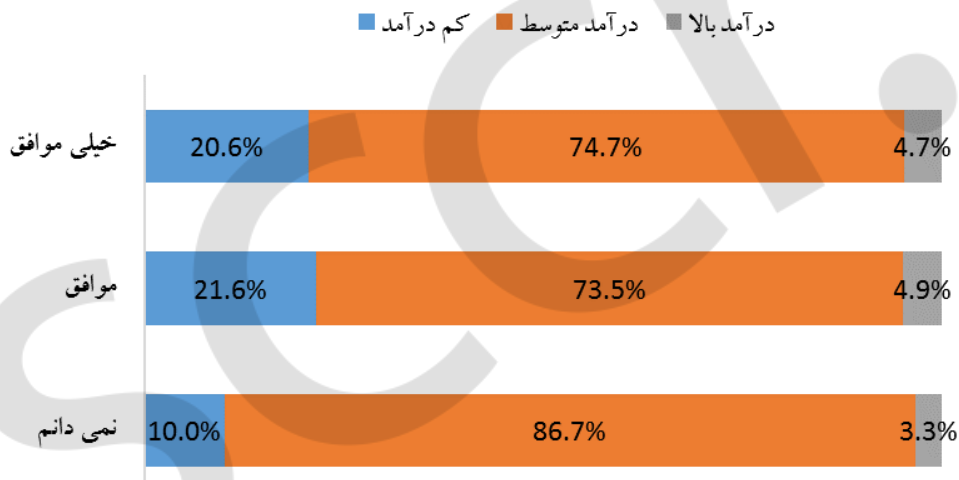
در بین سطوح تحصیلات، افراد دارای سطح تحصیلات کارشناسی ارشد، افراد دارای دیپلم متوسطه و سطح تحصیلات ابتدایی، بیش از دیگران نسبت به گزاره‌های نگرش‌سنجی فلسفه راهپیمایی اربعین، نظر مساعد دارند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۳۷: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

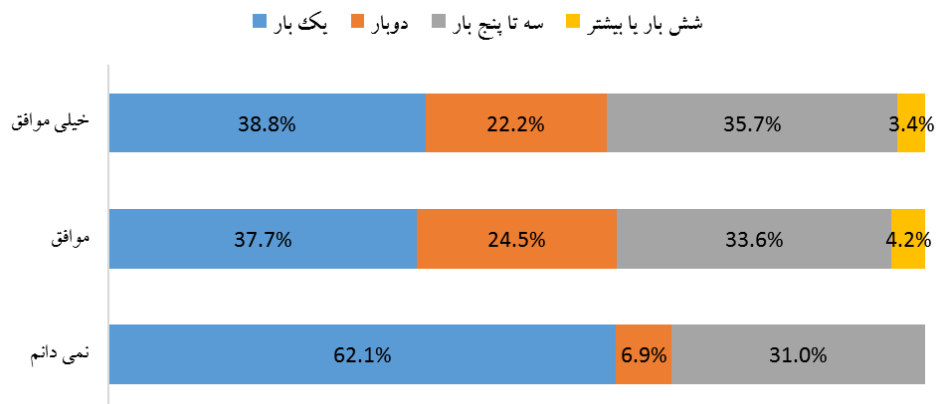
در حالی که افراد دارای درآمد بالا و پائین، نسبت به گزاره‌های فلسفه راهپیمایی اربعین نظر مساعدتری دارند، افراد در طبقه متوسط، کمتر از دو گروه دیگر موافقت نشان می‌دهند. از این رو، بین طبقه اقتصادی و نگرش نسبت به گزاره‌های فلسفه راهپیمایی اربعین رابطه‌ای مشاهده نمی‌شود.

نمودار ۳۸: تاثیر سطح درآمد بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

تاثیر تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین با دیدگاه راجع به فلسفه اربعین، نسبتاً مشهود است. کسانی که بیشتر در این راهپیمایی مشارکت داشته‌اند، نسبتاً نظر مساعدتری راجع به گزاره‌های فلسفه اربعین دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۳۹: تاثیر دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین

متغیرهای موثر بر نگرش سنجی نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش سنجی راجع به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، نشان دهنده عدم وجود همبستگی معنادار بین این دو گروه متغیر است. با این حال، در پنج مورد همبستگی‌های محدود مشاهده می‌شود.

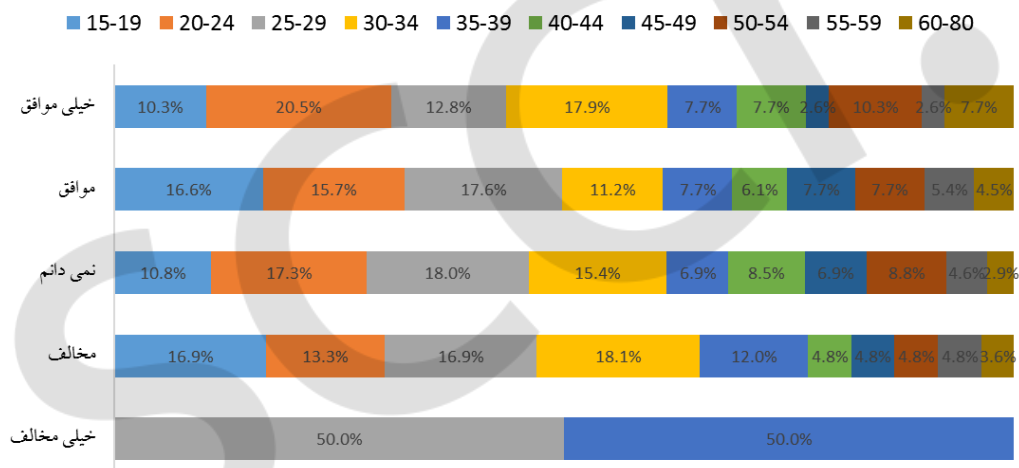
متغیر	مردمی بودن	مدیریت مراسم و کمرنگ بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است	نظافت، امکانات بهداشتی و خدمات پزشکی در حد مطلوب وجود دارد	محل اسکان و استراحت زائران رضایتبخش است	غذا و نوشیدنی تهیه و توزیع شده توسط میزبان و مقامات محلی، مطلوب است	امکانات مخابراتی و ارتباطی در حد مطلوب در دسترس می‌باشد
سن	.103		-0.007	-0.057	0.004	0.015
جنسیت	-0.018		0.001	0.007	-0.018	0.058
وضعیت تاهل	.124		-0.064	-0.025	0.010	-0.033
اشتغال	-0.072		.101	.079	0.019	0.037
نوع شغل	0.024		0.033	-0.020	-0.045	.075
سطح تحصیلات	.100		-0.067	-.112	-0.067	-0.017
دفعات	0.052		-0.006	-0.013	0.046	0.002

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

مکانات	غذا و نوشیدنی	موکب‌ها و محل اسکان و استراحت	نظافت، امکانات بهداشتی و خدمات پزشکی در حد مطلوب وجود دارد	مردمی بودن مدیریت مراسم کمرنگ بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است
مخابراتی و ارتباطی در حد مطلوب در دسترس می‌باشد	تهیه و توزیع شده توسط میزبان و مقامات محلی، مطلوب است	زائران رضایتبخش است		
مشارکت				
	0.012	0.011	0.028	-0.013
	-0.046	-0.007	-0.057	-0.004

جدول ۶: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

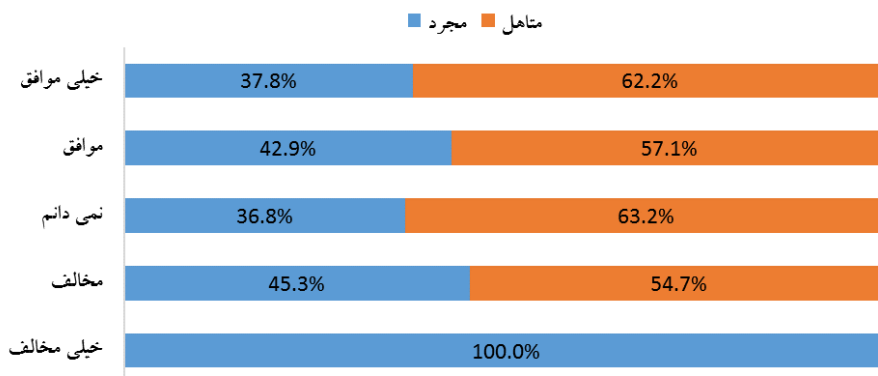
در بین سنین مختلف، سنین ۲۰ تا ۲۴ سال، ۳۵ تا ۳۹ سال، ۴۰ تا ۴۴ سال، ۵۰-۵۴ سال و ۶۰ تا ۸۰ سال بیش از سایر گروه‌های سنی نگرش مثبت نسبت به نحوه برگزاری مراسم راهپیمایی اربعین دارند. این به این معنا است که نمی‌توان بین سن و میزان موفقیت رابطه معناداری یافت.

نمودار ۴۰: تاثیر سن بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

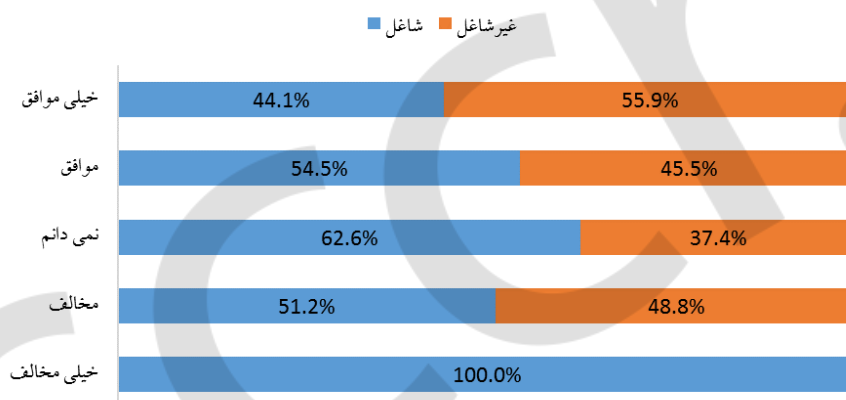
همچنین مجردین دیدگاهی نسبتاً منفی‌تر راجع به نحوه برگزاری مراسم اربعین نسبت به متأهلین دارند. با این حال، اختلاف دیدگاه‌ها منجر به همبستگی قوی و معنادار بین دو متغیر نیست.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۴۱: تاثیر وضعیت تاهل بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

غیر شاغلین نیز دیدگاه نسبتاً مساعدتری نسبت به نحوه برگزاری مراسم راهپیمایی اربعین نسبت به شاغلین دارند. در حالی که شاغلین بیش از غیر شاغلین در مراسم شرکت داشته‌اند، اما نظرات ایشان در مورد نحوه برگزاری مراسم، انتقادی‌تر بوده است.

نمودار ۴۲: تاثیر وضعیت اشتغال بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین

در سایر موارد، مطلقاً همبستگی ولو نسبی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین مشاهده نمی‌شود.

متغیرهای موثر بر نگرش سنجی مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین

آزمون‌های همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای مربوط با نگرش سنجی مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، نشان دهنده همبستگی‌های ضعیف و موردی است. این موارد همبستگی

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

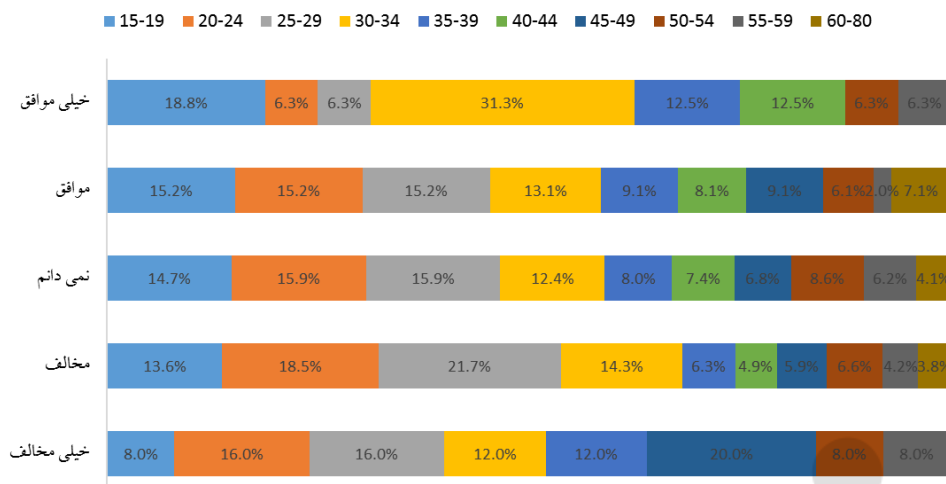
نسبی در جدول زیر نشان داده شده است. بیش از همه تحصیلات، متغیر جمعیت‌شناختی موثر بر دیدگاه‌ها در این حوزه است. بایستی در نظر داشت که گزاره‌های چهارگانه این حوزه، تماماً با رویکرد سلبی و در شکل جملات منفی نگاشته شده است، بنابراین مخالفت با این گزاره‌ها به معنای انکار وجود مشکل و در نتیجه اقرار به وضعیت مطلوب است.

شرکت کنندگان	گروه‌های مختلف	با توجه به	در این مراسم
در این مراسم،	شیعیان در نحوه	مشکلات موجود	سخت‌گیری‌های
زبان یکدیگر را	عزاداری باهم	در عراق، در این	امنیتی آزاردهنده
متوجه نمی‌شوند	اختلاف دارند	مراسم احساس	امنیت کم است
.085	-0.024	.078	0.048
سن			
.135	-0.029	0.061	0.006
جنسیت			
.099	-0.026	0.065	0.040
وضعیت تاهل			
0.021	.094	0.014	0.035
اشتغال			
0.064	0.043	.132	0.044
نوع شغل			
-.096	-.151	-.145	-.134
سطح تحصیلات			
-.076	-0.062	-.133	-0.071
دفعات مشارکت			
0.010	.077	0.050	.072
با خانواده			
-.100	-0.068	-0.049	-0.016
با کاروان			

جدول ۷: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین

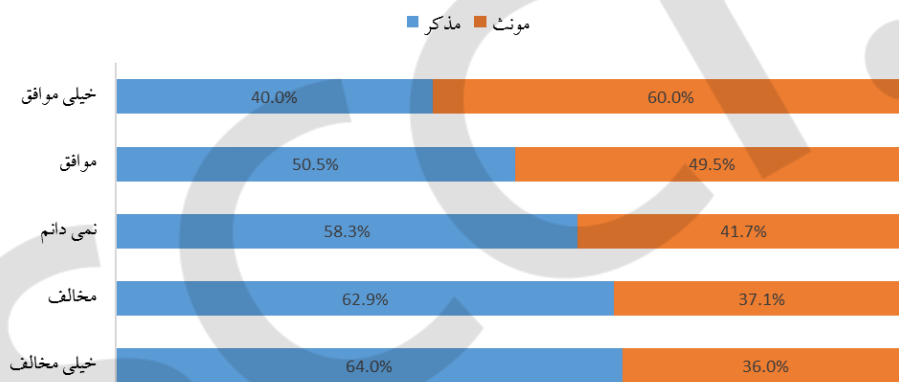
در بین متغیرهای جمعیت‌شناختی موثر بر این مطالعه، سن از مواردی است که تاثیرات گسترده آن اثبات شده است، با این حال، نوع تاثیر سن بر هر متغیر به نحوی نیست که بتوان آن را به عنوان یک روند منسجم در نظر گرفت. در اینجا نیز مشاهده می‌شود که سنین ۱۵ تا ۱۹ سال، ۳۰ تا ۴۴ سال و بالاتر از ۶۰ ساله‌ها نسبت به وجود مسائل چهارگانه ذکر شده دیدگاه مثبت دارند و به عبارت دیگر، معتقد هستند که این مشکلات وجود دارد. سایر گروه‌های سنی، رویکردی معکوس به موضوع دارند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۴۳: تاثیر سن بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین

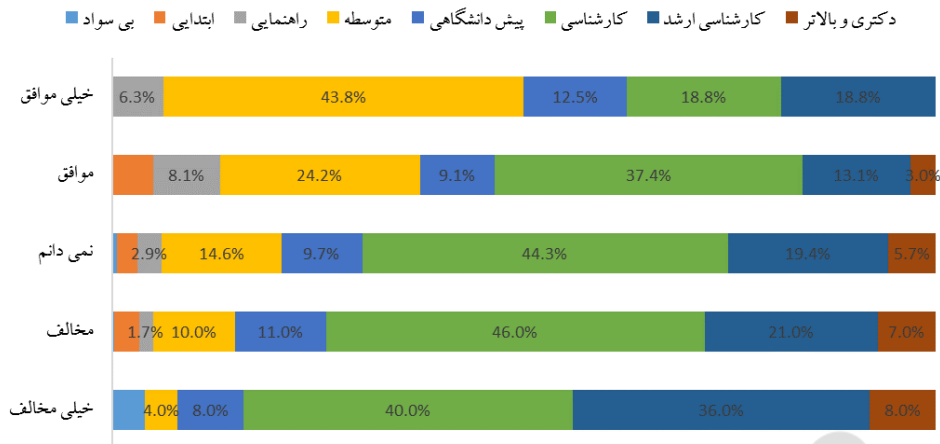
همچنین مردان نیز نسبت به زنان موافقت کمتری راجع به وجود مشکلات برشمرده شده داشته‌اند. به سخن دیگر، زنان بیش از مردان نسبت به وجود مشکلات ذکر شده در راهپیمایی اربعین موافقت نشان داده‌اند.

نمودار ۴۴: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین

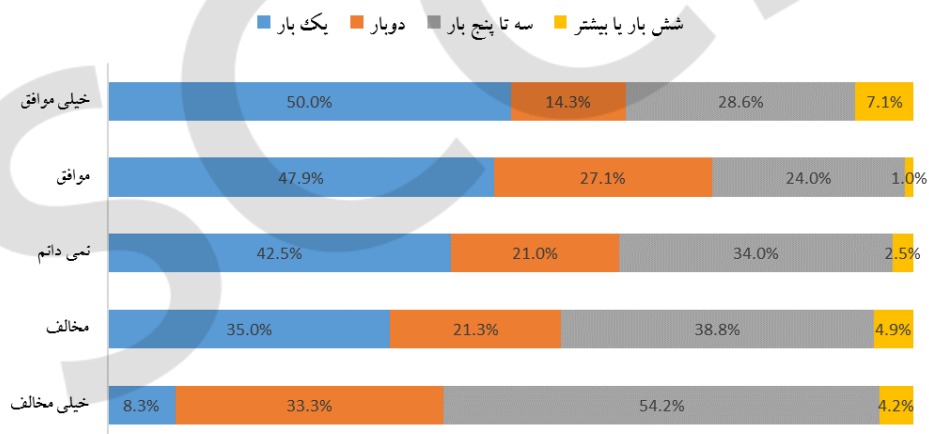
تحصیلات نیز تاثیر خود بر نگرش نسبت به مشکلات راهپیمایی اربعین را نشان داده است. می‌توان گفت که با بالاتر رفتن سطح تحصیلات، دیدگاه‌ها راجع به وجود مشکلات در راهپیمایی اربعین، مخالفت بیشتری به خود می‌گیرد. در واقع، افراد تحصیل کرده در مجموع نظر مثبت‌تری نسبت به مشکلات داشته‌اند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۴۵: تاثیر تحصیلات بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین

متغیر دیگری که اثر آن بر نگرش نسبت به مشکلات راهپیمایی اربعین نسبتاً مشهود است، تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی است. با نگاه به نمودار زیر، می‌توان با اغماض پذیرفت که افزایش دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین، تاثیر مثبت بر نگرش افراد راجع به وجود مشکلات داشته است. به عبارت دیگر، افرادی که کمتر در راهپیمایی شرکت داشته‌اند، وجود مشکلات را با موافقت بیشتری پذیرفته‌اند.

نمودار ۴۶: تاثیر دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین بر نگرش نسبت به مشکلات و مسائل راهپیمایی اربعین

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

در سایر موارد، رابطه معنادار، ولو نسبی و ضعیف بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش نسبت به وجود یا عدم وجود مشکلات در راهپیمایی اربعین مشاهده نمی‌شود.

متغیرهای موثر بر نگرش سنجی دستاوردهای راهپیمایی اربعین

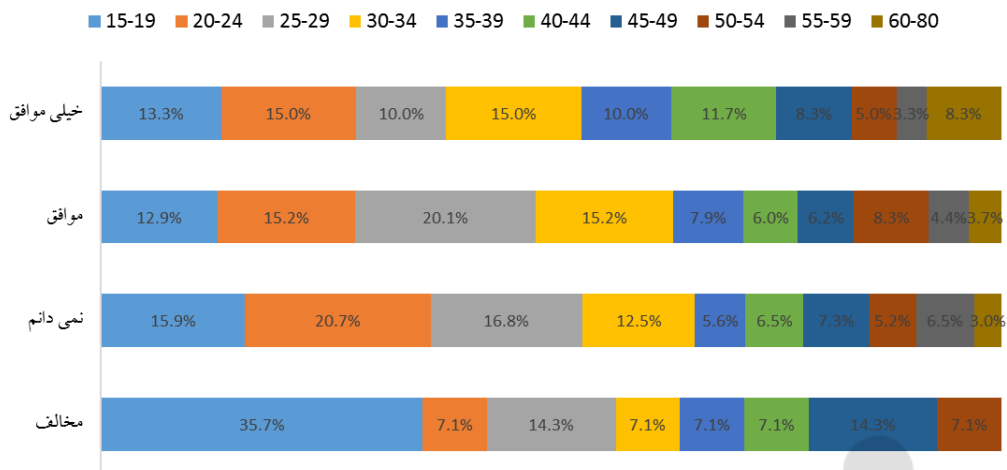
در رابطه بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش‌ها نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین نیز به جز دو مورد همبستگی ضعیف، رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود.

ارتباطات کاری و تجاری جدیدی یافتیم	نظرم در مورد شیعیان از ملل دیگر بهبود یافت	احساس معنویت و تقید دینداری در من بیشتر شد	دوستان و ارتباطات جدیدی پیدا کردم	
0.071	.079	0.065	0.000	سن
-0.029	.075	-0.008	.123	جنسیت
0.026	0.006	0.035	-0.043	وضعیت تاهل
-0.102	0.001	-0.075	0.045	اشتغال
-0.014	-0.016	-0.014	0.033	نوع شغل
0.005	-0.050	-0.061	-0.016	سطح تحصیلات
.078	0.028	.076	0.055	دفعات مشارکت
0.021	.072	.088	0.038	با خانواده
0.038	-0.041	-0.026	-0.050	با کاروان

جدول ۸: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش سنجی دستاوردهای راهپیمایی اربعین

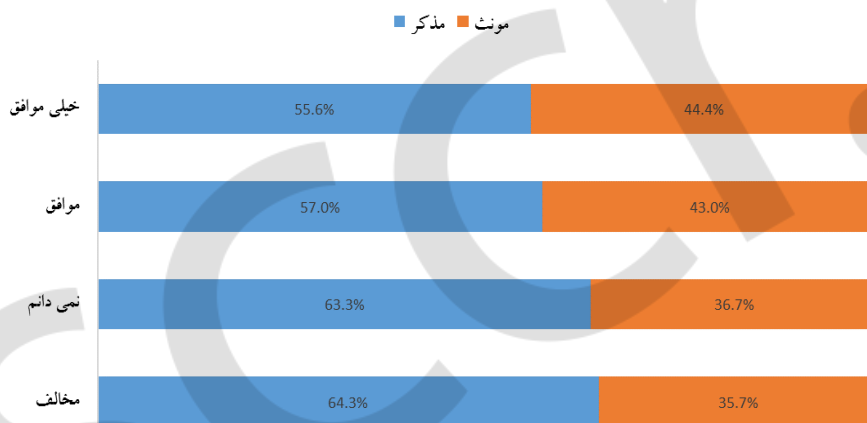
الگوی رابطه سنی ذکر شده در مراحل قبل تحلیل، مجدداً در اینجا تأثیر خود را نشان می‌دهد. سنین ۲۰ تا ۲۴ سال، ۳۰ تا ۴۴ سال و بالاتر از ۶۰ سال بیش از سایر گروه‌های سنی نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین، رویکرد موافق دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۴۷: تاثیر سن بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین

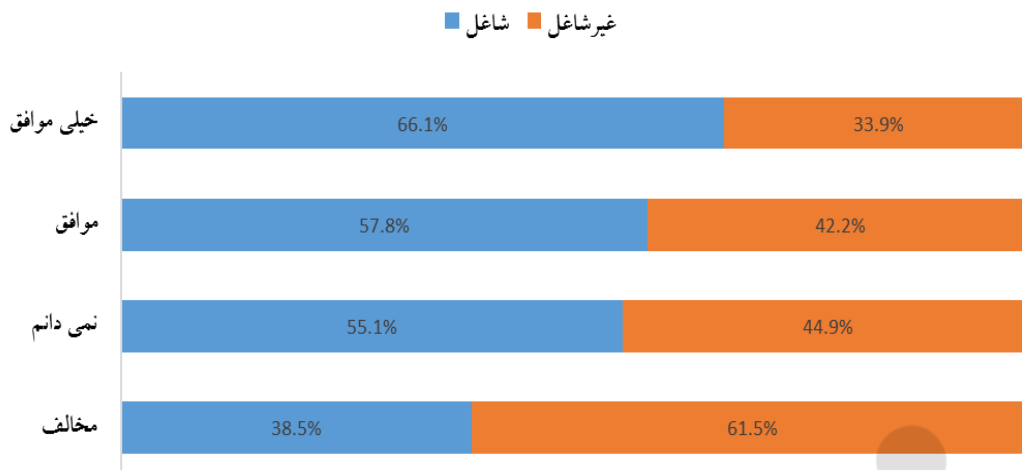
همچنین زنان، کمی بیش از مردان نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین، نظر مساعد دارند. هر چند این اختلاف در نگاه دو جنسیت، بسیار کم است و منجر به بروز همبستگی بین متغیرها نمی شود.

نمودار ۴۸: تاثیر جنسیت بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین

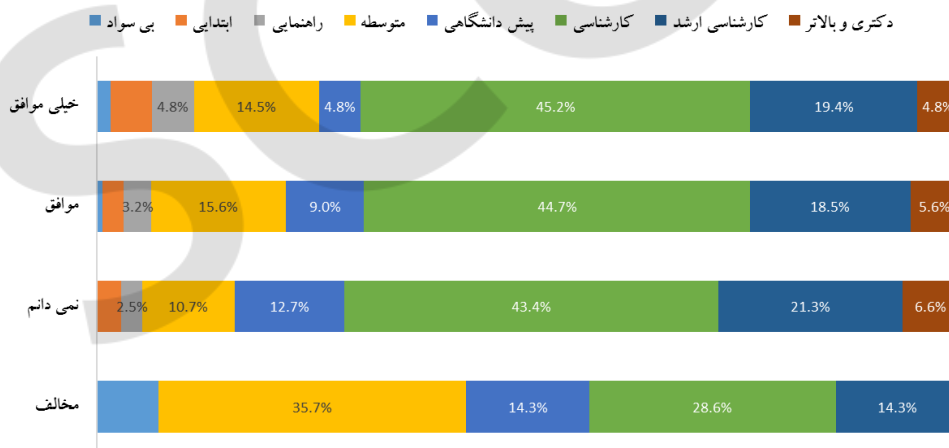
شاغلین نیز نسبت به غیر شاغلین دیدگاه مثبت تری راجع به دستاوردهای راهپیمایی اربعین دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۴۹: تاثیر اشتغال بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین

تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین، از الگوی خطی ساده پیروی نمی‌کند. در حالی که افراد دارای سطح تحصیلات کارشناسی و دکتری و بالاتر و همچنین افراد دارای سطح تحصیلات راهنمایی، ابتدایی و بی‌سواد نگرش مثبت‌تری راجع به دستاوردهای راهپیمایی دارند، سایر سطوح تحصیلی، غلبه نگرش منفی نسبت به موضوع دارند. این وضعیت متخلخل، عدم وجود همبستگی بین متغیر سطح تحصیلات و نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین را نشان می‌دهد.

نمودار ۵۰: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

در سایر موارد، رابطه همبستگی ولو ضعیف بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و نگرش نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین مشاهده نشد.

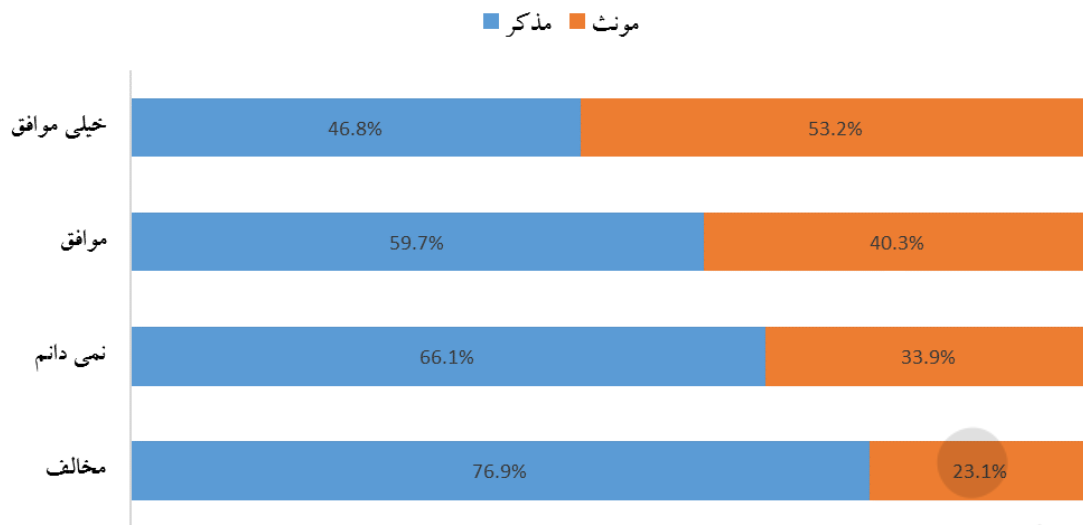
متغیرهای موثر بر نگرش سنجی راجع به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین
شاید در بین متغیرهای مطالعاتی، گروه متغیرهای نگرش‌سنجی مرتبط با تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین بیش از همه از متغیرهای جمعیت‌شناختی تاثیر پذیرفته باشند. در عین حال، همانطور که جدول زیر نشان می‌دهد، اعداد همبستگی در این روابط نیز چندان قابل توجه نیست.

تابلوه‌ها و پلاکاردهای بزرگ در مسیر	عکس‌های کوچک و شعارها و پرچم‌هایی که مردم در دست داشتند	پیام‌هایی که از بلندگوها می‌شنیدم	میهمان‌نوازی و محبت مردم عراق
سن	0.090	-0.007	.182
جنسیت	.145	0.052	.181
وضعیت تاهل	-0.015	-0.037	.077
اشتغال	0.053	.073	.109
نوع شغل	0.046	0.030	.141
سطح تحصیلات	-.077	-0.048	-.151
دفعات مشارکت	-0.037	-0.028	-0.031
با خانواده	0.009	0.032	-0.066
با کاروان	-.123	-.132	-.081

جدول ۹: شدت همبستگی بین متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای نگرش‌سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین

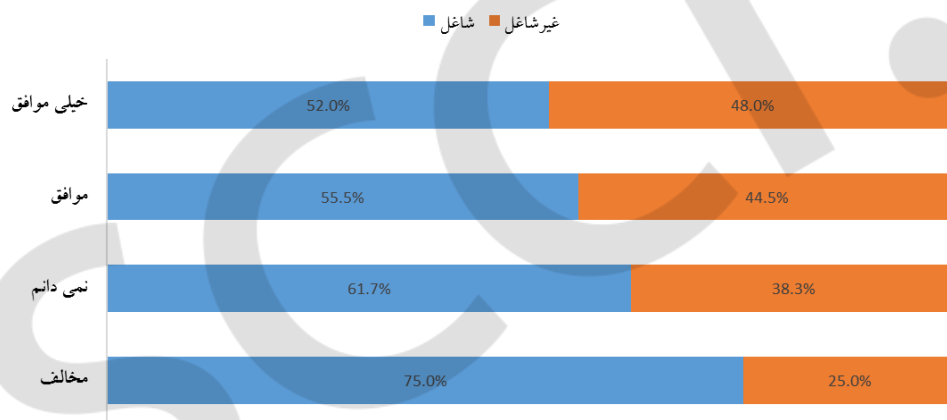
متغیر جنسیت، تاثیر نسبی خود بر نگرش‌سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین را نشان می‌دهد. زنان بیشتر از مردان نسبت به این نمادها، نظر مساعد و موافق دارند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۵۱: تاثیر جنسیت بر نگرش سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین

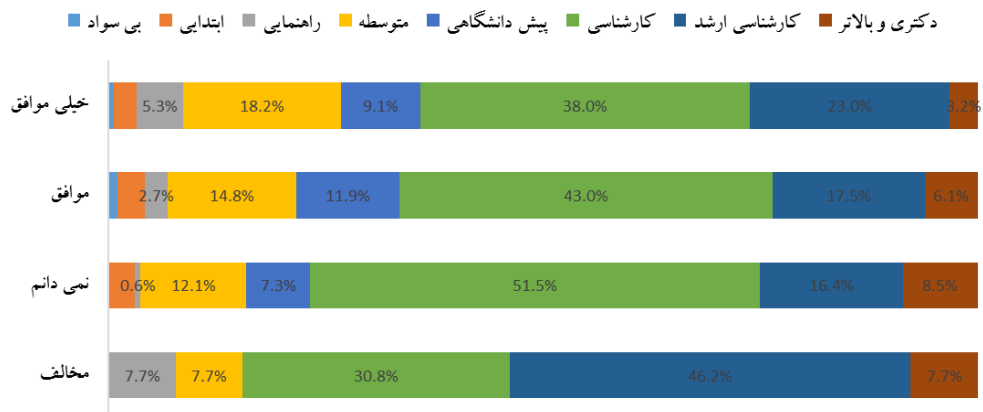
همچنین مشاهده می‌شود که غیرشاغلین، اندکی بیش از شاغلین نسبت به نمادها و رسانه‌های ذکر شده نظر مساعد دارند. این تفاوت بسیار کوچک است و نشان دهنده همبستگی معنادار بین دو متغیر نیست.

نمودار ۵۲: تاثیر اشتغال بر نگرش سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین

در بین سطوح تحصیلات نیز مشاهده می‌شود که بی سوادان، سطح تحصیلات متوسطه و پیش دانشگاهی، نظر مساعدتری نسبت به نمادهای اربعین دارند، اما سایر سطوح تحصیلی، نسبت به این نمادهای چهارگانه ذکر شده در پیمایش، نظر مخالف قوی‌تری دارند.

تحلیل پیمایش راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

نمودار ۵۳: تاثیر سطح تحصیلات بر نگرش سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین

در سایر موارد، متغیرهای دیگر جمعیت‌شناختی مطلقاً تاثیری بر گزاره‌های نگرش‌سنجی تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین نداشته‌اند.

خروجی های پیمایش

- حدود یک سوم افراد مشارکت کننده در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶، برای اولین بار (۳۹,۵ درصد) در این مراسم شرکت داشته‌اند. جمعیت افرادی که برای سه بار تا پنج بار در این مراسم شرکت کرده‌اند (۳۴,۶ درصد) بیش از افرادی است که دو بار (۲۲,۳ درصد) یا شش بار یا بیشتر (۳,۶ درصد) در این مراسم شرکت کرده‌اند.
- با افزایش سن، میزان مشارکت در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ کاهش یافته است. بیشترین میزان مشارکت مربوط به دوره سنی ۲۰ تا ۳۰ سال (۳۷ درصد) است.
- افزایش سن باعث افزایش میزان دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین می‌شود.
- مردان (۵۸,۲ درصد) کمی بیش از زنان (۴۱,۸ درصد) در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ مشارکت داشته‌اند.
- همچنین، مردان به طور کلی به دفعاتی به مراتب بیشتر از زنان در راهپیمایی‌های اربعین مشارکت می‌کنند.
- متاهلین (۵۹,۶ درصد) به میزان چشمگیری بیش از مجردین (۴۰,۴ درصد) در راهپیمایی سال ۱۳۹۶ اربعین مشارکت داشته‌اند.
- متاهلین، به طور کلی به دفعات بیشتری نسبت به مجردین در راهپیمایی‌های اربعین مشارکت می‌کنند.
- شاغلین (۵۶,۷ درصد) بیش از غیرشاغلین (۴۳,۳ درصد) در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ مشارکت داشته‌اند.

تحلیل پیمایش
راهپیمایی اربعین حسینی: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی

- شاغلین به طور کلی دفعات بیشتری در راهپیمایی‌های سالیانه اربعین نسبت به غیرشاغلین مشارکت می‌کنند.
- نوع شغل، عامل تعیین‌کننده‌ای در میزان مشارکت در اربعین سال ۱۳۹۶ بوده است. کارمندان (۲۶,۹ درصد)، دانشجویان، محصلان و طلاب (۲۱,۵ درصد)، مدرسین و معلمان (۹,۱ درصد) و بازنشستگان (۶,۱ درصد) بیشترین مشاغل حاضر در راهپیمایی اربعین ۱۳۹۶ بوده‌اند.
- نوع شغل در تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین تاثیر دارد. همان مشاغلی که در اربعین سال ۱۳۹۶ بیشترین مشارکت را داشته‌اند، دفعات بیشتری نیز در راهپیمایی‌های سالیانه اربعین مشارکت می‌کنند.
- بیشترین میزان مشارکت در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ برای سطح تحصیلات کارشناسی (۴۳,۲ درصد)، و سپس متوسطه (۲۴,۸ درصد) و فوق لیسانس (۱۹,۱ درصد) بوده است.
- سطح تحصیلات با تعداد دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین، رابطه مستقیم دارد. هر چه سطح تحصیلات فرد بالاتر می‌رود، میزان دفعات مشارکت وی در راهپیمایی‌های سالیانه اربعین نیز افزایش می‌یابد.
- اکثر مشارکت‌کنندگان در راهپیمایی اربعین سال ۱۳۹۶ را طبقه متوسط (۷۴,۸ درصد) تشکیل داده است.
- طبقه اقتصادی، تاثیری بر دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین ندارد.
- سن بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین در این خصوص که پیوندزنده مظلومان جهان و نماد طرفداری از مظلوم و مقابله با ظالم است، تاثیر دارد. افزایش سن باعث نگرش مثبت‌تر به این نگرش می‌شود.
- جنسیت بر نگرش نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین تاثیر دارد. مردان بیش از زنان نسبت به فلسفه راهپیمایی اربعین در گزاره‌های چهارگانه آن، نظر مساعد دارند.

- سن بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، در این گزاره که مردمی بودن مدیریت مراسم و کم‌رنج بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است، تاثیر مستقیم دارد. با افزایش سن، افراد نسبت به این گزاره، نگرش مثبت‌تری اتخاذ می‌کنند.
- وضعیت تاهل بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، در این گزاره که مردمی بودن مدیریت مراسم و کم‌رنج بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است، تاثیر مستقیم دارد. متاهلین، نگرش مثبت‌تری اتخاذ می‌کنند.
- سطح تحصیلات، بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، در این گزاره که مردمی بودن مدیریت مراسم و کم‌رنج بودن حضور دولت و نهادهای دولتی قابل تحسین است، تاثیر مستقیم دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نسبت به این گزاره، نگرش مثبت‌تری اتخاذ می‌کنند.
- وضعیت اشتغال، بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، نظافت، امکانات بهداشتی و خدمات پزشکی در حد مطلوب وجود دارد، تاثیر مستقیم دارد. غیر شاغلان، نسبت به این گزاره، نگرش مثبت‌تری اتخاذ می‌کنند.
- سطح تحصیلات، بر نگرش نسبت به نحوه برگزاری راهپیمایی اربعین، در این گزاره که موب‌ها و محل اسکان و استراحت زائران رضایتبخش است، تاثیر معکوس دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نسبت به این گزاره، نگرش منفی‌تری اتخاذ می‌کنند.
- جنسیت بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که شرکت کنندگان در این مراسم، زبان یکدیگر را متوجه نمی‌شوند، تاثیر دارد. زنان بیش از مردان نسبت به این گزاره، رویکرد موافق دارند.
- وضعیت تاهل بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که شرکت کنندگان در این مراسم، زبان یکدیگر را متوجه نمی‌شوند، تاثیر دارد. متاهلان بیش از مجردان نسبت به این گزاره، رویکرد موافق دارند.
- سطح تحصیلات بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که شرکت کنندگان در این مراسم، زبان یکدیگر را متوجه نمی‌شوند، تاثیر

- معکوس دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نظر کمتر موافقی نسبت به این گزاره دارند .
- مسافرت با کاروان بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که شرکت‌کنندگان در این مراسم، زبان یکدیگر را متوجه نمی‌شوند، تاثیر معکوس دارد. افراد مشارکت‌کننده از طریق کاروان، نظر موافقتی نسبت به این گزاره دارند .
- اشتغال بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که گروه‌های مختلف شیعیان در نحوه عزاداری باهم اختلاف دارند، تاثیر دارد. شاغلان بیش از غیرشاغلان نسبت به این گزاره، رویکرد موافق دارند .
- سطح تحصیلات بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که گروه‌های مختلف شیعیان در نحوه عزاداری باهم اختلاف دارند، تاثیر معکوس دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نظر کمتر موافقی نسبت به این گزاره دارند.
- سطح تحصیلات بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که با توجه به مشکلات موجود در عراق، در این مراسم احساس امنیت کم است ، تاثیر معکوس دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نظر کمتر موافقی نسبت به این گزاره دارند.
- نوع شغل بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که با توجه به مشکلات موجود در عراق، در این مراسم احساس امنیت کم است ، تاثیر دارد .
- تعداد دفعات مشارکت بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که با توجه به مشکلات موجود در عراق، در این مراسم احساس امنیت کم است ، تاثیر معکوس دارد. با افزایش دفعات مشارکت، افراد نظر کمتر موافقی نسبت به این گزاره دارند.

- سطح تحصیلات بر نگرش افراد در خصوص مشکلات و کاستی‌های راهپیمایی اربعین، در این گزاره که در این مراسم سخت‌گیری‌های امنیتی آزاردهنده است، تاثیر معکوس دارد. با افزایش سطح تحصیلات، افراد نظر کمتر موافقی نسبت به این گزاره دارند.
- جنسیت، بر نگرش افراد نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین در این گزاره که دوستان و ارتباطات جدیدی پیدا کردم، تاثیر دارد. مردان بیش از زنان نسبت به این گزاره، موافق هستند.
- اشتغال، بر نگرش افراد نسبت به دستاوردهای راهپیمایی اربعین در این گزاره که ارتباطات کاری و تجاری جدیدی یافتیم، تاثیر دارد. شاغلان بیش از غیرشاغلان نسبت به این گزاره، موافق هستند.
- سن بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص پیام‌هایی که از بلندگوها شنیده می‌شود تاثیر مستقیم دارد. با بالا رفتن سن، نگرش افراد نسبت به این نوع نماد، موافق‌تر می‌شود.
- جنسیت بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص تابلوها و پلاکاردهای بزرگ در مسیر تاثیر دارد. مردان بیش از زنان با این نوع نماد موافقت دارند.
- جنسیت بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص پیام‌هایی که از بلندگوها شنیده می‌شود تاثیر دارد. مردان بیش از زنان با این نوع نماد موافقت دارند.
- اشتغال بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص پیام‌هایی که از بلندگوها شنیده می‌شود تاثیر دارد. غیرشاغلان، نسبت به این نوع نماد، موافق‌تر هستند.
- نوع شغل بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص پیام‌هایی که از بلندگوها شنیده می‌شود تاثیر دارد.

- سطح تحصیلات بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص پیام‌هایی که از بلندگوها شنیده می‌شود تاثیر معکوس دارد. با بالا رفتن سطح تحصیلات، نگرش افراد نسبت به این نوع نماد، مخالف‌تر می‌شود.
- دفعات مشارکت در راهپیمایی اربعین بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص میهمان‌نوازی و محبت مردم عراق تاثیر مستقیم دارد. با افزایش دفعات مشارکت، نگرش افراد نسبت به این نوع نماد، موافق‌تر می‌شود.
- سفر با کاوران، بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص تابلوها و پلاکاردهای بزرگ در مسیر تاثیر دارد. افراد سفر کرده با کاروان، نسبت به این نوع نماد، موافق‌تر هستند.
- سفر با کاوران، بر نگرش نسبت به تاثیرگذارترین نمادها و رسانه‌ها در راهپیمایی اربعین در خصوص عکس‌های کوچک و شعارها و پرچم‌هایی که مردم در دست دارند تاثیر دارد. افراد سفر کرده با کاروان، نسبت به این نوع نماد، موافق‌تر هستند.

جمع‌بندی:

سیاست‌های کلان و راهبردها

نتایج این مطالعه پیمایشی، بیش از هر چیز این ایده را اثبات می‌کند که شرکت کنندگان در راهپیمایی اربعین حسینی، اهدافی چون تقویت اتحاد و همبستگی بین مسلمانان، شناخت بهتر اهل بیت (ع)، افزایش آمادگی برای ظهور، احیای ارزش‌ها و تقویت مقاومت و پایداری را دنبال می‌کنند. این رویکردها، اگر چه با توجه به شرایط منطقه و جهان، می‌تواند معنای سیاسی نیز داشته باشد، اما از نظر نوع کنش‌ها و اقدامات، بر تقویت عناصر دینی و اعتقادی تمرکز دارد و از این رو، راهپیمایی اربعین قابلیت بالایی در تقویت و تحکیم شعائر دینی، همبستگی جهان اسلام و همچنین تقویت مقاومت و پایداری جوامع اسلامی در برابر هیجده‌های تبلیغاتی، سیاسی یا نظامی کشورهای متخاصم دارد. در حالی که کارکرد سیاسی مراسم از خلال جنبه‌های معنوی و دینی به خوبی حاصل می‌شود، اما عموماً مشارکت کنندگان نسبت به بهره‌برداری سیاسی جناح خاص یا کشور خاص از مراسم، نقد دارند و این اتفاق را خطری برای همبستگی و اتحاد و در تضاد با روح حاکم بر مراسم و همچنین انگیزه‌ها و دلایل حضور خود تلقی می‌کنند.

مشارکت کنندگان به طیف گسترده‌ای از نقایص و کاستی‌ها در مراسم اشاره کرده‌اند که می‌توان آنها را در گروه‌های زیرساختی، نیروی انسانی، خدمات‌رسانی و تجهیزات تقسیم‌بندی کرد. اگر چه رفع همه موانع به یکباره و در کوتاه مدت مقدور نیست، اما با توجه به میزان تأثیری که این نقایص بر کیفیت مراسم می‌گذارند و همچنین از طریق میزان اهمیت نقایص از دید مشارکت کنندگان یا میزان تأثیرات سوء که این نقایص بر جنبه‌های اعتقادی یا تبلیغی مراسم می‌گذارند، نسبت به اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی برای رفع آنها اقدام کرد.

اسکان زائران یکی از دغدغه‌های اصلی و مهمی است که با توجه به مشکلات عدیده موجود، نارضایتی در این حوزه بیش از سایر حوزه‌ها است. واقعیت این است که اسکان حجم انبوه زائران در بازه زمانی مورد نظر، خارج از توان و ظرفیت دولتی است. بنابراین، می‌توان برون‌سپاری، مقررات‌گذاری و نظارت را به عنوان یک سیاست اساسی در این حوزه توصیه کرد.

همچنین، زائران بسیاری از اسراف در غذا و دور ریخته شدن مقادیر زیادی از آن گلایه داشته‌اند. در مقابل، زائران دیگری به کمبود غذا و محدودیت توزیع آن اشاره کرده‌اند. این تناقض نشان می‌دهد توزیع غذا متناسب با نیاز انجام نمی‌شود و بنابراین در حالی که افراد بسیاری به غذای رایگان موجود دسترسی ندارند، افراد دیگری با استفاده بیش از نیاز غذا، به اسراف افتاده‌اند. لذا، اتخاذ سیاست مناسب برای مدیریت غذا و خوراک نیز محور مهم دیگری از نیازهای اقداماتی در این مراسم است.

ابرازات زائران در خصوص تأثیراتی که از مراسم راهپیمایی اربعین گرفته‌اند، به نحوی نشان دهنده اثرات و نتایج راهپیمایی بر افراد است و لذا قابلیت‌های راهپیمایی را بهتر نشان می‌دهد. به عنوان مثال، بنا به نظرات، این راهپیمایی به شناخت بهتر شیعیان کمک کرده است، منجر به آرامش روحی شده است، احساس عزت و قدرت در افراد ایجاد کرده است و همچنین به خودشناسی، افزایش اعتقاد و تقویت ارتباط قلبی با ائمه اطهار (ع) و خصوصاً امام حسین (ع) منجر شده است. لذا، این تحقیق نشان می‌دهد که تأثیرات اعتقادی اربعین، نوعاً همان اثراتی هستند که بر تقویت همبستگی اجتماعی و سیاسی جهان اسلام و خصوصاً تشیع نیز موثر است.

در کنار زمینه‌های سازنده و تجربیات مثبت از مراسم، و همچنین برکنار از کاستی‌های زیرساختی، تجهیزاتی و نیروی انسانی، برخی مخاطرات قابل توجه دیگری وجود دارد که توجه به آنها نیز ضرورت دارد. یکی از مهمترین این موارد، تحركات فرقه‌های انحرافی در مراسم است که ممکن است بر اساس برنامه از پیش تعیین شده کشورهای متخاصم رخ داده باشد. این فرقه‌ها با دامن زدن به رفتارهای انحرافی مانند قمه زدن و آسیب رساندن به خود یا دیگران، در تعارض با روح حقیقت‌جویی در مراسم اقدام می‌کنند و بنابراین بایستی در این خصوص هوشیاری لازم را اتخاذ کرد. از سوی دیگر، غلبه ابعاد مادی مراسم و برخی تحركات برای تبدیل مراسم به نوعی گردهمایی تفریحی، مصرف‌گرایانه یا سودجویانه، از دیگر جنبه‌های پنهانی است که اگر چه اشاره به آنها به

صورت موردی انجام شده است، اما با توجه به اهمیت تاثیر آنها، بایستی قویاً مورد توجه قرار گیرد. به عبارت دیگر، هر جنبه‌ای از مراسم که در تضاد با هدف متعالی و اعتقادی مستتر در راهپیمایی است را بایستی به عنوان یک نقطه بحران در برابر این حرکت شکوهمند تلقی کرد. ممکن است این رخدادها یا تحرکات، در زمان تنظیم این گزارش، قابل توجه به نظر نرسد، اما بی‌توجهی و برنامه نداشتن برای مهار و هدایت آنها، این نقاط بحران را به بحران فراگیر بدل می‌کند.

در ادامه، مهمترین دستاوردهای تحقیق در قالب مجموعه گزاره‌های سیاستی و راهبردی به منظور بهره‌برداری عملیاتی بهتر ارائه شده است. این سیاست‌ها و راهبردها، مستقیماً از نتایج تحلیلی و همچنین آراء مشارکت‌کنندگان استخراج شده است و در تنظیم آنها، اهمیت و اولویت محورها بر اساس میزان تکرار گزاره‌ها مورد توجه بوده است.

سیاست کلان ۱: تمرکز بر بعد اعتقادی و دینی مراسم و پرهیز از گفتمان سیاست‌زده

راهبرد ۱: هدایت کارکردهای سیاسی مراسم در گفتمان دینی از جمله تقویت اتحاد و همبستگی اسلامی، احیای ارزش‌ها و تقویت مقاومت و پایداری دینی به منظور جذب حداکثری و تقویت همگرایی در بین شرکت‌کنندگان

راهبرد ۲: پرهیز از ساخت‌دهی سیاسی و دولتی به مراسم از طریق تقویت زمینه خدمات‌رسانی نهادهای غیردولتی و دینی به منظور افزایش قابلیت اجتماعی فرهنگی و همبستگی منطقه‌ای مراسم
راهبرد ۳: تقویت ابعاد اشتراک دینی و عقیدتی در بین شرکت‌کنندگان مراسم با تنوع فرهنگی و زبانی از طریق بازتاب همبستگی و اتحاد دینی به منظور ظرفیت‌سازی برای پیوند مقاومت و پایداری در مقابل استکبار جهانی

سیاست کلان ۲: مدیریت مراسم از حیث نفوذ جریان‌های انحرافی

راهبرد ۴: شناسایی جریان‌های حاضر در مراسم به منظور پیشبینی و پیشگیری از تحرکات ضد دینی و اعتقادی، مظاهرانه، یا تندروی‌های قصدمندانه علیه روح حقیقت‌طلبی موجود در مراسم
راهبرد ۵: رصد و تحدید اقدامات خودسرانه فرقه‌ای و رفتارهای ناپسند مانند قمه زدن که روحیه عمومی زائران (اعم از خانواده‌ها و کودکان) را جریحه‌دار می‌نماید

راهبرد ۶: نظارت و کنترل نفوذ احتمالی دشمنان معاند از طریق به جریان انداختن فرقه‌های انحرافی و لوس شدن مراسم یا مصادر نامطلوب آن به نفع جریان یا جناح سیاسی خاص

راهبرد ۷: نظارت بر سازوکارهای تبلیغاتی، یارگیری و اقناعی جریان‌ها و فرقه‌های انحرافی در مراسم که با هدف مصادره مراسم و تأثیرگذاری مخرب بر حقیقت مراسم انجام می‌شود

سیاست کلان ۳: تقویت و ساماندهی زیرساخت‌های ارتباطی

راهبرد ۸: توسعه زیرساخت ارتباطات مجازی و کاهش هزینه دسترسی به اینترنت به منظور تقویت اطلاع‌رسانی و تبلیغی مراسم به صورت برخط و زنده

راهبرد ۹: تقویت امکان ارتباطات بین فرهنگی در مراسم از طریق ایجاد رویدادها، سخنرانی‌ها و ملاقات‌های جمعی به منظور تقویت تبادلات بین فرهنگی و همچنین تقویت همبستگی درون دینی

راهبرد ۱۰: تقویت مسیرها و خطوط جاده‌ای به عنوان یکی از موانع بازدارنده جدی در مشارکت در مراسم به منظور رفع موانع و تقویت دسترسی

راهبرد ۱۱: تعیین مقررات حمل و نقل و هزینه‌ها و نظارت بهتر دولتی بر عملکرد خدمات‌رسان‌های جاده‌ای و حمل و نقل مسافر به منظور پیشگیری از سوءاستفاده از ترافیک نیازهای خدمات حمل و نقل

راهبرد ۱۲: طراحی راهنماها، مسیریاب‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی، بروشورهای آموزشی و نشان‌های قراردادی به منظور راهیابی و مسیریابی بهتر زائران در زمینه‌های مراسم و مناسک، سخنرانی‌ها، گردهمایی‌ها، امکانات بهداشتی، درمانی، غذا و آب، مکان اسکان و غیره به منظور پشتیبانی از توزیع بهتر و دسترسی سریعتر بر حسب نیاز زائران

سیاست کلان ۴: ارتقاء سطح خدمات و امکانات بهداشتی

راهبرد ۱۳: افزایش تعداد و جاگذاری صحیح دستشویی‌های پورتابل با توجه به الگوی ترافیکی مسیرهای راهپیمایی به عنوان یک ضرورت بهداشتی اولیه و اساسی

راهبرد ۱۴: پیش‌بینی نیروی کار متناسب برای نظافت خیابان‌ها و مسیرها با توجه به الگوی زمانی و مکانی ترافیک جمعیتی به منظور پوشش نظافت مسیرها

راهبرد ۱۵: اطلاع‌رسانی و آموزش مستمر و گسترده در زمینه خودداری از تولید و پخش زباله و پیش‌بینی روش‌های متنوع و در دسترس دفع زباله به منظور کاهش مخاطرات زیست محیطی خصوصاً پخش زباله‌های پلاستیکی

سیاست کلان ۵: مدیریت متمرکز نیروی انسانی

راهبرد ۱۶: مدیریت تعداد نیروهای تفتیش‌کننده و توزیع متناسب آنها با توجه به الگوهای زمانی و مکانی ترافیک جمعیت در مراسم

راهبرد ۱۷: مدیریت مکان‌یابی و دسترس‌پذیری کارکنان بهداشت و درمان و توسعه امکانات درمان سرپایی و داروهای عمومی مورد نیاز

راهبرد ۱۸: طراحی سازوکار ثبت‌نامی و اعلامی نیروهای داوطلب در بخش‌های نظافتی، خدماتی، بهداشتی و درمانی به منظور توزیع متناسب نیروها بر اساس نیاز منطقه‌ای و موقعیتی در طول مسیر راهپیمایی و در بین زائران

سیاست کلان ۶: برون‌سپاری مدیریت اسکان زائران

راهبرد ۱۹: واگذاری مدیریت اسکان زائران از بخش دولتی به شرکت‌های تخصصی این حوزه به منظور پوشش حداکثری نیاز عمومی و پرهیز از سرگردانی زائران

راهبرد ۲۰: تعیین مقررات دولتی بر هزینه اسکان و نظارت دولتی بر آن به منظور مهار تورم هزینه خدمات اسکان و ساماندهی رضایتبخش اسکان زائران

سیاست کلان ۷: مدیریت تولید، توزیع و مصرف غذا

راهبرد ۲۱: طراحی سامانه یا اپلیکیشن تولید، توزیع و نیاز غذایی به منظور شناخت بهتر موجودی و همچنین نیازهای غذایی مناطق مختلف در طول راهپیمایی و در نتیجه توزیع بهتر غذا بر اساس تفاوت سطح نیاز متناسب با زمان و مکان

راهبرد ۲۲: پیش‌بینی سامانه اعلامی و ثبت‌نامی به منظور اطلاع‌یابی از کمیت مواد غذایی موجود به منظور مدیریت‌پذیر کردن تولید، توزیع و مصرف غذا بر اساس الگوهای ترافیکی در مسیرهای تردد و تجمع زائران

سیاست کلان ۸: بازنمایی رسانه‌ای دینی و اعتقادی مراسم راهپیمایی با تکیه بر مهمترین دستاوردهای تجربه شده (و پرهیز از اشارات سیاسی صریح در بازنمایی رسانه‌ای)

راهبرد ۲۳: تاکید بر ارتباطات بین فرهنگی و تبادل فرهنگی بین شیعیان مشارکت کننده در مراسم و نمایش تجارب سازنده حاصل از آن به منظور تقویت کارایی و اثربخشی مراسم

راهبرد ۲۴: بازنمایی قدرت فرهنگی و شکوه و اقتدار موجود در مراسم از طریق رسانه‌های جمعی به منظور تقویت تأثیرات مقاومت طلبانه بر علیه دشمنان جهان اسلام

راهبرد ۲۵: پرهیز از خوانش سیاسی در بازنمایی مراسم راهپیمایی اربعین به منظور تمرکز و تقویت روح اعتقادی و دینی موجود در آن که الزاماً نیازهای سیاسی جهان اسلام و خصوصاً جهان تشیع را نیز تأمین می‌کند

راهبرد ۲۶: بازنمایی ابعاد معرفتی و شناختی راهپیمایی اربعین از طریق انتقال تجربه شخصی مشارکت کنندگان در زمینه‌های مقابله با خشم، خودشناسی، آرامش روحی، تحمل سختی‌ها و افزایش اعتقاد به منظور تصریح بر هر دو جنبه کارکردی اجتماعی و فردی مراسم

راهبرد ۲۷: عدم تحمیل خوانش حاکمیتی در بازنمایی رسانه‌ای مراسم اربعین از طریق تمرکز اصلی بر انتقال تجربه زائران و نمایش صحنه‌های مستند به منظور پیشگیری از واگرایی عقیدتی و تاثیر کنش نقادانه دولت - ملت بر یکپارچگی حاکم بر روح مراسم

کتابنامه

- ابن بابویه، م. (1376). الامالی. تهران: کتابچی.
- ابن بابویه، م. (۱۴۰۶). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: دار الشریف الرضی للنشر.
- ابن بابویه، م. (۱۴۰۶). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: دار الشریف الرضی للنشر.
- ابن بابویه، م. (۱۴۱۳). من لا یحضره الفقیه. جلد اول. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن طاووس، ع. (۱۳۸۰). لهوف. مترجم: ح. میرطالبی. قم: دلیل ما.
- ابن قولویه، ج. (۱۳۵۶). کامل الزیارات. نجف: دارالمرتضویه.
- ابن نماحلی، ج. (۱۴۰۶). مثیر الاحزان. قم: مدرسه امام مهدی علیه السلام.
- الخباز، ع. (۲۰۱۷). من مرافی الاربعین. صدی الروضتین.
- بد، م. و همایون، م. (۱۳۹۵). تبیین ابعاد سغر معنوی اربعین ابر رویداد گردشگری مذهبی. مسجد و مهدویت، ۴۷-۶۴.
- جعفریان، ر. (۱۳۹۴). دلیل بزرگداشت اربعین چیست؟. در ج. ا. نویسندگان، مجموعه مقالات اربعین (۳۵-۴۹). تهران: پژوهشکده حج و زیارت.
- جمالی، م. (۱۳۹۵). نقش اربعین در مهندسی تمدن اسلامی. مسجد و مهدویت، ۲۷-۴۶.
- جوادی آملی، ع. (۱۳۹۳). شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی. قم: انتشارات اسراء.
- حرعاملی، م. (۱۴۰۹). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه (جلد ۷). قم: موسسه آل البیت علیهم السلام.
- سبحانی نیا، م. (۱۳۸۴). تحقیقی درباره اربعین حسینی. تاریخ اسلام در آینه پژوهش، ۱۸۲-۱۴۷.
- سعید، ع. (۱۳۷۳). روایت دیکتاتوری در تاریخ معاصر عراق. (ترجمه م. آزاد) تهران: حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
- شیر، ج. (۱۴۰۹ ق). ادب اللف او شعراء الحسین علیه السلام (جلد ۱). بیروت: دارالمرتضی.
- شهرستانی، ه. (بدون تاریخ). نهضة الحسین (علیه السلام). بیروت: دارالکتاب العربی.

تحليل پيمائش
راهپيمایي اربعين حسيني: ظرفيت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معاني

طباطبائي، س. (۱۳۷۴). تفسير الميزان. جلد ۱. س. مترجم موسوی همدان. قم: انتشارات اسلامي جامعه‌ی مدرسین حوزه علميه قم.

طبرسي، ح. (۱۴۱۲). مكارم الاخلاق. قم: الشريف الرضي.

طوسي، م. (۱۴۱۱ ق.). مصباح المتعجب و سلاح المتعبد. جلد ۲. بيروت: موسسه فقه الشيعه.

فاضل، م. (۱۳۸۰). تحليل مبناي تاريخي اربعين حسيني. رواق اندیشه ۱: ۵-۳۲.

قاضي طباطبائي، م. (۱۳۸۳). تحقيق درباره اول اربعين حضرت سيدالشهداء (ع). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي: سازمان چاپ و انتشارات.

كليني، م. (۱۴۰۷). الكافي (جلد ۲). تهران: دارالكتب الاسلاميه.

كليني، م. (۱۴۰۷). الكافي (جلد ۲). تهران: دارالكتب الاسلاميه.

مجلسي، م. (۱۴۰۳). بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار الائمه الاطهارع (جلد ۵۳). بيروت: دار احياء التراث العربي.

مجلسي، م. (۱۴۰۳). بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار الائمه الاطهارع (جلد ۴۵). بيروت: دار احياء التراث العربي.

مجلسي، م. (۱۴۰۳). بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار الائمه الاطهارع. بيروت: دار احياء التراث العربي.

مجلسي، م. (۱۴۰۳). بحار الانوار الجامعه لدرر الاخبار الائمه الاطهارع (جلد ۸۲). بيروت: دار احياء التراث العربي.

محرمی، غ. (۱۳۸۲). تاريخ عزاداري براي امام حسين عليه السلام. تاريخ اسلام در آينه پژوهش، ۳۰۰-۲۵۵.

محمدي سيرت، ح. (۱۳۹۵). اربعين منسك اجتماعي در قواره اي تمدني: ظرفيت‌ها و زير سيستم‌هاي تمدني. مسجد و مهادويت، ۲۶-۵.

مظاهري، م. (۱۳۸۷). رساله شيعه. تهران: شركت چاپ و نشر بين الملل.

مقريزي، ا. ب. (بدون تاريخ). المواعظ والاعتبار في ذكر الخطط والآثار المعروف بالخطط المقرئيه دارالكتب العلميه (جلد ۲). بيروت: دارالكتب العلميه، منشورات محمدعلي بيضون.

نوري طبرسي، ح. (۱۳۸۱). لؤلؤ و مرجان. قم: پيام مهدي (عج).

(n.d.). Retrieved from www.almanar.com.lb:
<http://www.almanar.com.lb/765136>

(n.d.). Retrieved from im.imamhussain.org:
<http://im.imamhussain.org/arabic/arabicnews/7534>

(n.d.). Retrieved from [qasd.ir](http://subjects.qasd.ir): <http://subjects.qasd.ir/articles/386>